

тема:

20 – 21 вересня
відбулося
чергове
засідання РАУ

с. 3

Валентин
Гвоздій взяв
участь у засіданні
Комітету
експертів
із захисту
адвокатів
у м. Страсбург

с. 7

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за серпень –
вересень
2024 року

с. 12

Історія
адвокатури:
Адвокатська кар'єра
Івана Семанюка –
письменника
Марка Черемшини
(до 150-річчя
від дня народження)

с. 61

ЗМІСТ

Новини та події

20 — 21 вересня відбулося чергове засідання РАУ 3

Представники від адвокатури у складі української делегації взяли участь у переговорах щодо вступу до ЄС..... 6

11 вересня у м. Страсбург відбулося засідання Комітету експертів із захисту адвокатів за участю заступника голови НААУ, РАУ Валентина Гвоздзя..... 7

Литва вивчає досвід української адвокатури, набутий під час війни 8

Україна на шляху до ОЕСР: адвокатура сприяє виконанню програми 10

НААУ подасть заяви про злочини з приводу порушень прав адвокатів 11

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за серпень — вересень 2024 року 12

Цивільні справи

І. Василик

Оформлення купівлі-продажу об'єкта нерухомості, якщо власник майна за кордоном 30

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Гвоздів В. А.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України

Вилков С. В.

Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України

Місяць А. П.

Заступник Голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво серія KB № 20370-10170 Р від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3, поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

О. Печений

Тлумачення заповіту: необхідність
зміни підходів судової практики 33

В. Шкварко

Збільшення, зменшення позовних
вимог чи зміна предмета
або підстави позову? 39

І. Шаповалова

Внутрішні виклики регулювання
віртуальних активів в Україні 42

О. Розгон

Реконструкція квартири без
дозволу (згоди) співвласників
квартир багатоквартирного будинку 44

Земельне законодавство

К. Рибалко

Економічний розвиток чи соціальна
захищеність на терезах
«справедливого» розпорядження
земельними можливостями53

Історія адвокатури

С. Кобута

Адвокатська кар'єра
Івана Семанюка — письменника
Марка Черемшини
(до 150-річчя від дня народження)61

Головний редактор
Ізовітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія KB № 20370-10170P

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.09.2024 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2024.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

20 — 21 ВЕРЕСНЯ ВІДБУЛОСЯ ЧЕРГОВЕ ЗАСІДАННЯ РАУ

20 — 21 вересня на Закарпатті було проведено дводенне засідання Ради адвокатів України.

Згідно з проєктом порядку денного члени РАУ розглянули питання діяльності Національної асоціації адвокатів України та органів адвокатського самоврядування, організації дисциплінарної процедури, ведення Єдиного реєстру адвокатів України, а також надали низку роз'яснень за зверненнями щодо окремих аспектів здійснення адвокатської діяльності. Темати обговорення, зокрема, були:

- заповнення ордера на надання правничої допомоги, зокрема внесення реквізитів про заявника послуги;

- підвищення кваліфікації адвокатами та їх помічниками, в тому числі звільнення від такого обов'язку;
- захист конфіденційної інформації;
- способи повідомлення в рамках дисциплінарної процедури адвоката, робоче місце якого знаходиться на тимчасово окупованій території України.

Також Рада адвокатів розглянула проєкти змін до низки актів:

- Регламенту ВКДКА, Регламенту КДКА та Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність;

- Порядку ведення ЄРАУ (в частині формування витягу через особистий кабінет);

- Положення про ордер адвоката на надання правничої допомоги (щодо форми ордера англійською мовою для використання за межами України);

НА РАУ ОЦІНИЛИ ТІНЬОВИЙ ЗВІТ ПРО ПРАВОСУДДЯ

Нещодавно з'явився так званий Тіньовий звіт до розділу «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України, підготовлений Коаліцією громадських організацій на чолі з Лабораторією законодавчих ініціатив за підтримки Проєкту Європейського Союзу «Право-Justice» та інших громадських організацій. Цей звіт став предметом обговорення РАУ.

Документ, що містить розділ «Реформа адвокатури», який вже розкритикували у судовій владі як такий, що «містить упереджені і необ'єктивні, а подекуди й відверто некомпетентні оцінки та висновки».

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** також звернула увагу колег на те, що під час підготовки цього документа його авторами не запитувалася думка органів адвокатського самоврядування, відтак розглядати документ як об'єктивний та ґрунтовний навряд можливо. Відтак адвокатура має також висловити свою думку.

Ключовою проблемою адвокатури у звіті називається вплив строку повноважень органів адвокатського самоврядування, внаслідок чого начебто не виконуються покладені на інститут конституційні функції в системі правосуддя.

Очільниця НААУ зауважила, що сьогодні фактично знову активно спекулюють на темі виборів до органів адвокатського самоврядування, до Вищої ради правосуддя, до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, які необхідно провести в рамках з'їзду адвокатів України.

Але два роки тому РАУ вже прийняла всі необхідні рішення для скликання Звітно-виборчого Шостого з'їзду адвокатів України. І він обов'язково відбудеться після завершення воєнного стану.

Неможливість проведення з'їзду сьогодні зумовлена самою процедурою його організації. На відміну від суддів, адвокатська модель є багаторівневою. Делегати спочатку мають зібратися на місцях, після чого обрати своїх представників для самого з'їзду. Місце, дата і час усіх цих масових зібрань повинні бути оприлюднені заздалегідь. За таких умов гарантувати безпеку адвокатів на всіх рівнях, забезпечити представництво на з'їзді більшості регіонів практично неможливо.

Також під час роботи вищого органу адвокатського самоврядування України необхідно забезпечити реалізацію виборчого права (як активного, так і пасивного) усіма адвокатами України, в тому числі тими, хто сьогодні зі зброєю в руках боронить країну від зовнішньої агресії.

В УКРАЇНІ З'ЯВИТЬСЯ РЕЄСТР АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА СКАРГАМИ АДВОКАТІВ

Усі випадки неправомірної відмови в наданні інформації на адвокатські запити, запити КДКА, їх палат або членів будуть фіксуватися в Реєстрі заяв (звернень) про адміністративне правопорушення. Відповідне технічне завдання вже передане для реалізації ІТ-службі. Про це повідомив заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**.

Він подякував голові Комітету НААУ з питань запобігання адміністративним правопорушенням, скоєним стосовно адвокатів, **Сергію Осиці**, який ініціював та розпочав реалізацію цього проєкту.

Нагадаємо, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є адміністративним правопорушенням, відповідальність за яке передбачена ст. 212-3 (Порушення права на інформацію та права на звернення) КУпАП.

Валентин Гвоздій розповів, що доступ до реєстру заяв про такі адміністративні правопорушення планується надати усім радам адвокатів регіонів, які

відслідковуватимуть усі скарги, порушників, судові справи тощо. Ця база даних стане в нагоді тим головам та членам рад, що уповноважені складати протоколи про правопорушення.

ВИТЯГ З ЄРАУ МОЖНА БУДЕ СФОРМУВАТИ В ОСОБИСТОМУ КАБІНЕТІ

З 23 вересня адвокати можуть самостійно формувати витяги з Єдиного реєстру адвокатів України через особистий електронний кабінет на сайті Національної асоціації адвокатів України.

Відповідні зміни були внесені до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України, затвердженого рішенням РАУ від 22.08.2022, під час засідання Ради адвокатів України.

Відповідно до ст. 17 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» інформація, внесена до ЄРАУ, є відкритою на сайті НААУ. Рада адвокатів України і ради адвокатів регіонів надають витяги з ЄРАУ за зверненням адвоката або іншої особи.

Витяг з ЄРАУ посвідчуватиметься відцифрованим підписом голови НААУ, РАУ і печаткою НААУ

«Для витягу з Єдиного реєстру адвокатів». Такий витяг є юридично значимим, тож його можна буде використовувати для надання за запитами правоохоронних, податкових органів та інших запитувачів.

Витяг також міститиме QR-код, за допомогою якого можна верифікувати дані.

ЯКІ ДАНІ ДОСТАТНІ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ КЛІЄНТА В ОРДЕРІ — ДОСЛІДИЛА РАУ

Заповнюючи ордер на надання правничої допомоги, адвокат, якщо вважає за необхідне, може додатково вказати РНОКПП або код ЄДРПОУ клієнта як ідентифікуючу ознаку. Водночас закріплювати це як обов'язковий реквізит форми ордера буде надмірним формалізмом.

Відповідь такого змісту надала Рада адвокатів України на пропозицію громадянина уточнити форму ордера на надання правничої допомоги в частині ознак замовника юридичної послуги.

Нагадаємо, відповідно до Положення про ордер на надання правничої допомоги цей документ встановленої форми є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинення дій в інтересах клієнта. Одним із його реквізитів є прізвище, ім'я,

по батькові або найменування особи, якій надається правнича допомога.

Недолік цього реквізиту, на думку заявника, полягає в тому, що П. І. Б. або найменування не дозволяє встановити достовірність інформації щодо замовника послуги. Відповідно виникають сумніви у достовірності і правомірності підстав складання і видачі ордера взагалі. Тому ідентифікуючою ознакою мали б бути РНОКПП або код ЄДРПОУ, щоб вирізняли суб'єктів права з однаковими іменами (найменуваннями).

Посилання в ордері на реквізити договору про надання правничої допомоги громадянин вважає недостатнім. Адже сам договір, що є підставою складання ордера, не доступний публічній перевірці і залежить виключно від добросовісності адвоката та не є абсолютною гарантією достовірності, дійсності і правомірності.

Проаналізувавши аргументи, викладені у заяві, а також норми Положення про ордер на надання правничої допомоги, члени Ради адвокатів України дійшли висновку про недоцільність такої формалізації, відзначивши при цьому, що РНОКПП або код ЄДРПОУ за потреби і так можуть бути зазначені в ордері самостійно адвокатом, якщо той бачить необхідність уточнити дані про особу клієнта.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НААУ

телефонуй

(067) 692-44-43*

**гаряча лінія працює цілодобово*

ПРЕДСТАВНИКИ ВІД АДВОКАТУРИ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У ПЕРЕГОВОРАХ ЩОДО ВСТУПУ ДО ЄС

17 — 19 вересня у Брюсселі (Бельгія) проходить друга двостороння сесія Україна-ЄС у межах скринінгу відповідності законодавства України праву Європейського Союзу. У порядку денному — доповіді за трьома блоками: «Судова влада», «Антикорупційна політика», «Основоположні права».

Зустріч між представниками Європейської комісії та України відбувається у змішаному (офлайн і онлайн) форматі і присвячена переговорному розділу 23 «Судова влада та основоположні права». Експерти називають його одним із найголовніших у переговорному процесі.

Участь у роботі сесії взяв **директор Вищої школи адвокатури Савва Кузьменко**. Він розповів про унікальний статус незалежного інституту адвокатури як частину системи правосуддя в Україні, профільний Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який свого часу отримав схвальний висновок Венеціанської комісії про відповідність європейським стандартам. Він окреслив систему органів професійного самоврядування, наголосивши, що адвокатура України є незалежною, самоврядною і не фінансується з бюджету країни.

Також Савва Кузьменко розповів про роль ВША, яка є навчальним майданчиком для безперервного професійного розвитку адвокатів, створення і проведення тренінгів, налагодження міжнародних зв'язків, у тому числі із Радою Європи освітньою платформою HELP, CCBE та іншими професійними об'єднаннями.

Нагадаємо, переговорний розділ, що є предметом сесії, охоплює право та політики ЄС у сферах неза-

лежного та ефективного судочинства; запобігання та боротьби з корупцією як загрози стабільності демократичних інститутів та верховенства права; основоположних прав та свобод, які гарантуються договорами ЄС, Хартією Європейського Союзу про основоположні права: права дітей, захист осіб, які повідомляють про порушення права ЄС, захист персональних даних, процесуальні права та гарантії, права постраждалих у злочинах, протидія расизму та ксенофобії, свобода вираження, недискримінація, захист прав ромів, гендерна рівність, права осіб з інвалідністю, права громадян держав-членів ЄС.

До складу української делегації, яку очолює Віцепрем'єрміністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції — міністр юстиції Ольга Стефанішина, входять близько трьох сотень учасників (народні депутати, представники органів державної влади, інших інституцій).

ЗАСІДАННЯ КОМІТЕТУ ЕКСПЕРТІВ ІЗ ЗАХИСТУ АДВОКАТІВ ЗА УЧАСТЮ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ НААУ, РАУ ВАЛЕНТИНА ГВОЗДІЯ ВІДБУЛОСЯ 11 ВЕРЕСНЯ У М. СТРАСБУРГ

У Раді Європи підготували фінальний текст проєкту Конвенції про захист адвокатської професії — першого у світі документа, що закладає міжнародні стандарти захисту адвокатів, гарантує їхню незалежність і захищає від ризиків, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків.

Про це повідомив заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій** за підсумками **дев'ятого засідання Комітету експертів із захисту адвокатів (Committee of experts on the protection of lawyers, CJ-AV)**, яке проходило у Страсбурзі 11 вересня.

Саме цей комітет, віцепрезидентом якого є Валентин Гвоздій, працював над розробкою концепції і написанням тексту проєкту Конвенції. CJ-AV діє при Комітеті міністрів та Європейському комітеті з правового співробітництва (European Committee on Legal Co-operation, CDCJ) Ради Європи.

Наступним кроком стане затвердження тексту Конвенції на засіданні CDCJ, яке має відбутися у листопаді. Після цього документ буде направлений на розгляд Парламентської асамблеї Ради Європи і Комітету міністрів Ради Європи. Очікується, що вже навесні 2025 року Конвенція набуде чинності.

Завершення роботи над Конвенцією — це потужний крок до створення єдиних європейських стандартів, що гарантуватимуть захист професії, незалежно від того, в якій країні адвокат здійснює свою діяльність. Поява такого документа історичного масштабу важлива не тільки для європейської, але й української адвокатури, яка щодня стикається з викликами, що загрожують незалежності інституту.

«Я пишаюся тим, що представляв Україну у цьому процесі, — говорить Валентин Гвоздій. — Адже це

є визнанням високого рівня розвитку адвокатської професії в Україні, політичним сигналом, що наша професійна спільнота знаходиться на передовій захисту прав людини та верховенства права. Особливо важливо це в умовах, коли Національна асоціація адвокатів України стикається з безпідставними маніпулятивними атаками, спрямованими на підірив її незалежності».

Директор з прав людини Ради Європи **Клер Ові** зазначила, що ця Конвенція є важливим кроком для посилення захисту адвокатів, враховуючи зростаючі ризики, з якими стикаються представники професії. Вона підкреслила, що без вільного та незалежного здійснення адвокатської діяльності системи правосуддя не можуть функціонувати належним чином. Генеральний директор Бюро з прав людини та верховенства права **Джанлука Еспозіто** додав, що цей документ має значну підтримку з боку Комітету міністрів Ради Європи, що підкреслює його політичну актуальність.

ЛИТВА ВИВЧАЄ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ, НАБУТИЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Схоже, у Литві серйозно ставляться до потенційних загроз, що йдуть з боку агресивного сусіда. Разом із установами на кордоні захисних інженерних споруд, там також цікавляться досвідом організації роботи інститутів суспільства в умовах воєнного стану.

5 вересня відбулася онлайн-зустріч керівництва асоціацій адвокатів Литви та України, в ході якої представники НААУ поділилися із колегами переліком дій для збереження функціонування інституту адвокатури у період дії воєнного стану. Литовську делегацію представили голова Асоціації адвокатів Литви **Міндаугас Кукайтіс**, секретар Асоціації **Паулюс Грічюнас** та член Ради адвокатів країни **Вальдемарас Бужинскас**.

Голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** окреслила виклики, які довелося долати із введенням воєнного стану.

Вона умовно поділила їх на групи, пов'язані із:

- необхідністю забезпечення сталої роботи органів адвокатського самоврядування;

- особливостями адвокатської діяльності в умовах звуження прав людини і розширення повноважень державних органів;

- деструктивними проявами у ставленні до професії адвоката, використанням засобів масової інформації і маніпулюванням громадською думкою для досягання незалежності інституту адвокатури.

При цьому голова НААУ, РАУ акцентувала увагу на високому рівні підтримки колег по всій Україні.

«З перших днів неоголошеної війни був організований ланцюг підтримки адвокатів, які тікали від вибухів з територій, де почались військові дії. Центрами такої підтримки виступили регіональні ради адвокатів. Вони приймали колег, їх сім'ї, розселяли та годували», — пояснила Лідія Ізовітова.

Вона розповіла про організацію засідань рад адвокатів та КДКА регіонів, відзначивши, що саме завдяки моделі адвокатури, яка була закріплена профільним законом 2012 року, завдяки реальній незалежності інституту вдалося налагодити роботу адвокатського самоврядування, без очікування допомоги з боку держави, без змін законодавчої бази та рішень державних

органів. І саме цим адвокатура України фактично довела свою зрілість, стійкість і готовність до випробувань.

Серед інших проблем голова НААУ, РАУ окреслила: реалії надання правничої допомоги тим, кого намагаються мобілізувати або мобілізованим, які оскаржують законність дій воєнної влади (адже з боку територіальних центрів комплектування чиняться перепони, адвокатів намагаються не допускати до клієнтів; проблеми надання правничої допомоги військовослужбовцям, військовополоненим; відмову держави від бронювання адвокатів.

Насамкінець Лідія Ізовітова побажала колегам з Литви ніколи не стикатися з реаліями воєнного стану і не мати потреби застосовувати наш специфічний досвід у своїй країні.

На підтвердження слів очільниці НААУ, її заступник **Валентин Гвоздій** повідомив, що з лютого до сьогодні було проведено 33 засідання Ради адвокатів України, в ході яких прийнято 371 рішення. До лав асоціації приєдналися 6,6 тисячі нових членів.

Заступник голови НААУ, РАУ відзначив особливу роль електронних сервісів. Адвокати активно використовують «Електронний суд», який забезпечує можливість обміну документами між судом та учасниками судового процесу, а також отримання інформації про стан і результати розгляду процесуальних питань. Також активно використовується можливість участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції. «Відеоконференції, електронний підпис, робота з реєстрами — все це стало такою ж буденністю в роботі

адвоката, як ручка і папір, — зауважив Валентин Гвоздій. — А розвиваючи цифрові сервіси для адвокатів, ми сприяємо доступу до правосуддя. І війна — не привід зупинятися на досягнутому».

Окремо він зупинився на особливостях роботи Єдиного реєстру адвокатів України, ведення якого забезпечує Рада адвокатів України. З початком війни було ухвалене рішення закрити публічний доступ до частини даних адвокатів, аби запобігти будь-яким зловживанням з персональними даними.

Також Валентин Гвоздій відзначив важливість посилення співпраці з міжнародними та іноземними правничими та адвокатськими товариствами, які надали допомогу, зокрема фінансову, а також сприяли інтеграції у професійне середовище тих адвокатів, які через війну виїхали з України.

Керівник Секретаріату НААУ, РАУ **Вадим Красник** зупинився на подіях перших днів повномасштабного вторгнення, яке поділило життя в країні на «до» і «після», пригадав перше екстрене засідання РАУ та ухвалені на ньому рішення, а також акцентував увагу на важливості інформаційної гігієни в умовах хаосу.

Важливе значення мало створення та облаштування пунктів підтримки діяльності адвокатів та членів їх родин по всіх кутках України. Європейські адвокатури передали українським колегам генератори та портативні зарядні станції для облаштування усіх регіональних рад адвокатів, що суттєво допомогло в умовах блекаутів, перебоїв у постачанні електроенергії.

Про особливості організації процесу навчання розповів директор Вищої школи адвокатури **Савва Кузьменко**. До 2022 року ВША проводила велику кількість заходів, які з початком повномасштабного вторгнення перейшли в онлайн-формат. І сьогодні українські адвокати можуть підвищувати свою кваліфікацію з будь-якої точки світу.

«Школа не припиняла роботу ні на один день, — сказав він. — Так, на третій тиждень — ми перша професійна установа, яка проводила місячний марафон вебінарів на тему міжнародного гуманітарного права та захисту прав людей, де пояснювали колегам адвокатам, суддям, прокурорам, що означають воєнні злочини, хто такі комбатанти, де межі колабораціонізму та чим відрізняються воєнні злочини від військових злочинів». Також, за словами директора ВША, зворотний зв'язок від адвокатів за результатами заходів показав, що для них було важливим отримати інфор-

мацію про те, як необхідно документувати злочини, наслідки руйнувань та куди звертатись у разі виявлення сексуального насильства над цивільним населенням.

Нюанси організації допомоги постраждалим від війни адвокатам розкрила член Ради адвокатів України від Рівненської області **Ганна Лазарчук**, яка також очолює Опікунську раду НААУ від моменту її створення на початку весни 2022 року.

Ця рада розподіляє благодійну допомогу адвокатам та їхнім сім'ям. Матеріальні ресурси складає допомога від іноземних колег, об'єднань, асоціацій адвокатів, ССБЕ, рад адвокатів регіонів, окремих адвокатів, адвокатських бюро, адвокатських об'єднань.

Всі заяви, які надходять до Опікунської ради, розглядаються через призму таких критеріїв.

У першу чергу, благодійна допомога надається: членам сімей адвокатів, що загинули внаслідок воєнних дій на території України з 24 лютого 2022 року, адвокатам, що отримали тяжкі тілесні ушкодження, повністю втратили житло, а також самотнім адвокатам старше 70 років, які не мають змоги евакуюватись або були евакуйовані, але не мають засобів до існування.

У другу чергу — адвокатам або членам сімей, чие житло було частково зруйновано внаслідок воєнних дій та потребує відновлення з можливістю подальшого проживання, тим, хто отримав тілесні ушкодження середньої тяжкості, а також батькам-одиначкам, що не мають засобів до існування через відсутність доходу.

У третю чергу — адвокатам та дітям адвокатів, які потребують постійного прийому життєво необхідних лікарських препаратів та не мають засобів для їх придбання.

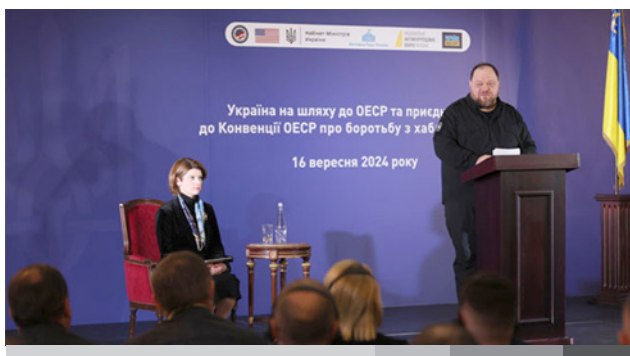
«До кожної заяви про надання допомоги Опікунська рада ставиться з особливою відповідальністю, адже це долі наших колег, — пояснила Ганна Лазарчук. — Ми намагаємось особисто зв'язатися із кожним адвокатом, встановити всі обставини та потреби, в яких ми зможемо допомогти. Наразі наша Опікунська рада — це єдина професійна організація, яка здатна реально допомагати своїм колегам та членам їхніх сімей».

Литовці, у свою чергу, наголосили на винятковій важливості зустрічі з українськими колегами. Вони пояснили, що у жовтні цього року в їхній країні відбудуться парламентські вибори, тож відкривається вікно можливостей для змін у литовському законодавстві. Можливостей задля уникнення помилок правового регулювання та забезпечення належного функціонування Асоціації адвокатів Литви.

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО ОЕСР: АДВОКАТУРА СПРИЯЄ ВИКОНАННЮ ПРОГРАМИ

Вступ в Організацію економічного співробітництва та розвитку є спільним викликом усіх національних інституцій, від якого залежить європейське майбутнє держави. Адвокатура робить свій внесок у виконання відповідної Програми ОЕСР для України.

У Києві відбулася конференція «Україна на шляху до ОЕСР та приєднання до Конвенції ОЕСР про боротьбу з хабарництвом», організована Національним антикорупційним бюро України за підтримки Посольства США в Україні. Захід зібрав послів, народних депутатів, представників органів державної влади, міжнародних партнерів, громадськості та бізнесу, які приділили час обговоренню перспектив приєднання України до Конвенції, що є важливим кроком, у тому числі на шляху євроінтеграційних прагнень держави.

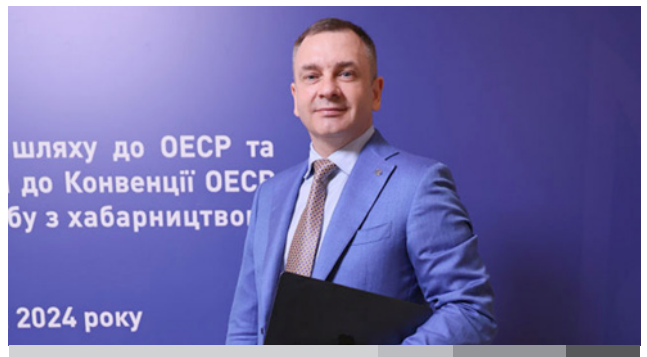
Участь у конференції взяв заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**.

Адвокатура, як конституційна складова правосуддя в Україні, також залучена до переговорних процесів та реалізації програм. В ході їх виконання відбуваються зустрічі та консультації з державними інституціями та міжнародними партнерами. Зокрема, було проведено аналіз законодавства України про адвокатуру на предмет його відповідності європейським стандартам, що містяться у:

— Директиві Ради Європейського Економічного Співтовариства 77/249/ЄЕС від 22 березня 1977 р. щодо сприяння ефективному здійсненню адвокатами свободи надання послуг;

— Директиві 98/5/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16.02.98 року щодо сприяння постійному здійсненню професії правника в іншій державі-члені, ніж держави отримання професійної кваліфікації;

— Рекомендації № R(2000)21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, ухваленій Комітетом міністрів Ради Європи на 727-му засіданні заступників Міністрів 25 жовтня 2000 року.

Також для реалізації поставленої мети вступу до ОЕСР Україна повинна до січня 2025 року виконати низку вимог, однією з яких є запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних кримінальних правопорушень. З цієї метою група народних депутатів зареєструвала у парламенті проєкт Закону №11443, який передбачає відповідні зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, а також низки інших законодавчих актів. Комітет Національної асоціації адвокатів України з питань антикорупційної політики та комплаєнсу вже проаналізував проєкт та надав свої зауваження і пропозиції щодо його удосконалення.

Організація економічного співробітництва та розвитку об'єднує 38 найбільш економічно розвинених країн світу з високим доходом громадян і високим індексом людського розвитку. Вона формує міжнародні стандарти, які використовуються Європейським Союзом. Тож процеси приєднання до ОЕСР та ЄС фактично доповнюють один одного. Уряд України подав заявку на членство в Організації у 2022 році. Після цього було підготовлено та підписано відповідну програму для України.

НААУ ПОДАСТЬ ЗАЯВИ ПРО ЗЛОЧИНИ З ПРИВОДУ ПОРУШЕНЬ ПРАВ АДВОКАТІВ

Останнім часом почастишали звернення до Національної асоціації адвокатів України про порушення прав адвокатів і гарантій адвокатської діяльності, у тому числі з боку службовців територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Деякі із фактів містять ознаки складу злочину.

Про це під час робочої наради голова Комітету захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ **Євген Солодко** розповів голові НААУ, РАУ **Лідії Ізовітовій**.

Чи не в усіх регіонах країни фіксуються факти, коли адвокатів під надуманими приводами не допускають до клієнта, змушують відмовитися від захисту або надання правничої допомоги, застосовують для цього погрози та насильство.

При цьому сама діяльність адвоката з надання професійної правничої допомоги, яка гарантована Конституцією України, сприймається і подається як сприяння злочинній діяльності та перешкоджання нормальній роботі державних органів.

Найбільш масштабних форм порушення набули у мобілізаційних процедурах, коли за вказівками командування адвокатів не допускають у приміщення ТЦК із клієнтами-військовозобов'язаними, яким надається правничка допомога. Зокрема, службовці посиляються на Закон «Про правовий режим воєнного стану», стаття 8 якого надає військовому командуванню разом із військовими адміністраціями запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, заходи правового режиму воєнного стану, серед яких — право обмежувати свободу пересування громадян.

У цьому питанні варто зважати на те, що право кожного на професійну правничу допомогу, яке гарантоване Конституцією, не було обмежене під час запровадження в Україні воєнного стану. І обов'язок забезпечення реалізації цієї гарантії відповідно до Конституції покладений на інститут адвокатури. Тож надаючи допомогу клієнту, адвокат не реалізує свободу свого пересування, а виконує конституційний обов'язок.

Через системність цих та інших порушень Комітет захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності НААУ планує підготувати низку звернень до Міністра оборони України та Командувача Сухопутних військ ЗСУ, а також заяви до правоохоронних органів про вчинення злочинів (у тих випадках, коли порушення набули ознак суспільної небезпечності) для вжиття заходів відповідно до їх компетенції.

Кримінальний кодекс України містить три склади злочину, що пов'язані із порушенням прав адвокатів і гарантій їхньої діяльності, а саме:

- втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397);
- погроза або насильство щодо захисника чи представника особи (ст. 398);
- умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399).

Нагадаємо, нещодавно у Волинському ТЦК заявляли, що адвокати не повинні втручатися у процеси мобілізації та проходження військово-лікарської комісії. Цю заяву одразу прокоментували в Уповноваженого ВР з прав людини та у НААУ. Після втручання НААУ у цьому ТЦК заявили, що насправді не ставили собі за мету жодним чином обмежувати права адвокатів або позбавляти громадян конституційного права на захист, а також пообіцяли створити спеціальне місце для проведення зустрічей між адвокатами та військовозобов'язаними.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА СЕРПЕНЬ — ВЕРЕСЕНЬ 2024 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У період із **20 серпня** по **20 вересня** представники Комітету забезпечили участь у 12 слідчих (розшукових) діях, обшуках.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

21 серпня опублікована стаття голови Комітету Андрія Шабельнікова в Інформаційне агентство ЛІГА:ЗАКОН «**ФОП виїхав за кордон: податки, звітність**». Дійсно, з початком повномасштабного вторгнення російської федерації чимало українських підприємців із міркувань безпеки виїхали за кордон. Опинившись на новому місці, вони вирішують чимало питань, зокрема і щодо продовження здійснення своєї підприємницької діяльності. У цьому контексті слід зазначити, що сам факт виїзду громадянина України за кордон не передбачає заборони ведення ним підприємниць-

кої діяльності на території України. Це більше пов'язано зі специфікою послуг, які надає ФОП.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/fuielb.

23 серпня опублікована стаття голови Комітету Андрія Шабельнікова в «Закон і Бізнес». Для стартапів, а також розвитку малого та мікробізнесу грантові державні чи міжнародні програми можуть бути більш цікавими, ніж комерційні кредити. Втім наявність коштів ще не гарантує успіху. Розглянемо головні грантові ідеї.

«Є-Оселя». Наразі дійсно є найуспішнішим проектом, що пропонує найвигідніші умови для отримання квартири. Додатково обіцяють вигідні умови щодо розміру стартового внеску для молоді до 25 років. Але є декілька «але». Якщо у держави з якоїсь причини (війна, наприклад) закінчуються гроші, то умови кредитування повернуться до ринкових, тобто з 3 — 7 % — більш як до 20 %. І другий момент, у такому випадку майже не йдеться про підтримку малого і середнього бізнесу, адже важко назвати такими девелоперські компанії, які масово будують житло.

Освітні гранти. Сьогодні цей проект пропонується разом із можливістю навчання за рахунок державного замовлення, щоправда, скороченого. Сума гранта визначається індивідуально, може бути від 15 до 25 тис. грн щороку і навіть вище. Держава заявляє, що таким чином хоче отримати більше потрібних спеціалістів, проте якщо студенти навіть на бюджет не вступали на цю спеціальність, що їх спонукає взяти грант? Можливо, доплачувати різницю між грантом і вартістю навчання і не отримувати стипендію? Ідея цікава, але, мабуть, потребує доопрацювання.

Власна справа. Анонсований з вересня проект грантів на власну справу для молоді до 25 років передбачатиме 150 тис. грн на перший проект. Інших деталей наразі немає, але в Україні під час війни є декілька міжнародних організацій, які дають гранти на розвиток малого бізнесу чи аграрні проекти. Орієнтацію на молодь тут можна лише похвалити. Адже саме

в цьому віці є сміливість на реалізацію будь-яких ідей. Але треба усвідомлювати, яка це буде «власна справа»? Наприклад, чи заслуговує на державну підтримку бізнес із перепродажу товарів із китайських маркетплейсів? Також незрозуміло, що буде з отримувачами грантів, які є військовозобов'язаними. Чи буде у них час на розвиток власного бізнесу і чи взагалі доцільно їм видавати гранти? Бо гарантії, що вони зможуть займатися власною справою і не бути мобілізованими через рік, немає.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/tzurml](https://surl.li/tzurml).

Про актуальні тенденції, що відбуваються у сфері приватизації, **говорили 28 серпня** під час круглого столу «Окремі аспекти приватизаційних процесів 2024 року в Україні». Модератором виступив голова комітету **Андрій Шабельников**, спікерами — заступник голови Віталій Жадобін, представник Фонду державного майна України Ксенія Мельник, експерт з питань банкрутства Руслан Бандуристий та представник електронного майданчика «UBIZ» Дмитро Бойко. Під час дискусії були висвітлені такі питання:

- поточні статуси приватизації та перспективи;
- приватизація спиртової галузі;
- приватизація єдиних майнових комплексів підприємства як один з етапів дій щодо неплатоспроможного державного підприємства;
- інвестиційні фонди як інструменти колективної участі громадян у приватизаційних процесах.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/xsklup](https://surl.li/xsklup).

4 вересня на сайті НААУ вийшла новина щодо програми «Національний кешбек», яка обіцяє повертати українцям 10 % від вартості придбаних вітчизняних

товарів. Це має стимулювати попит на продукцію місцевих виробників і зміцнити національну економіку. Як працює нова програма і які питання пов'язані з участю в ній, — про це говорили в студії «Суспільного» з головою Комітету Андрієм Шабельниковим. 2 вересня стартувало бета-тестування «Національного кешбеку», яке триватиме близько місяця. І Уряд усіляко заохочує українців брати участь у цій програмі. Механізм кешбеку досить простий. Споживачу необхідно приєднатися до програми через свій банк та прив'язати банківську картку. Покупки українських товарів фіксуються, а 10 % від їхньої вартості повертаються на цю картку. Щоправда, максимальна сума кешбеку становить 3000 гривень на місяць. Компанії-виробники

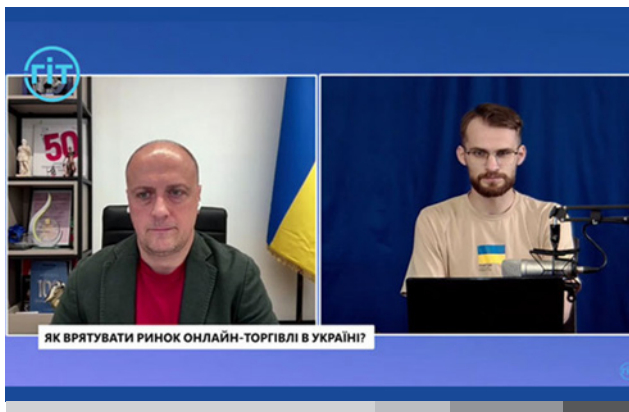
реєструються на порталі «Дія» та передають інформацію про штрих-коди своїх товарів, а продавці (магазини і торгові мережі) інтегрують систему кешбеку зі своїми платіжними терміналами також через «Дію». Кошти, отримані як кешбек, можна витратити на різноманітні потреби: оплату комунальних послуг, купівлю ліків, квитків на транспорт, поповнення мобільного телефону тощо. Також передбачена можливість переказати

кошти на підтримку ЗСУ або придбати військові облігації. Докладніше про «Національний кешбек» можна почитати на Урядовому порталі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/kxuzzc.

9 вересня на сайті НААУ опублікована новина про те, що відбувається нині з ринком онлайн-торгівлі в Україні та як на нього вплинуть нові податки. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну суттєво вплинуло на всі сфери життя, зокрема на розвиток онлайн-торгівлі. Цей сегмент ринку стикнувся з певними проблемами та викликами, оминати які не вдалося навіть завдяки бурхливій цифровізації країни. Він зауважив, що початок повномасштабного вторгнення характеризувався різким падінням онлайн-продажів. Однак

уже за кілька тижнів спостерігалось поступове відновлення. Це свідчить про адаптацію українців до нових умов та зростання ролі онлайн-торгівлі в забезпеченні потреб населення. Одним з основних факторів, що негативно вплинули на ринок, на думку експерта, стала еміграція значної частини населення. Зменшення кількості потенційних клієнтів, зменшення купівельної спроможності та нестабільна економічна ситуація призвели до зниження обсягів продажів. Іншим важливим фактором А. Шабельніков назвав логістичні проблеми, пов'язані з руйнуванням інфраструктури та перебоями з електроенергією. Це ускладнило доставку товарів і збільшило витрати для бізнесу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/hsfvot.

9 вересня на сайті «Інформатор» опублікована стаття «Національний кешбек: банківській таємниці настав кінець». Українці з 2 вересня 2024 року отримали чергову подачку від влади у вигляді національного

кешбеку: вони можуть отримати до 3 тис. грн на місяць. При цьому потрібно витратити удесятеро більше з банківського рахунку, про який держава знатиме все. Громадяни самостійно нададуть доступ державі до своїх рахунків, порушуючи банківську таємницю, за це отримуватимуть бонуси — кешбек на картці. Андрій Шабельніков звертає увагу на те, що для участі в програмі доведеться надавати значний обсяг чутливих даних, які можуть бути використані не за призначенням. Зокрема, податкова служба отримує доступ до детальної інформації про всі операції за банківською картою учасника програми. Це, на думку адвоката, відкриває можливості для неправомірного втручання в приватне життя громадян та переслідування за фінансову діяльність.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/sxmces.

11 вересня голова Комітету Андрій Шабельніков підготував статтю «Шаг на зміну копійці: нова сота частина гривні сьогодні може зацікавити нумізматів і податкову». Ініціатива Національного банку України щодо зміни назви розмінної монети з «копійки» на «шаг» була оголошена минулого тижня. Проте ідея виношувалася досить довго. Але чи вона на часі? Ми з колегами у Комітеті дійшли висновку, що така реформа була б доцільна після війни, а також після дискусії з громадянським суспільством, адже ці зміни для усіх нас. Крім того, НБУ трохи лукавить, коли запевняє, що додаткових видатків не передбачається. Витрати будуть, якщо порахувати робочі години як працівників НБУ, так і усіх інших, хто займатиметься законопроектами. Безоплатної праці у нас все одно не існує. Адвокати, які мають безпосередній контакт із бізнесом, наголошують, що питання назви монети є ключовим моментом під час здійснення будь-яких розрахунків. Це важливо і для онлайн-торгівлі, оскільки будь-яка доставка супроводжується відповідною документацією, як-то товарно-транспортна накладна, фіскальний чек, отже, такі зміни потребуватимуть часу. Наразі мікробізнес, малий та середній більше переймаються тим, як працювати в умовах тривалого відключення світла. Тобто додати до накладної «шаг» може не бути фізичної можливості через відсутність світла. Як на ці всі невнесені зміни буде дивитися податкова, заряджена на поповнення бюджету, — питання риторичне.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/jlkhfi.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА

20 серпня голова Комітету Марія Островська взяла участь у конференції на тему «Можливість впровадження судово-реабілітаційної процедури для ветеранів в Україні», організованої ГО «Юридична Сотня». Учасники заходу презентували окремі аспекти концепції «Ветеранського суду», запозиченої в США. Основа її ідея полягає у необхідності врахування негативних наслідків психологічних та фізичних травм захисників, отриманих під час бойових дій,

впливу на їх поведінку під час скоєння кримінальних правопорушень. Процедура передбачає обов'язкову психологічно-психіатричну експертизу під час досудового розслідування, виявлення ПТСР, добровільне лікування, звільнення від кримінальної відповідальності тощо. Пані Островська підтримала зусилля колег та їхню плідну працю в інтересах військових щодо впровадження успішної американської концепції ветеранського правосуддя в українську систему. Голова Комітету висловила думку про логічність застосування процедури саме до осудних суб'єктів і, можливо певною мірою до обмежено осудних, що потребує додаткового аналізу. Також звернула увагу на доцільність заміни поняття «ментора» відносно суб'єкта патронатної допомоги ветерану.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wyebtn.

4 вересня голова Комітету **Островська Марія** взяла участь у конференції на тему «Захист прав родин зниклих безвісти в Україні: реалії та перспективи», організованої ГО «Юридична Сотня». Основними запитам присутніх членів сімей зниклих безвісти військовослужбовців були деструктивна комунікація зі

слідчими, командирами військової частини та працівниками ТЦК з соціальних питань, потреба поставити гострі питання Уповноваженому з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Пані Островська поділилася власним досвідом ведення кримінальних справ з надання правничої допомоги потерпілим родичам. Порекомендувала використовувати інститут тимчасового доступу до речей і документів через слідчого суддю для отримання матеріалів службового розслідування та інших доказів, де є особливі складнощі. Також порадила активну процесуальну взаємодію зі слідчим через обґрунтовані клопотання про витребування доказів, допит свідків, проведення експертизи тощо. Звернула увагу присутніх на прийняття Кабміном актуальної постанови № 948 від 20 серпня 2024 р. «Деякі питання впровадження діяльності служб супроводу військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейських та членів їх сімей». Цей свіжий нормативно-правовий акт Уряду передбачив створення у кожній військовій частині на базі структурного підрозділу спеціальних служб, метою яких має стати підтримка сімей зниклих безвісти військовослужбовців, забезпечення повернення їхніх особистих речей, надання родинам допомоги у питаннях реалізації належних пільг і гарантій тощо. Крім того, пані Марія висловила сумніви у наявності озвученої доповідачами проблеми недотримання трирічного строку для реалізації права на одноразову грошову допомогу при оголошенні зниклої безвісти особи померлою і обов'язковому внесенні змін до постанови КМУ № 168 від 28.02.2022. Після конференції поділилася з присутніми родичами зниклих військовослужбовців зразками процесуальних документів.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА КОМПЛАЄНСУ

У вересні Комітет проаналізував проєкт Закону №11443 від 25.07.2024 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних кримінальних правопорушень».

Документом пропонується передбачити підстави для застосування заходів кримінально-правового

характеру до юридичної особи незалежно від притягнення до відповідальності фізичної особи, розширений перелік заходів кримінально-правового характеру та збільшення розміру штрафу, який може застосовуватися до юридичної особи, можливість застосування спеціальної конфіскації на підставі ухвали суду про застосування заходів кримінально-правового характеру.

Також передбачається, що до юридичної особи застосовуватимуться додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру. Ідеться про досить широкий перелік заборон діяльності на певний період.

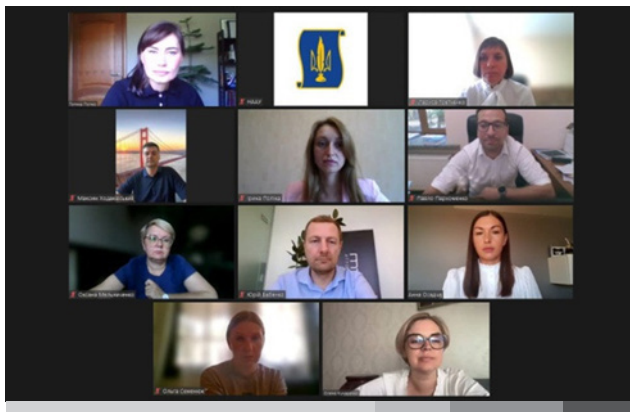
Комітет дійшов висновку, що така законодавча ініціатива може бути широко застосована до необмеженого кола випадків і суб'єктів господарювання, у тому числі добропорядних. У підсумку це в рази збільшить тиск на бізнес.

У сучасних реаліях, коли бізнесу і так непросто, реалізація положень закону у редакції його проєкту невідворотно призведе до замороження ділової активності з усіма негативними наслідками, що із цього випливають. І ці потенційно негативні ризики в рази перевищують плюси від впровадження пропонованих норм.

Тому, роблять висновок у НААУ, прийняття законопроєкту доцільно відкласти на інший час.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

У серпні в НААУ за ініціативи Комітету відбувся круглий стіл на тему «Позбавлення батьківських прав на підставі п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України. Права батьків: «над» інтересами дитини чи «для» інтересів дитини?». Дискусія об'єднала адвокатів, суддів, психологів,

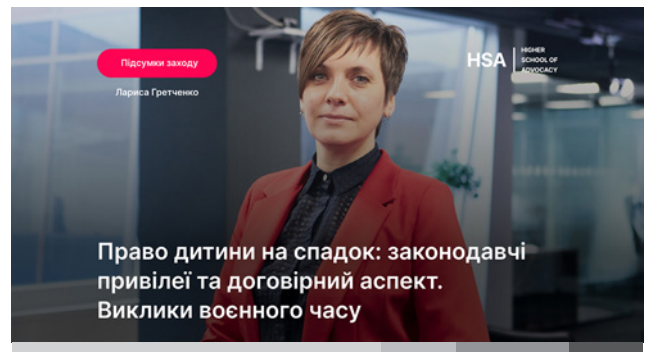
медіаторів, науковців, представників правозахисних організацій, служб у справах дітей, експертів у сфері захисту прав дітей.

Позбавлення батьківських прав є чутливою темою, яка потребує виважених рішень у найкращих інтересах дитини сьогодні та на майбутнє, переконана голова Комітету **Лариса Гретченко**.

«Ми прагнемо висвітлювати не лише причини, підстави, процедури і наслідки позбавлення батьківських прав, але й приділити увагу правовим конструкціям і можливості збереження психоемоційного зв'язку між батьками і дітьми, — відзначила вона. — Також треба виявити чинники, що породжують самоусунення та зловживання в реалізації батьківства (материнства), сприяти правникам у візуалізації та пріоритизації найкращих інтересів дитини, дотримуватися етичних аспектів надання правничої допомоги в справах за участю дітей, допомагати реалізувати на практиці державні гарантії підтримки дітей в складних життєвих ситуаціях, забезпечити доступ їх до системи соціальних послуг і захисту прав».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ynzkbo.

21 серпня у ВША НААУ відбувся захід для адвокатів Запорізької області на тему «Право дитини на спадок: виклики воєнного часу». Спікером виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**, яка проаналізувала разом з учасниками право дитини на спадок, а саме:

- 1) спадкування дитиною та його види;
- 2) законодавчі привілеї для дітей-спадкоємців;
- 3) особливості оформлення спадкових прав малолітніми, неповнолітніми дітьми;
- 4) дозвіл про укладення угоди стосовно розподілу спадкового майна, одним зі спадкоємцем якого є дитина;

5) видача свідоцтва про право на спадщину: документи, строки, процедура;

6) окремі питання спадкування дитиною майна / майнових прав, які обтяжені боргом;

7) дитина як набувач і відчужувач за спадковим договором;

8) вплив війни на спадкові правовідносини за участю дітей;

9) тематична правозастосовна практика довоєнного і воєнного часу.

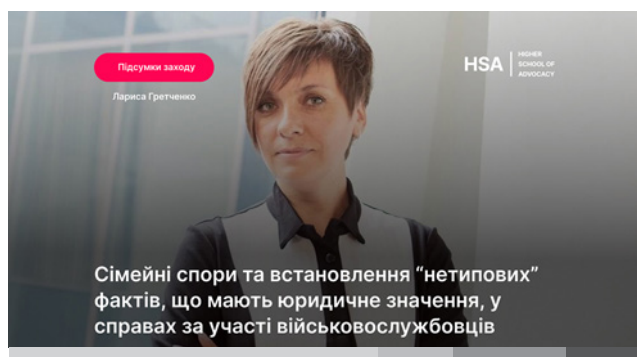
Детальніше за посиланням: URL: surl.li/fxshgz.

22 серпня на сайті НААУ були оприлюднені зауваження та пропозиції Комітету до проєкту Закону № 11370 від 24.06.2024 «Про внесення змін до статті 65 Сімейного кодексу України щодо уточнення порядку надання згоди другого з подружжя на розпорядження майном, яке є об'єктом права спільної сумісної власності».

Сьогодні при укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Водночас дружина (чоловік) має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Проєктом пропонується закріпити норму: якщо такий договір виходить за межі дрібного побутового, згода другого з подружжя має бути висловлена письмово.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/biwagv.

27 серпня у ВША НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців». Спікером виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**, яка докладно

проаналізувала сімейні спори та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців, а саме:

1) процесуальні особливості встановлення юридичних фактів в порядку окремого чи позовного провадження;

2) військова частина як учасник справи та ініціатор оскарження судових рішень щодо прав та інтересів військовослужбовців;

3) особливості встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем залежно від мети:

- спадкування,
- отримання одноразової грошової допомоги;
- соціального статуту і гарантій члена сім'ї;
- призначення пенсії по втраті годувальника;

4) «нетипові» факти, що мають юридичне значення:

— встановлення факту самостійного виховання дитини,

— родинних відносин та перебування на утриманні;

5) практика розгляду сімейних справ щодо дітей, за позовом, пред'явленим військовозобов'язаним чи військовослужбовцем.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/iqkklw.

6 вересня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Оксани Майорової** на тему «Чи може суд зобов'язати виконавчу службу врахувати добровільно сплачені аліменти?».

Коли мова заходить про поняття «аліменти», то виникає асоціація з розлученням подружжям, що має дітей, та виплатою одним із них коштів на утримання дитини. І це не дивно, бо найбільше судових суперечок та виконавчих листів саме у справах із «дитячими» аліментами.

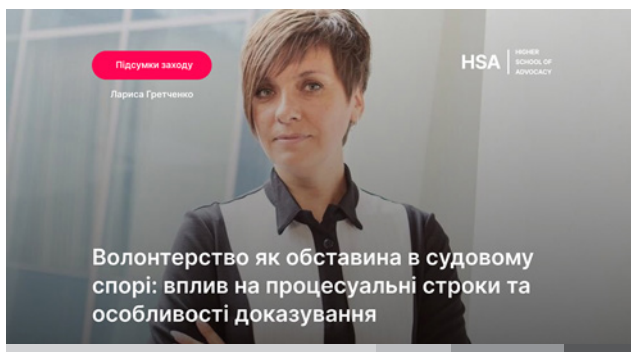
Верховний Суд неодноразово розглядав питання щодо врахування виконавчою службою добровільно сплачених боржником аліментів у рахунок аліментних зобов'язань за відповідним судовим рішенням.

Раніше існувала судова практика, згідно з якою кошти, сплачені одним з батьків добровільно на утримання дитини без зазначення призначення платежу, не зараховувалися як сплата аліментів. Це означало, що такі платежі не враховувалися при визначенні заборгованості за аліментами.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/josxte.

10 вересня у США НААУ відбувся захід із підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Волонтерство як обставина в судовому спорі: вплив на процесуальні строки та особливості доказування». Спікером виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**, яка докладно проаналізувала разом з учасниками волонтерство як обставину в судовому спорі, а саме:

1) волонтерство як підстава для поновлення процесуального строку у судових провадженнях в умовах воєнного стану;

2) юридичні факти та вплив обставин волонтерської діяльності при вирішенні сімейних, трудових та інших категорій цивільних справ;

3) публічно-правові спори з елементом волонтерства. Практика вирішення адміністративних справ щодо гарантій соціального захисту волонтерів;

4) податкові ризики, адміністративні та кримінально-правові аспекти у сфері волонтерської діяльності;

5) статус волонтера в питаннях притягнення до відповідальності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wjahom.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

3 вересня відбулося чергове засідання Комітету, на якому учасники перезатвердили склад Ради Комітету ще на один рік та обговорили заплановану серію заходів на тему «**Проведення адвокатської діяльності: організаційні форми**».

Так, голова Комітету Б. Кушнір протягом року буде відвідувати регіональні ради адвокатів та проводити заходи для помічників адвокатів і стажистів. Анонс кожного заходу та програма візитів буде опублікована згодом.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

21 серпня на сайті НААУ опублікована новина «Проблеми організації судових засідань у кримінальному процесі обговорили адвокати і судді». Належна організація проведення судового засідання у кримінальному процесі є однією з основних гарантій реалізації прав людини, що охоплює дотримання принципів справедливості, незалежності, безсторонності та професіоналізму суддів, а також забезпечення ефективності судового захисту. Власним досвідом з питань організації проведення судового засідання, а також практичними порадами щодо належного реагуван-

ня захисника на протиправні дії головуючого судді та інших працівників суду ділилися учасники круглого столу «Належна організація проведення судового засідання у кримінальному процесі як гарантія реалізації прав людини». Захід, у якому взяли участь як адвокати, так і судді, організував та нещодавно провів Комітет.

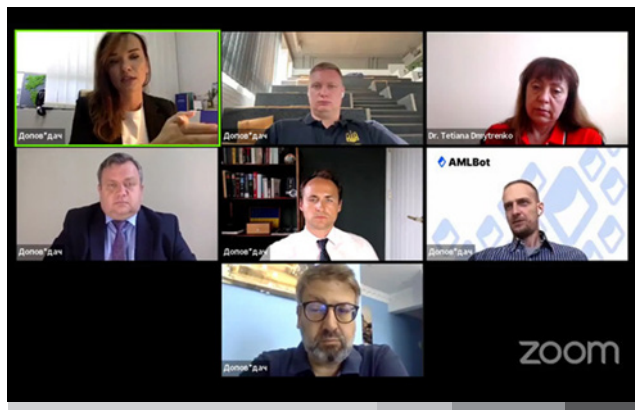
Відповідно до загального порядку виклику в кримінальному провадженні, особа має отримати повістку

або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Тож несвоєчасне повідомлення сторін про дату судового засідання має бути поважною причиною неявки. Проте на практиці судові засідання в таких випадках усе ж відбуваються. На це звернула увагу член Ради Комітету Сусанна Тіркізян. За її словами, деякі судді, посилаючись на практику ЄСПЛ, аргументують таку свою позицію принципом розумності строків розгляду справи, який є більш важливим. *Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ojofzp.*

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

5 вересня за ініціативи Комітету спільно з Ukrainian Modern Digital Science, Асоціацією приватних виконавців України та Фондом Кларк з правової освіти відбулася панельна дискусія на тему «Цифрова економіка: віртуальні активи, стягнення та повернення».

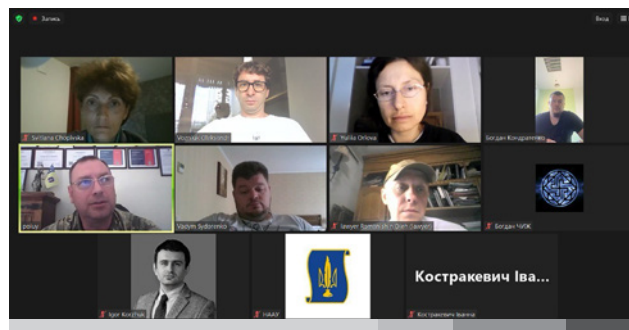

Участь у заході взяли провідні міжнародні експерти, які обговорювали сучасні виклики та можливості у сфері цифрового права, правового виконання та розслідування криптовалютних злочинів.

На думку організаторів, захід став важливою платформою для обміну знаннями та досвідом, а також підкреслив необхідність інтеграції цифрових технологій у правове середовище.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

11 вересня у НААУ відбулося онлайн-засідання Комітету, на якому обговорили майбутній захід на тему мобілізації в Україні, який планується провести в кінці вересня. Його актуальність полягає в тому,

що в нашому суспільстві наразі назріла гостра необхідність для обговорення досягнення злагожденості між державним інституціями у питанні дотримання посадовими особами органів влади законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації. Члени Комітету наголосили на тому, що головна мета заходу — це з'ясувати причини недотримання посадовими особами органів влади законодавства України з питань мобілізації та визначити практичні дії для уникнення порушень прав військовозобов'язаних осіб у майбутньому, а також напрацювання методичних рекомендацій.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Активності членів Комітету

29 серпня член Ради Комітету **Ольга Данченко** взяла участь у засіданні Міжнародної консультативної ради з питань сурогатного материнства «International Advisory Board» з доповіддю на тему «Оновлення інформації щодо правового регулювання методу СМ в Україні».

13 вересня голова Комітету **Ірина Сенюта** в Офісі Уповноваженого Верховної Ради України з прав

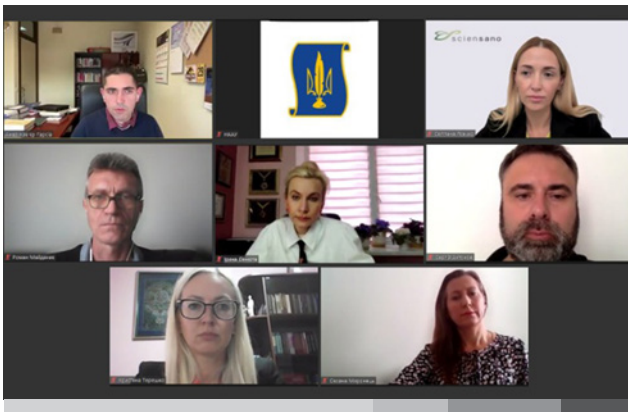

людини презентувала авторське Аналітичне дослідження щодо обробки персональних даних у сфері охорони здоров'я та дотримання прав людини. Дослідження проводилося в рамках проєкту Ради Європи «Підтримка впровадження європейських стандартів прав людини в Україні» спільно з Департаментом моніторингу дотримання прав на інформацію Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/faxasb.

17 вересня Комітетом НААУ спільно з кафедрою медичного права Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького організовано та проведено експертне обговорення на тему «Права людини у сфері охорони здоров'я», присвячене пам'яті Джуді Оверал та Дню безпеки пацієнтів.

На заході було обговорено актуальні теми, з-поміж яких: захист прав пацієнтів і штучний інтелект, безпека прав пацієнтів у сфері телемедицини, безпека генетичної інформації, права людини з інтегрованими імплантами, а також поради по безпеці діагностики.

Модератором і доповідачем на заході була голова Комітету — **Ірина Сенюта**, експертами-доповідачами також були члени Ради Комітету: **Сергій Антонов** та **Роман Майданик**.

17 вересня голова Комітету **Ірина Сенюта** та її заступниця **Христина Терешко** взяли участь у міжнародному семінарі «Побудова університетського партнерства через співпрацю в наукових дослідженнях та освіті — акцент на громадському здоров'ї та охороні здоров'я». Ірина Сенюта виступила на заході з доповіддю на тему «Досвід університетської співпраці кафедри

медичного права: право охорони здоров'я та медичне право».

17 вересня з нагоди Всесвітнього дня безпеки пацієнтів член Ради Комітету **Юлія Савелова** провела бінарну лекцію для студентів 4 року навчання першого (бакалаврського) рівня здобуття освіти вибіркового блоку «Медичне та фармацевтичне право» Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах навчального курсу «Захист прав пацієнтів та працівників сфери охорони здоров'я» на тему «Права пацієнтів у сфері охорони здоров'я».

17 вересня з нагоди Всесвітнього дня безпеки пацієнтів член Ради Комітету **Оксана Вітязь** виступила на ТВ 7+ (Хмельницьке телебачення) та розповіла про права та обов'язки пацієнтів за українським законодавством.

Члени Ради Комітету **Олександр Корнага**, **Зінаїда Чуприна**, **Оксана Міськів** та **Наталія Маркочева** виступають тренерами учасників онлайн-курсу Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини».

Підготовки тематичних статей

Член Ради Комітету **Ольга Данченко** «Чи потрібна заборона сурогатного материнства для іноземців в Україні: юридичний аналіз на прикладі участі у лікувальних програмах громадян Німеччини». Юридична практика. 13.09.2024. Детальніше за посиланням: URL: surl.li/grxwyh.

Регіональний представник Комітету у Рівненській області **Міла Хмара** «Комерційне гестаційне сурогатне материнство та виклики для України як кандидата в члени ЄС». Журнал східноєвропейського права. № 123. 2024. Детальніше за посиланням: URL: surl.li/cuclhd.

Член Ради Комітету **Юлія Миколаєць**:

— «Чи має право лікар тимчасово відпустити пацієнта зі стаціонару». Спеціалізований щомісячний журнал «Управління закладом охорони здоров'я». № 09 (212) вересень 2024. С. 17 — 20;

— «Чи надає сертифікат лікаря-спеціаліста з управління охороною здоров'я право на підвищення

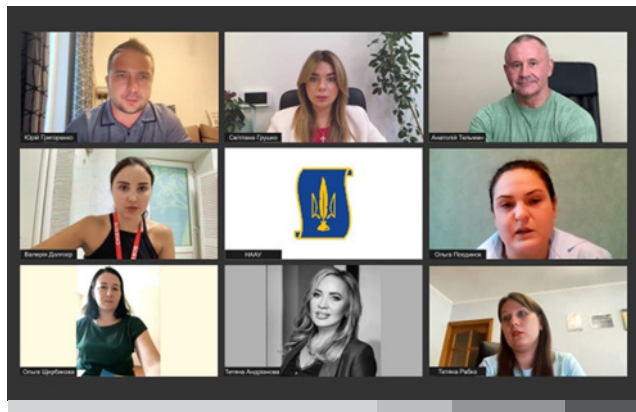
посадового окладу». *Спеціалізований щомісячний журнал «Управління закладом охорони здоров'я»*. № 09 (212) вересень 2024. С. 71 — 72;

— «Як подавати інформацію про звернення осіб, які постраждали від насильства». *Спеціалізований щомісячний журнал «Управління закладом охорони здоров'я»*. № 09 (212) вересень 2024. С. 72 — 73;

— «Договір оренди для ЗОЗ: від укладення до розірвання». *Журнал «Головний бухгалтер медичного закладу»*. № 09 / 2024, вересень.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

У серпні відбулося засідання Комітету. У рамках утілення гендерної політики в адвокатурі планується розробити анкету та провести опитування щодо впливу гендерних стереотипів на роботу адвоката. Зокрема, кого саме (жінку чи чоловіка) обирають клієнти залежно від категорії справи та як суди та правоохоронні органи ставляться до адвоката залежно від статі?

Таке завдання поставив собі Комітет під час засідання. Зібрана на основі опитування інформація буде узагальнена, після чого адвокатам запропонують практичні рекомендації з цього питання.

Серед інших озвучених планів Комітету — залучення міжнародних організацій, які працюють із питаннями гендерної політики, а також правова освіта (розроблення рекомендацій, програм, навчань; співпраця з національними громадськими організаціями, ВНЗ та ін., що займаються питаннями гендерної політики та правової освіти).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bjxcuk.

26 серпня на сайті НААУ було оприлюднене інтерв'ю з головою Комітету **Анатолієм Тельманом**.

«Анатолію Григоровичу, нещодавно ви очолили Комітет НААУ з питань гендерної політики і замінили на цій посаді Тетяну Андріанову. Дотримання гендерного балансу в очолюванні комітету — це теж один з принципів роботи?»

— Так, з моменту заснування комітету в 2019 році до його складу входили виключно жінки. І, звісно, призначення мене головою — це рух у напрямі дотримання балансу.

Однак це не мета сама по собі. Важливіше залучити до роботи з дотримання рівних прав і можливостей саме чоловіків. Оскільки гендерні ролі та стереотипи, які склалися в суспільстві, можуть обмежувати свободу вибору для чоловіків, накладаючи на них суворі очікування щодо поведінки, інтересів чи кар'єрних виборів. Тому в подоланні патріархальних стереотипів набагато кращий результат дасть спільна робота чоловіків та жінок».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/kayfsu.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Безальтернативне тримання під вартою для підозрюваних у правопорушеннях проти власності, у сфері господарської та службової діяльності суперечить положенням Конституції України, рішенням Конституційного Суду, а також практиці Європейського Суду з прав людини.

Такий висновок зробили в Комітеті за підсумками аналізу проекту Закону від 07.08.2024 № 11466 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей застосування заходів забезпечення у корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних провадженнях у період воєнного стану».

У НААУ нагадали рішення Конституційного Суду від 25.06.2019 № 7-р/2019 у справі щодо конституційності положення частини п'ятої статті 176 КПК. Ця норма передбачала неможливість застосування запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні окремих злочинів. Іншими словами, встановлювалася презумпція тримання під вартою без права на обрання іншого запобіжного заходу.

З цих підстав норма КПК про безальтернативне тримання під вартою була визнана такою, що не відповідає Конституції України.

У проєкті Закону № 11466 пропонується впровадити положення про безальтернативне тримання під вартою, стосовно якого Конституційний Суд у 2019 році фактично вже зробив негативний висновок. Відтак цей проєкт, на думку НААУ, має бути відхилений Верховною Радою. Відповідні зауваження і пропозиції направлені до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/drtfmi.

В умовах воєнного стану законодавчі пропозиції удосконалити ті або інші суспільні відносини, аби захистити інтереси держави, часто приховують в собі обмеження прав громадян. І такі ініціативи навряд можна підтримувати.

До Верховної Ради внесено проєкт Закону № 11476 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків».

Автори ініціативи планують унеможливити негативний вплив на процедуру продажу (наприклад, зупинку продажу) з боку колишніх акціонерів, власників істотної участі та/або колишніх бенефіціарних власників, банків, акції яких перейшли у власність держави відповідно до законодавства України (зокрема, йдеться про АТ «СЕНС БАНК»).

У Національній асоціації адвокатів України відзначили, що цим законопроєктом фактично у ручному режимі пропонується обмежити право колишніх бенефіціарів та/або акціонерів банку, стосовно якого розпочато і не завершено процедуру продажу пакета акцій відповідно до положень Закону України «Про особливості продажу пакетів акцій, що належать

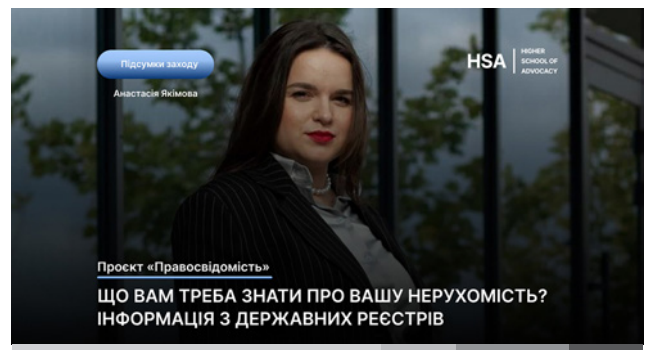
державі у статутному капіталі банків», захищати свої майнові права у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У серпні у ВША НААУ відбувся вебінар на тему «Види страхування та стягнення відшкодування у справах ДТП», спікером якого виступила секретар Комітету **Валерія Шкварко**.

Під час заходу було проаналізовано види страхування та стягнення відшкодування в ДТП, а саме: критерії вибору страховика, види страхування, дії при настанні страхового випадку, звернення з заявою про відшкодування та її розгляд, межі відповідальності страховика, відповідальність за прострочення відшкодування.

У серпні у ВША НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів, спікером якого виступила член Ради Комітету **Анастасія Якімова**, яка розповіла про нерухомість та інформацію з державних реєстрів.

Поняття нерухомості — до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації (ч. 1 ст. 181 ЦК України).

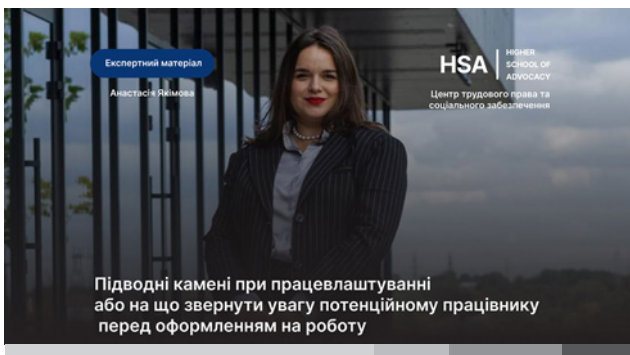
Поняття земельної ділянки — це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами (ч. 1 ст. 79 ЗК України).

Державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень — офіційне визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (п. 1 ч.1 ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно»).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ckfafi.

5 вересня на сайті ВША НААУ було оприлюднено експертний матеріал члена Ради Комітету **Анастасії Якімової** на тему «Підводні камені при працевлаштуванні або на що звернути увагу потенційному працівнику перед оформленням на роботу».

Як відомо, реалізація для багатьох людей є важливим аспектом їх життя. І дуже часто людина може здійснити реалізацію себе через діяльність у суспільстві. Це можуть бути, у тому числі, і підприємницька діяльність, і трудова.

Якщо говорити про трудову діяльність людини, то тут ми маємо на увазі трудові відносини між працівником і роботодавцем.

І, звісно, розпочинаються ці правовідносини з працевлаштування.

Реалії сьогодення диктують нам нові актуальні умови не лише на ринку праці, а у самих трудових відносинах. І той процес працевлаштування, який для кандидата може проходити ззовні доволі зрозуміло, насправді відіграє дуже важливу роль.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xjdref.

12 вересня на сайті НААУ були опубліковані зауваження та пропозиції Комітету до проекту Закону № 11502 від 19.08.2024 «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо уточнення вимог виндикаційних та негативних вимог».

Автор законодавчої ініціативи пропонує уточнити, що метою виндикаційної вимоги є повернення об'єкта права власності у володіння власника. І така вимога подається стосовно індивідуально визначеної речі, яка перебуває у чужому володінні незаконно. А от негативна вимога подається стосовно майна, яке перебуває у власника (володільця) у випадку, якщо інша особа заважає користуванню або розпорядженню цією річчю та відсутні правові підстави для створених перешкод.

Проаналізувавши проєкт, у Комітеті звернули увагу, що у законодавстві відсутнє поняття «мета вимоги», тому його недоречно використовувати й у ст. 387 ЦК.

У ст. 16 ЦК визначено можливість захисту цивільних прав та інтересів судом, а також визначені способи: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення, та деякі інші. Крім цього, суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zmuhrs.

16 вересня на сайті НААУ опубліковано Дайджест судової практики у сфері цивільного права та процесу за I півріччя 2024 року.

У збірнику, який включає огляд двадцяти рішень Верховного Суду, представлені правові позиції у сферах спадкового права, житлового права, речового права, зобов'язального права та цивільного процесу.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/pdzuqq.

16 вересня на сайті НААУ були опубліковані зауваження та пропозиції Комітету до проекту Закону

№ 11533 від 29.08.2024 «Про внесення змін до Цивільного кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей надання відомостей публічних електронних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, та деяких інших публічних електронних реєстрів».

Автори ініціативи, зокрема, звертають увагу на те, що реєстри прав інтелектуальної власності містять відомості щодо об'єктів інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, тощо), пов'язаних зі сферами національної безпеки і оборони, які становлять підвищений інтерес ворога під час ведення воєнних дій.

Тому пропонується у законах «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про авторське право і суміжні права» передбачити, що доступ фізичних та юридичних осіб до відомостей державних реєстрів прав інтелектуальної власності про державну реєстрацію прав інтелектуальної власності, пов'язаних зі сферами національної безпеки і оборони, може бути обмежено на період дії воєнного стану в Україні.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/plnlvb.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІТ-ПРАВА

13 вересня на сайті «Закон і Бізнес» опублікована стаття члена Комітету «Французький кейс Дурова». Після нещодавніх подій, пов'язаних із затриманням у Франції Павла Дурова, Telegram, який за роки набув репутації месенджера, що поважає приватність користувачів, змінив політику. З розділу FAQ зникла інформація про конфіденційність усіх чатів і групових

бесід у додатку. Як таке «приведення у відповідність до вимог французького законодавства» позначиться на роботі онлайн-платформи?

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/vgerwi.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Заступниця голови Комітету **Тетяна Рабко** за період червень — серпень оприлюднила 4 публікації та провела 4 вебінари й майстер-класи, серед яких:

Майстер-класи та вебінари:

- **17.08** майстер-клас «Електронний суд. З чого почати?»;
- **26.08** вебінар «Диджиталізація виконавчого провадження»;
- **28.08** вебінар (захід для адвокатів Донецької області) «Огляд судової практики у сфері електронного судочинства»;
- **07.09** майстер-клас «Електронний суд. Ознайомлення з матеріалами справи та оскарження судових рішень».

Огляди судової практики та публікації:

- Перебіг процесуальних строків через призму електронного судочинства в огляді судової практики;
- Належне виконання судом обов'язку щодо повідомлення сторони про судові засідання у спосіб, визначений законом;
- Диджиталізація виконавчого провадження;

— Подання ФОП процесуального документа через офіційну електронну адресу суду в огляді судової практики.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

26 серпня на сайті НААУ була опублікована стаття члена Ради Комітету **Олександра Коваленка** на тему «Майнові права на земельну ділянку як об'єкт стягнення у виконавчому провадженні».

У постанові від 18.03.2020 у справі № 904/968/18 Велика Палата Верховного Суду вказала, що виконавець не наділений правом накладення арешту на право оренди земельної ділянки боржника-орендаря. Позиція була обґрунтована тим, що лише власник земельної ділянки або особа, якій надано це право, може ініціювати продаж майнових прав та реалізовувати це.

Високі судді виходили з того, що поняття «право оренди на земельну ділянку» слід застосовувати у системному зв'язку зі спеціальним законодавством, яке регулює зміст відповідного права, а також порядок його виникнення, зміни та припинення.

Зі ст. 93 та 135 Земельного кодексу (у редакціях на момент вирішення спору) випливало, що право на оренду земельної ділянки, яке набуто орендарем на підставі договору оренди, є похідним від права власності майновим правом у розумінні ст. 177 і 178 Цивільного кодексу, щодо якого законодавством встановлено певні обмеження, які визначають рівень його оборотоздатності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qktnrp.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

13 вересня відбулося чергове засідання Комітету, на якому було обговорено стратегію лобіювання законопроекту «Про внесення змін до Кодексу України про

адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення гарантій адвокатської діяльності» (реєстр. № 11279 від 21.05.2024).

Так, члени Комітету обговорили наявні висновки Комітетів ВРУ та сформували відповідні контраргументи на окремі з них. Окрім цього, до засідання долучилися два нардепи, які надали рекомендації щодо стратегії лобіювання законотворчої ініціативи НААУ.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/fswwft.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА ДОВКІЛЕВОГО ПРАВА

12 вересня на сайті НААУ була оприлюднена стаття голови Комітету **Віктора Кобилянського** на тему «Постійне користування землями лісгосподарського призначення: проблеми регулювання і судової практики».

Спори щодо постійного користування землями лісгосподарського призначення останнім часом набули популярності. І цьому є кілька причин.

Перша — законодавча. Ще у 2006 році, затверджуючи нову редакцію Лісового кодексу України, Парламент вписав у Прикінцеві положення п. 5 про те, що «до одержання в установленому порядку державними лісгосподарськими підприємствами державних актів на право постійного користування земельними лісовими ділянками, документами, що підтверджують це право на раніше надані землі, є планово-картографічні матеріали лісовпорядкування».

Він явно суперечив чинній на той час редакції ч. 1 ст. 125 Земельного кодексу, згідно з якою «право власності та право постійного користування на земельну ділянку виникає після одержання її власником або користувачем документа, що посвідчує право власності чи право постійного користування земельною ділянкою, та його державної реєстрації».

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/nskkbi.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

5 вересня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Олени Пацурковської** на тему «Свобода вираження адвокатом поглядів у суді: практика ЄСПЛ».

Конституція України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Водночас реалізація адвокатом

цього права, зокрема в суді, іноді стає підставою для дисциплінарних скарг.

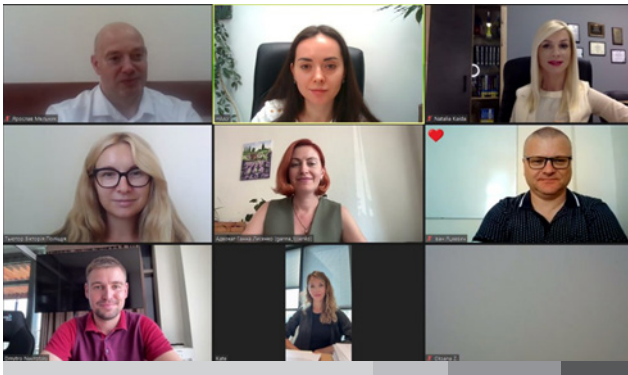
Ураховуючи особливу роль, яку відіграє адвокатура в суспільстві, до морально-етичних якостей і поведінки адвокатів висуваються вельми високі вимоги. Вони закріплені у Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правилах адвокатської етики. Ці акти, серед іншого, деталізують умови реалізації адвокатами права вільно висловлюватися, гарантоване ст. 34 Конституції та ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, п. 15 ч. 1 ст. 23 Закону забороняє притягнення адвоката до відповідальності на підставі його висловлювань у справі, у тому числі таких, що відображають позицію клієнта, заяви у медіа, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката.

Детальніше за посиланням: [URL: url.li/uhzxyw](https://url.li/uhzxyw).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

20 серпня відбулося засідання Комітету, під час якого було обговорено: підготовку методичних матеріалів на теми «Трудове право ЄС», «Припинення державної служби», «Робота адвоката з трудовим правом воєнного стану»; проведення круглого столу щодо необхідних знань українського адвоката у сфері трудового права ЄС, круглого столу, присвяченого

підсумкам 2024 року, курсу з трудового права; підготовка дайджесту судової практики з трудових спорів за 2024 рік та Бюлетеню Комітету за 2024 рік.

20 серпня у Вищій школі адвокатури НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Звільнення державних службовців». Лекторами виступили **Вікторія Поліщук, Наталія Кайда, Ганна Лисенко**.

Лектори разом з учасниками докладно проаналізували звільнення державних службовців та припинення державної служби, а саме:

- 1) поняття та особливості звільнення з публічної служби, строки;
- 2) проблемні питання виконання рішень про поновлення на посаді та стягнення вимушеного прогулу;
- 3) припинення державної служби за власною ініціативою та за угодою сторін;
- 4) припинення державної служби у зв'язку з обставинами, що склалися незалежно від волі сторін;
- 5) практика ЄСПЛ з питань звільнення державних службовців;
- 6) звільнення у зв'язку із скороченням;
- 7) звільнення за порушення Присяги;
- 8) звільнення з підстав, передбачених Законом України «Про очищення влади»;
- 9) колабораційна діяльність у незаконних органах влади;
- 10) правові висновки Верховного Суду з кожного питання.

У вересні Комітет здійснив аналіз двох законопроектів:

— № 11488 від 19.08.2024 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення безперервності страхового стажу особи, поновленої на роботі після незаконного звільнення». У Комітеті відзначили, що в більшості випадків роботодавці не виконують рішення суду щодо поновлення працівника на посаді саме щодо виплати середнього заробітку за час вимушеного прогулу, у тому числі не сплачують ЄСВ. Тобто вони позбавляють поновленого

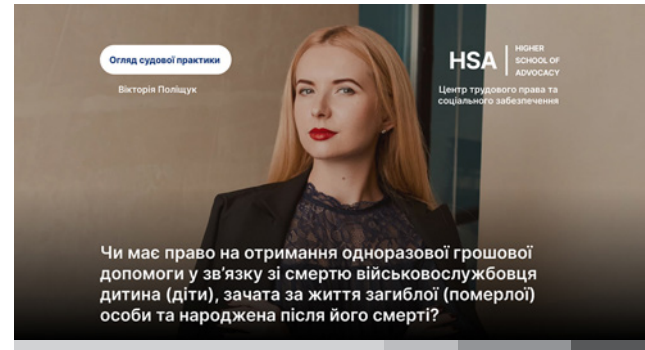
працівника права на зарахування страхового стажу. Це пов'язано з тим, що роботодавці не несуть відповідальності за несвоєчасну невиплату середнього заробітку за час вимушеного прогулу. Тому НААУ пропонує додатково доповнити ч. 5 ст. 235 Кодексу законів про працю України положенням про те, що у разі затримки видачі копії наказу (розпорядження) про звільнення з вини роботодавця працівникові виплачується середній заробіток за весь час вимушеного прогулу. У разі затримки виконання рішення суду щодо стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу з вини роботодавця працівникові виплачується середній заробіток за весь час невиконання рішення суду, яке набрало законної сили. Пропозицію направлено до Комітету Верховної Ради з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів для врахування під час доопрацювання проєкту;

— № 10147 від 13.10.2023 «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі». Документ було розроблено з метою формування нової національної системи запобігання професійним ризикам шляхом впровадження на законодавчому рівні ризикорієнтованого підходу у сфері організації безпеки та здоров'я працівників. Ключова проблема, яку передбачається розв'язати, — застарілість та неефективність існуючого способу державного регулювання. Серед іншого, визначаючи заходи забезпечення застосування законодавства (ст. 32 проєкту), пропонується наділити державних інспекторів праці правом проводити інспекційні відвідування. При цьому інспектор, ґрунтуючись на повному, всебічному та об'єктивному вивченні всіх обставин, виявлених у ході відвідування, за власним переконанням пропонуватиме застосовувати штрафні санкції або ж надаватиме роботодавцю поради чи рекомендації. Крім відсутності інспекційного відвідування як форми контролю у міжнародно-правових актах, у НААУ звернули увагу на те, що законопроєктом не передбачаються необхідні в цьому випадку зміни до Закону «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Останній визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду, повноваження органів, їх посадових осіб, а також права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю). Що стосується пропонованих повноважень інспекторів, то ці положення не містять юридичної змістовності, носять

оціночний, дискреційний характер, відсутні законодавчо визначені критерії, якими інспектор зобов'язаний керуватися.

Публікації та вебінари членів Ради Комітету: Вікторія Поліщук:

— Аналіз постанови Верховного Суду щодо виплати грошової компенсації за належне для отримання військовослужбовцями

— Чи має право на отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку зі смертю військовослужбовця дитина (діти)?

— Які права мають учасники бойових дій під час скорочення штату?

— Судова практика з питань грошового забезпечення військовослужбовців: серпень 2024 року

— Огляд судової практики та законодавства у сфері трудового права та соціального забезпечення

— Обчислення вислуги років за участь в операціях Миротворчих Сил: судова практика

— Щоквартальний огляд судової практики та законодавства у сфері трудового права та соціального забезпечення

— Чи можна забронювати військовозобов'язаних працівників у більшій кількості, ніж 50 %, якщо підприємство має статус критично важливого?

— Грошова допомога військовослужбовцям на оздоровлення: судова практика за серпень 2024 року

— З чого складається грошове забезпечення військовослужбовця?

— Судова практика з питань мобілізації та бронювання

— Трудові спори: практика Верховного Суду за серпень 2024 року

— 7 випадків, коли військовослужбовцю не платять грошове забезпечення

Наталія Кайда:

— 13.09 Фахова дискусія «Трудові та соціальні права людей (осіб) з інвалідністю»

Алла Андрушко:

— Встановлення факту трудових відносин у судовому порядку

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки не можуть відмовляти у праві військовозобов'язаного на відстрочку або не розглядати його заяву, посилаючись на те, що громадянин звернувся із заявою через пошту, а не особисто прибув у центр.

Але саме такий підхід ТЦК сьогодні став однією зі стандартних перепон у реалізації особою права на відстрочку, звертає увагу член Комітету **Ірина Тодорич** у статті «**Оформлення відстрочки від призову на військову службу: позиція ТЦК та судова практика**».

Надсилання заяви та підтвердних документів поштою у ТЦК тлумачать як неособисту подачу документів.

Але судова практика вважає такий підхід хибним. Так, П'ятий апеляційний адміністративний суд у постанові від 04.06.2024 у справі № 420/840/24 зазначив, що приписами Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженого постановою Кабміну від 30.12.2022 № 1487, не передбачено обов'язку особистого відвідування особою ТЦК для подання заяви та документів на відстрочку.

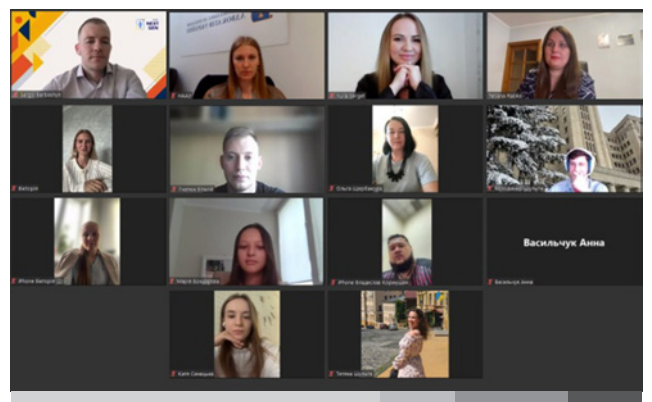
Так, згідно з п.п. 8 п. 1 Правил військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів (додаток 2 до Порядку) особи повинні особисто повідомляти про зміну персональних даних, зазначених у ст. 7 Закону «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів», а також надавати документи, що підтверджують право на відстрочку з підстав, визначених у статті 23 Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

Але обов'язок «особисто повідомити» не означає «особисто прибути». Тож особа, яка надіслала документи поштою, дотримала процедуру особистого їх подання (направлення). А от ТЦК як суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого належить вирішення питання щодо надання відстрочки, після отримання від особи заяви повинен був прийняти певне рішення за наслідком її розгляду, адже відстрочка або відмова у відстрочці передбачає її письмове оформлення.

Детальніше за посилання: URL: surl.li/umflvr.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

11 вересня у НААУ відбулася установча зустріч зі студентами для проведення суперфіналу Турніру із судових дебатів. Зі вступним словом виступив голова Молодіжного Комітету **Сергій Барбашин**, який побажав усім учасникам успіхів та отримувати

задоволення від процесу, а також наголосив на тому, що участь у такому заході — це чудова можливість отримати практичні навички з побудови правових позицій, написання процесуальних документів, ведення судових справ і виступів у судових засіданнях.

Координатор турніру **Тетяна Рабко** розповіла про основні правила проведення, представила тренерів і членів журі. Під час установчої зустрічі за допомогою рандомайзера визначили тренерів та статус учасників у турнірі (позивач / відповідач). Перша команда на рандомайзері обрала тренерів, а друга за результатами рандомайзера обрала статус учасників.

Інформуємо, що у суперфіналі Турніру беруть участь переможці минулих Турнірів із судових дебатов, а саме команди «Ерудит» та «Свідки правовладдя».

ЦЕНТР НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ АДВОКАТІВ З ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НААУ

У Центрі проаналізували судову практику за 2024 рік з питання зникнення безвісти військовослужбовців. Документ містить огляд семи рішень Касаційного цивільного суду та Касаційного адміністративного суду у провадженнях, що стосувалися визнання особи померлою, встановлення факту смерті, факту зниклого безвісти, факту проживання однією сім'єю, а також визнання бездіяльності протиправною.

Повністю огляд «Зникнення безвісти військовослужбовців: аналіз судової практики за 2024 рік», підготовлений членом Центру Вікторією Поліщук, можна переглянути на сайті НААУ.

У вересні член Центру Вікторія Поліщук підготувала матеріал для рубрики «Захист військових». Сьогодні українські військові ризикують життям і здоров'ям, захищаючи державу від зовнішнього агресора. Тому вони, як ніхто інший, заслуговують на належну винагороду. Крім іншого, адекватне грошове забезпечення підвищує моральний дух військовослужбовця і мотивацію до служби. Механізм та умови виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам визначається Порядком, затвердженим наказом Міністерства оборони України від 07.06.2018 № 260.

Зокрема, ним визначено, що грошове забезпечення має три складові: — щомісячні основні види грошового

забезпечення; — щомісячні додаткові види грошового забезпечення; — одноразові додаткові види грошового забезпечення.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bmtpwi.

Член Центру Вікторія Поліщук підготувала матеріал для рубрики «Захист військових». 7 випадків, коли військовослужбовцю не платять грошове забезпечення. Держава гарантує військовослужбовцям достатнє грошове забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. Утім у деяких випадках кошти можуть і не виплачувати. Їх вичерпний перелік чітко визначений у п. 15 розділу I Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затвердженого наказом Міністерства оборони України від 07.06.2018 № 260.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/jroajj.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

Молодіжний Комітет НААУ — UNBA NextGen та Комітет НААУ з питань гендерної політики продовжують публікувати статті в рубриці «Власний досвід у професії».

23 серпня на сайті НААУ була оприлюднена стаття про власний досвід у професії регіонального представника Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen у Донецькій області **Сергія Берзіня**.

Суть публікацій полягає у розкритті адвокатами, членами Рад комітетів інформації про мотиви обрання професії юриста чи розповідь про наставника, що допоміг інтегруватися у професію; опис першого досвіду участі у судовому засіданні; опис справи, що запам'яталася з власної практики, та життєве кредо.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/zlwwjj.

ОФОРМЛЕННЯ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ОБ'ЄКТА НЕРУХОМОСТІ, ЯКЩО ВЛАСНИК МАЙНА ЗА КОРДОНОМ

Ірина Василюк, адвокат, проректор Вищої школи адвокатури, керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ, доцент, к. іст. н.

У зв'язку з повномасштабним російським вторгненням значна кількість громадян України після 24 лютого 2022 року перебувають за кордоном. Під час юридичних консультацій співвітчизникам, які отримали тимчасовий захист в інших країнах, часто виникало запитання: «Як правильно оформити продаж нерухомого майна, не повертаючись в Україну?». У цій статті подаємо відповідь на це запитання згідно із законодавством України.

Згідно зі ст. 181 Цивільного кодексу України¹ до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації.

Аналогічне визначення міститься також у ст. 5 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» з уточненням, а саме: «житлові будинки, будівлі, споруди (їх окремі частини), квартири, житлові та нежитлові приміщення».

Оформлення правочинів щодо нерухомого майна, як правило, здійснюються за участю та в присутності власника майна. Але якщо власник не має можливості бути присутнім, тоді такий правочин може бути здійснений від імені власника майна іншою довіреною особою, шляхом оформлення довіреності (ст. 244 ЦК).

Власники майна, що перебувають за кордоном, можуть оформити довіреність на вчинення правочинів від їх імені в Україні двома способами:

- у закордонній дипломатичній установі — консульстві або дипломатичній установі;
- у місцевого нотаріуса.

Треба взяти до уваги, що з 18.05.2024 р. надання консульських послуг за кордоном чоловікам призовного віку (від 18 до 60 років) має особливості, тому оформлення довіреності може бути дещо ускладнено. Важливо, що довіреність у консульстві оформляється відповідно до вимог українського законодавства українською мовою і така довіреність буде чинною на території України без жодних додаткових процедур.

Натомість оформлення довіреності у місцевого іноземного нотаріуса буде мати низку нюансів. Текст цієї довіреності, тобто зміст повноважень довіреної особи, має бути написаний відповідно до норм українського права. Така довіреність посвідчується нотаріусом іноземної держави за законодавством саме цієї держави.

Згідно зі ст. 13 Закону України «Про міжнародне приватне право» документи, видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні у разі їх легалізації, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України.

На території України діє два способи легалізації документів: консульська легалізація та апостиль.

Перший варіант легалізації — **консульська легалізація**. Це процедура підтвердження дійсності оригіналів офіційних документів або засвідчення справжності підписів посадових осіб, уповноважених засвідчувати підписи на документах, а також дійсності відбитків

¹ Далі за текстом — ЦК.

штампів, печаток, якими скріплено документ, які були видані в країнах, що не підписали Гаазьку конвенцію про скасування консульської легалізації. Така процедура відбувається у Департаменті консульської служби Міністерства закордонних справ України. Також офіційні документи, складені і засвідчені на території держави перебування або консульського округу, можуть приймати на легалізацію закордонні дипломатичні установи України, до компетенції яких входить проведення процедури консульської легалізації, для їх подальшого використання в Україні, але в таких випадках легалізації документів консул не несе відповідальності за зміст документів. Довіреності, видані громадянами України та посвідчені посадовими особами консульства (дипломатичного представництва) України за кордоном, підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей.

Інший варіант легалізації документів — **апостилювання**. Державами-учасниками Гаазької конференції з міжнародного права було підписано Гаазьку Конвенцію, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів, від 5 жовтня 1961 року ([англ.](#) «Convention of 5 October 1961 Abolishing the Requirement of Legalisation for Foreign Public Documents»). Україна приєдналась до цієї Конвенції 2 квітня 2023 року. Згідно з положеннями Конвенції документ, на якому проставлено апостиль, не потребує додаткового оформлення чи засвідчення і може бути використаний у будь-якій іншій державі-учасниці Конвенції. Апостиль — це спеціальний штамп, який проставляється на офіційних документах, що надходять від держав-учасниць Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. Налічується 125 країн, які визнають апостиль.

Довіреності, завірені іноземними нотаріусами, можуть також прийматись українськими нотаріусами без апостиля, якщо така довіреність створена у одній з країн, з якими Україною підписано міжнародні договори про правову допомогу та правові відносини. У такому разі не потрібно будь-яке додаткове засвідчення офіційних документів, тобто надається лише переклад документа без апостиля. На сьогодні діють договори про правову допомогу та правові відносини між

Україною та Республікою Білорусь, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія, Киргизькою Республікою, Республікою Молдова, Грузією та Туркменістаном, Литвою, Естонією, Латвією, Чехією, Угорщиною, Польщею, Монголією, В'єтнамом, Македонією, Іраном, Болгарією, Кубою та КНР, інші^{2*}.

Нормами законодавства України не встановлено обмежень щодо максимального строку дії довіреності. Довіреність може бути видана як із визначенням строком дії, так і без встановлення такого строку (безстрокова довіреність зберігає чинність до її припинення). Але у разі посвідчення довіреності за кордоном України консульською українською установою (дипломатичним представництвом) або відповідно до законодавства іноземної держави, то чинність такої довіреності необхідно підтверджувати заявою довірителя, після спливу двомісячного строку з дня видачі цієї довіреності. Також важливим є строк засвідчення справжності підпису на вищевказаних заявах:

- нотаріусом справжність підпису повинно бути засвідчено не раніше ніж за сім календарних днів;

- консульською установою (дипломатичним представництвом) України або відповідно до законодавства іноземної держави — не раніше ніж за один місяць до дня укладення (підписання) відповідного договору (акта).

Нотаріусами іноземної держави довіреності посвідчуються за законодавством іноземної держави. Законодавством України не передбачено обов'язку та можливості реєстрації таких довіреностей у Єдиному реєстрі довіреностей України. Отже, довіреності, посвідчені нотаріусами іноземної держави, не підлягають реєстрації в Єдиному реєстрі довіреностей³.

Для оформлення правочину щодо об'єкта нерухомого майна представникові, крім довіреності, потрібно передати оригінали документів на нерухоме майно.

Довірена особа повинна бути уповноважена на отримання додаткових необхідних документів та вчинення дій, а саме: довідки щодо відсутності заборгованості по сплаті комунальних платежів або мати повноваження сплачувати комунальні борги у разі їх наявності (довірена особа повинна зберегти копії всіх

² Перелік країн-учасниць Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаага, 1961 рік): [URL: mon.gov.ua/ua/ministerstvo/poslugi/apostil/perelik-krayin-sho-viznayut-apostil](http://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/poslugi/apostil/perelik-krayin-sho-viznayut-apostil) *Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: [URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text).

³ Інформаційний лист Нотаріальної палати України: [URL: npu.ua/wp-content/uploads/2022/09/indov.pdf](http://npu.ua/wp-content/uploads/2022/09/indov.pdf).

довідок про відсутність заборгованості по сплаті комунальних платежів та передати їх власнику майна), подавати документи щодо зняття з реєстрації місця проживання всіх зареєстрованих осіб, які проживали в об'єкті нерухомого майна (на що від них потрібні також відповідні довіреності), проводити огляди об'єкта нерухомості для потенційних покупців, підписувати від імені та в інтересах власника майна документи у нотаріуса, що посвідчують вчинення правочину щодо об'єкта нерухомого майна.

Що ще необхідно передбачити при продажу нерухомого майна? Іноді під час купівлі-продажу застосовують завдаток. Як відомо, згідно з частиною першою ст. 570 ЦК завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором (продавцю) боржником (покупцем) у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання. У такому випадку Покупець дає завдаток, а Продавець — отримує і сторони обмінюються відповідними розписками. На такі дії також може бути уповноважена довірена особа.

Частіше перед укладенням основної угоди купівлі-продажу нерухомості сторони підписують попередній договір, який може бути підписаний від імені власника майна довіреною особою. Цей договір відповідно до ст. 635 ЦК укладається у тій самій формі,

що й основний, отже, повинен бути посвідчений нотаріально. У цьому випадку в разі обміну сторонами розписками передані кошти будуть вважатись авансовим платежем та підлягають поверненню у разі, якщо укладення основної угоди купівлі-продажу не відбулося.

Під час здійснення купівлі-продажу необхідно також пам'ятати, що відповідно до п. 7 Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління НБУ від 29.12.2017 р. № 148 (з наступними змінами), фізичні особи мають право здійснювати розрахунки готівкою між собою за договорами купівлі-продажу, які підлягають нотаріальному посвідченню, у розмірі до 50000,00 (п'ятдесяти тисяч) гривень включно. Платежі на суму, яка перевищує 50000,00 гривень, здійснюються шляхом переказу коштів із рахунку на рахунок або внесення та/або переказу коштів на рахунки.

У результаті проведеної банківської операції кошти, отримані на банківський рахунок Продавця разом з примірником договору купівлі-продажу (копією, нотаріально засвідченою, яку необхідно попросити для Продавця нерухомості), будуть вважатись легально отриманими, що є важливим етапом підтвердження походження коштів у багатьох країнах, в тому числі в країнах ЄС.

ТЛУМАЧЕННЯ ЗАПОВІТУ: НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ПІДХОДІВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Олег Печений, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член науково-консультативної ради Верховного Суду, к. ю. н.

ЗАПОВІТ ЯК ПОСМЕРТНЕ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗАПОВІДАЧА І ПОТРЕБА ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ

У гл. 85 Цивільного кодексу України, яка присвячена спадкуванню за заповітом, законодавець включив ст. 1256, яка регламентує тлумачення заповіту. Мета такого правового регулювання зумовлена необхідністю, з одного боку, з'ясувати дійсний зміст заповіту, а з іншого, — зберегти волю заповідача, не допустити юридичної втрати волі, викладеної у заповіті.

За задумом законодавця, тлумачення заповіту здійснюється за загальними правилами тлумачення правочинів. Однак законодавцем передбачена особливість визначення суб'єкта тлумачення: якщо за загальним правилом про тлумачення правочинів їх можуть тлумачити самі сторони (ст. 213 ЦК), а у разі наявності спору — суд, то заповіт можуть тлумачити особи, які не є стороною, — спадкоємці. У цьому закладена додаткова особливість заповіту як правочину. Однак незважаючи на те, що змінено суб'єкта тлумачення, правила тлумачення, визначені ст. 213 ЦК, повинні поширюватись і на тлумачення заповітів. За ст. 1256 ЦК загальним правилом тлумачення заповітів є тлумачення його самими спадкоємцями, а лише за наявності між ними спору — судом. Такий підхід несе певні ризики, оскільки інтереси спадкоємців можуть не збігатися із справжньою волею заповідача,

тому тлумачення, яке здійснили спадкоємці, може призвести до викривлення волі заповідача. Тлумачення має на меті усунення незрозуміlostей у буквальному змісті заповіту, при цьому повинна забезпечуватися найбільш повна реалізація не тільки дійсної, а й припустимої волі спадкодавця. Потреба у тлумаченні виникає тоді, коли заповіт містить суперечливі положення, що утруднюють його виконання.

При тлумаченні заповіту аналізується як буквально значення слів і понять, так і мета заповіту, сутність кожного із положень, викладених у заповіті, враховуються інші обставини, що мають істотне значення.

Перед судовою і нотаріальною практикою поставили завдання визначення критеріїв, певних лекал, за якими буде здійснюватися таке тлумачення, визначення умов, за якими результат тлумачення заповіту спадкоємцями сприймався б нотаріусом для цілей оформлення спадкових прав, удосконалення нотаріальної практики застосування цивільно-правових норм про тлумачення заповіту.

ТЛУМАЧЕННЯ ЗАПОВІТУ СПАДКОЄМЦЯМИ

Первісним суб'єктом тлумачення заповіту є спадкоємці, як зазначено у ст. 1256 ЦК України, тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями. Постає питання, як визначити коло спадкоємців, які є суб'єктами тлумачення?

На нашу думку, такими суб'єктами є не тільки спадкоємці за цим заповітом, а й інші спадкоємці, інтереси яких цей заповіт буде стосуватися, наприклад спадкоємці за законом. При цьому законодавство України не визначає, у якій формі, за допомогою складання якого документа здійснюється тлумачення заповіту спадкоємцями. Наприклад, результат тлумачення секретного заповіту викладається у протоколі його оголошення. Якщо неможливо визначити справжню волю заповідача, нотаріусом у протоколі відтворюється витлумачений спадкоємцями текст заповіту та відомості про досягнення (чи недосагнення) між спадкоємцями згоди щодо тлумачення тексту заповіту (п.п. 4.6. п. 4 глави 3 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції від 22.02.2012 № 296/5). Вважаємо, що результати тлумачення заповіту спадкоємцями не обов'язково викладати в єдиному документі, наприклад угоді про тлумачення заповіту. Це може бути декілька документів, підписаних кожним спадкоємцем окремо, або один документ, до якого приєдналися (схвалили) згодом інші спадкоємці. Викликає складнощі питання про межі тлумачення заповіту спадкоємцями, адже інтереси спадкодавця і спадкоємців за заповітом можуть не збігатися. Результати тлумачення заповіту не можуть перекреслювати волю заповідача, підміняти волю заповідача волею спадкоємців.

ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ ЗАПОВІТУ

Цивільному кодексу УРСР 1963 р. конструкція тлумачення заповіту була невідома, відповідна практика не сформувалася.

Натомість, за період застосування кн. 6 чинного ЦК України 2003 р. сформувалася певна практика тлумачення заповітів, визначено межі тлумачення як логічної операції. Ще у 2008 році Верховний Суд України зазначив, що ст. 213 ЦК України не допускає, щоб при тлумаченні правочину здійснювався пошук волі учасника правочину, який не знайшов відображення у тексті самого правочину. При тлумаченні заповіту не допускається внесення змін до самого змісту заповіту, ураховуючи що заповіт — це особисте розпо-

рядження фізичної особи щодо належного їй майна, майнових прав і обов'язків на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК України). Верховний Суд України вказав мету тлумачення заповіту — встановлення точної волі заповідача, тлумачення може мати місце, якщо заповіт викликає питання у спадкоємців, має суперечливий характер, у зв'язку з чим виникає потреба уточнити його зміст¹.

У листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування» вказано на *суперечливість* положень заповіту як необхідну умову його тлумачення. *Якщо заповіт містить суперечливі положення, за вимогою заінтересованих осіб застосовується тлумачення заповіту (ст. 1256 ЦК) за умови, якщо відсутні підстави визнання заповіту недійсним, тобто тлумаченню підлягає лише дійсний заповіт. Для тлумачення змісту заповіту застосовуються також загальні правила тлумачення змісту правочинів, установлені ст. 213 ЦК².*

Потреба у тлумаченні заповіту спадкоємцями може мати місце при оформленні спадкових прав, зокрема, коли змінилися реквізити спадкового майна (правовстановлюючий документ та інші реквізити майна, що вказані у заповіті), при незмінності самого об'єкта спадкування.

Наприклад, 17.12.1999 О. склав заповіт, за яким заповів *належну йому хату* в рівних частинах сину та рідній сестрі. Після його смерті виникло питання щодо оформлення спадкових прав за заповітом. 09.03.2006 державним нотаріусом Коростишівської державної нотаріальної контори Житомирської області відмовлено сестрі спадкодавця у вчиненні нотаріальної дії — видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом, оскільки останній має незрозумілий характер, а в ньому не вказано адреси хати, яку заповідано, а тому неможливо визначити об'єкт спадкового майна.

Рішенням Коростишівського районного суду Житомирської області від 15.06.2006, залишеним без змін ухвалою апеляційного суду Житомирської області від 10.10.2006, здійснено тлумачення спірного заповіту. Судом встановлено, що спадкодавець, заповівши

¹ Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 27.08.2008 у справі № 6-11329св08. URL : reyestr.court.gov.ua/Review/2299633.

² Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-753/0/4-13 «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13#Text.

«належну йому хату» мав на увазі належну йому на праві власності квартиру у м. Коростишіві, яка розташована в одноповерховому двоквартирному будинку. З огляду на це, її цілком можна вважати частиною хати (синонім слова «будинок»), хатою в контексті сприйняття її спадкодавцем як свого житла. Судом зобов'язано державного нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину після смерті заповідача за заповітом, посвідченим Шахворостівською сільською радою 17.12.1999³.

В іншій справі К. на випадок своєї смерті зробила розпорядження: земельну ділянку (пай) для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, що розташована на території Криштопівської сільської ради Близнюківського району Харківської області, заповіла своєму правнуку. А цьому заповіті не зазначено жодного реквізиту земельної ділянки, крім того що ця земельна ділянка (пай) для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, що розташована на території Криштопівської сільської ради Близнюківського району Харківської області, тому у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом нотаріусом було відмовлено, оскільки останній не мав можливості ідентифікувати об'єкт спадкування у зв'язку з неточностями у змісті заповіту та у зв'язку з допущеними помилками у свідоцтвах про народження, не має можливості встановити родинний зв'язок між позивачем і спадкодавцем, оскільки у заповіті зазначено ступінь споріднення між спадкодавцем і спадкоємцем.

Рішенням Близнюківського районного суду Харківської області від 23.08.2023 у тлумаченні заповіту відмовлено з огляду на те, що тлумачення в редакції, запропонованій позивачем у позові, призведе до внесення змін у зміст заповіту та фактично перекладе на суд права власника щодо розпоряджання майном померлого, що суперечить інституту «тлумачення заповіту»⁴. Суд апеляційної інстанції з такими висновками не погодився. Хоча у заповіті дійсно не зазначено жодного реквізиту земельної ділянки, на яку посилається позивач у позовній заяві про тлумачення заповіту, але за наявності у тексті заповіту істотних ознак спадкового

майна — призначення земельної ділянки, її місцезнаходження та належність на праві власності спадкодавцю, висновки суду про неможливість встановити справжню волю спадкодавця у заповіті та неможливість його тлумачення є помилковими та не відповідають обставинам справи. На зазначене суд першої інстанції уваги не звернув, що призвело до помилкової відмови у задоволенні позовних вимог в цій частині. За таких обставин, на думку апеляційного суду, наявні законні підстави для тлумачення змісту заповіту, складеного заповідачем К щодо належності земельної ділянки до спадщини, яка була предметом цього заповіту⁵.

Наведені приклади не є поодинокими. Таким чином, протягом досить тривалого часу склалася й існує судова практика з позитивного вирішення спорів про тлумачення заповіту щодо конкретного об'єкта спадкування і складу спадщини. Натомість існують і протилежні підходи.

Рішенням Валківського районного суду Харківської області відмовлено у тлумаченні заповіту, оскільки його текст не містить ані суперечностей, ані неточностей, складений зі слів заповідача, а також з урахуванням того, що при тлумаченні заповіту не допускається внесення змін у зміст заповіту. Крім того, судом встановлено, що матеріали цивільної справи не містять доказів, що земельні ділянки, на які претендує спадкоємець, було отримано у власність спадкодавцем у результаті реалізації права вимоги на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості) на підставі сертифіката на право на земельну частку (пай). За життя спадкодавця не скористалася правом, передбаченим ст. 1254 ЦК України, згідно з якою заповідач мав право у будь-який час скасувати заповіт, скласти новий заповіт чи внести до заповіту зміни⁶.

У цій справі суд відмовив у тлумаченні заповіту через відсутність підстав для тлумачення. В іншій справі суд відмовив у тлумаченні заповіту через ризик внесення судом змін до заповіту внаслідок юридичної кваліфікації майнових права на квартири № 134 та № 135, як прав саме на дві квартири, що були об'єднані в одну за № 134/135⁷.

³ Ухвала апеляційного суду Житомирської області від 10.10.2006 у справі № 22ц\1682. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/265959.

⁴ Рішення Близнюківського районного суду Харківської області від 23.08.2023 у справі № 612/307/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/112982191.

⁵ Постанова Харківського апеляційного суду від 29.11.2023 у справі № 612/307/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115424852#.

⁶ Рішення Валківського районного суду Харківської області від 26.02.2024 у справі № 615/2358/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/117500941#.

⁷ Постанова Київського апеляційного суду від 21.12.2023 у справі № 755/21821/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115982768.

Причому цей висновок апеляційного суду підтримав і Верховний Суд.

На практиці зустрічаються заповіти, в яких частки спадкоємців у спадщині не визначені заповідачем. Тобто заповіт містить положення про спільне закликання до спадкування, на кшталт «все моє майно заповідаю Н. и М.».

Із таким формулюванням заповіти нотаріусами посвідчуватись не повинні, оскільки після відкриття спадщини утруднюється визначення часток спадкоємців у спадковому майні. Однак у тому випадку, коли такий заповіт було посвідчено раніше нотаріусом або іншою особою, при оформленні спадкових прав слід виходити з наступного.

Відповідно до ст. 1278 ЦК частки спадкоємців у спадщині є рівними, якщо спадкодавець сам не розподілив спадщину між ними. Оскільки поняття «розподілив» може застосовуватися тільки до конкретних об'єктів спадкування, часток у спадщині, дійсний зміст цієї норми є ширшим за буквальний. Правила цієї статті слід розуміти таким чином, що частки спадкоємців у спадщині є рівними і тоді, коли майно заповідається декільком спадкоємцям без визначення їх часток у спадщині та без зазначення того, яке конкретно спадкове майно і кому із спадкоємців переходить. Такий підхід ґрунтується на системному аналізі норм цивільного законодавства⁸.

СВОБОДА ЗАПОВІТУ І ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ

Різні підходи до тлумачення заповіту у судовій практиці зумовили формування відповідних правових позицій Верховним Судом України.

Зміст заповіту як результат реалізації свободи заповіту може вимагати його тлумачення. Положення про тлумачення заповіту вперше знайшли відображення у чинному ЦК, за задумом законодавця відсилаючи до правил про тлумачення правочинів (ст. 1256, 213 ЦК України). По суті, безальтернативно встановлено правило про тлумачення заповіту виключно за способами тлумачення правочину, виходячи тільки з буквального розуміння, з тим, що при тлумаченні правочину використання іншого інструментарію, крім його тексту, неприпустимо. Більше того, висловлюються

занепокоєння щодо можливості застосування ст. 213 ЦК під час з'ясування дійсної волі заповідача, має бути врахована правова природа заповіту як одностороннього правочину, в якому дія лише однієї особи (заповідача) породжує права та обов'язки для інших осіб. У зв'язку із цим судом не беруться до уваги загальні правила тлумачення змісту правочину, що містяться в ч. 4 ст. 213 ЦК⁹. Тобто йдеться про звуження використання підходів до тлумачення правочину, обмеження інструментарію тлумачення. Така тенденція простежується і в судовій практиці. Так, у постанові КЦС ВС від 22.03.2023 у справі № 595/731/21 визначені межі тлумачення заповіту за його об'єктом. *Якщо на час відкриття спадщини спадкодавцю не належала частка у спільній частковій власності, а належав окремий об'єкт нерухомості, складений заповіт щодо спадкування частки у спільній частковій власності втрачає чинність, тому спадкоємці за законом набувають право на спадкування частки у спадковому майні.* Оскільки текст заповіту щодо прав на частину житлового будинку з відповідною частиною надвірних будівель та споруд є чітким та зрозумілим, на час відкриття спадщини право на вказану частину житлового будинку за спадкодавцем припинено у зв'язку з поділом вказаного будинку; воля щодо житлового будинку у заповіті не висловлена, суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку про наявність підстав для тлумачення заповіту¹⁰. Тобто у випадку, якщо об'єкт нерухомого майна, визначений у заповіті, за життя спадкодавця юридично змінився, зокрема у зв'язку із поділом, здійснити ідентифікацію цього об'єкта шляхом тлумачення заповіту неможливо. Така позиція судових інстанцій має сприйматися критично, оскільки нівелює можливість спадкування з модифікацією права, що спадкується. Якщо об'єкт, первісно представляючи собою зобов'язальне право (приміром, у випадку укладання інвестиційного чи іншого договору з придбання об'єкта нерухомого майна, яке буде створено у майбутньому), або частку у спільній власності, згодом «модифікується» у нерухоме майно, квартиру чи будинок, яка потреба у зведенні формального «китайського муру» між цими об'єктами, хоча по суті об'єктом правовідносин виступає

⁸ Печений О. П. Втрата чинності заповітом. Тлумачення заповіту. Вісник Академії правових наук України 2010. № 4. С. 128-137.

⁹ Печений О. П. Реалізація деяких видів забезпечення виконання зобов'язання у русі спадкових правовідносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. ПРАВО. 2024. Вип. 84. Ч. 1. С. 367, 368.

¹⁰ Постанова КЦС ВС від 22.03.2023 у справі № 595/731/21: URL: reyestr.court.gov.ua/Review/109776236.

один? Аргумент, що заповідач, знаючи про це, не вніс за життя відповідних змін до заповіту, а значить, вже перестав розраховувати на нього взагалі, переходячи до спадкування за законом, видається певним викривленим баченням волі заповідача. Адже у цих ситуаціях модифікація права виступає цілком природнім процесом, на яке у плані динаміки спадкового правовідношення і розраховував заповідач, складаючи заповіт. Це значить, що правовий ефект заповіту, навіть у випадку модифікації права, створюється саме для вказаного у ньому спадкоємця, а не для будь-якої іншої особи, у тому числі і спадкоємця за законом. Тому судова практика щодо встановлення меж тлумачення заповіту за його об'єктом у випадку модифікації права на нього повинна бути скорегована як така, що деформує принцип свободи заповіту.

Майже системною, неодноразово повторюваною є позиція Верховного Суду про визначення меж тлумачення заповіту таким чином, що при тлумаченні не допускається пошук волі заповідача, яка не знайшла відображення у тексті самого заповіту, а також не допускається внесення змін у зміст заповіту, який є особистим розпорядженням фізичної особи щодо належного їй майна, яким вона відповідно до законодавства має право розпоряджатися на момент укладення заповіту¹¹. Суд, здійснюючи тлумачення заповіту, не повинен виходити за межі цього процесу та змінювати (доповнювати) зміст заповіту, що може спотворити волю заповідача. Метою тлумачення є з'ясування того, що в ньому дійсно виражено, а не того, що малось на увазі¹², а тому тлумачення заповіту судом не повинно замінювати волі заповідача, тобто підміняти собою сам заповіт¹³. У такій позиції судових інстанцій є своя логіка, зумовлена необхідністю збереження волі заповідача і охорони свободи заповіту. Але, на нашу думку, такий підхід занадто збіднює інструментарій тлумачення при спадкуванні і не відповідає засадам свободи заповіту. Тим більше, відсутні належні доводи з приводу виключно обмежувального тлумачення змісту заповіту і відмови від пошуку дійсної волі заповідача. У зв'язку з цим постає питання про застосування *доповнювального тлумачення* заповіту. Власне потребує дослідження обсяг поняття «тлума-

чення заповіту» крізь призму підстав застосування обмежувального чи розширювального тлумачення. Відповідно чи є можливим у рамках тлумачення заповіту також і його поповнення, зокрема у разі його пробільності, недовомовленості, виправлення помилок. Якщо є підстави наполягати на широкому тлумаченні заповіту, то це дозволить у більш широкому контексті моделювати волю заповідача, з тим, щоб результат тлумачення у найбільшій мірі відповідав його волі. У цьому плані важливим є врахування іноземного досвіду, де розділяється *власне тлумачення* і *інтерпретація* заповіту. У першому випадку із заповіту усуваються неточності, протиріччя, помилки, інші дефекти, що робиться із використанням тексту заповіту, у другому випадку, за відсутності у тексті заповіту таких положень, суб'єкт інтерпретації самостійно «добудовує» ймовірну волю заповідача у розрізі конкретних обставин, здійснюючи по суті доповнювальне його тлумачення. Чи існує у рамках існуючого в Україні цивільно-правового регулювання можливість застосування і тлумачення, і інтерпретації заповіту як розширеного варіанта тлумачення? Вважаємо, що наполягати на виключно негативній відповіді немає підстав, хоча в національних спадково-правових реаліях складність застосування доповнювального тлумачення заповіту як методу є підвищеною з причин відсутності законодавчо встановлених правил і презумпцій тлумачення щодо ймовірної волі заповідача. Приміром, доцільно передбачити, з урахуванням правила про переважний характер спадкування за заповітом (частини 1, 2 ст. 1223 ЦК), що у випадку спору між спадкоємцем за цим заповітом і іншим спадкоємцем (за законом), тлумачення заповіту здійснюється на користь спадкоємця за цим заповітом.

ТЛУМАЧЕННЯ ЗАПОВІТУ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ

У ст. 16 ЦК серед перелічених способів захисту не вказано такого способу, як тлумачення заповіту або ж іншого правочину сфери спадкового права. Однак це не виключає існування такого способу, з огляду на можливість існування спору про тлумачення заповіту між спадкоємцями. Тлумачення заповіту слід

¹¹ Постанова КЦС ВС від 28.08.2024 у справі № 755/21821/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121295659.

¹² Постанова КЦС ВС від 23.09.2019 у справі № 335/4131/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/84512199.

¹³ Постанова КЦС ВС від 30.10.2023 у справі № 370/888/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/114552419.

розглядати як спеціальний спосіб захисту прав спадкоємців, який має визначальні особливості, об'єктивно зумовлені специфікою спадкового права¹⁴.

При цьому слід враховувати дві можливі модифікації тлумачення заповіту як способу захисту:

— тлумачення заповіту як самостійний спосіб при розгляді судом однойменної позовної вимоги. При цьому не виключається, що у позові, поряд із вимогою про тлумачення заповіту, можуть бути викладені і інші позовні вимоги, наприклад, про визнання права власності в порядку спадкування, про визначення додаткового строку для прийняття спадщини;

— тлумачення заповіту судом при розгляді інших позовних вимог, що впливають із спадкових правовідносин, пов'язаних із заповітом.

У судовій практиці визнається існування двох варіантів тлумачення заповіту. Так, у постанові КЦС ВС від 23.02.2022 у справі № 474/454/18 зазначено, що тлумачення заповіту може здійснюватися як при розгляді власне позовної вимоги про тлумачення змісту заповіту, так і, зокрема, при розгляді позовної вимоги про визначення додаткового строку для прийняття спадщини; з урахуванням того, що зміст заповіту може містити розпорядження про призначення спадкоємця (спадкоємців) та/або визначення спадкового майна (спадщини), то і тлумачення змісту заповіту може здійснюватися щодо таких розпоряджень заповідача¹⁵. Тлумачення заповіту може здійснюватися як при розгляді справи з такими позовними вимогами, так і при розгляді справ щодо спадкування без заявлення таких позовних вимог, що не буде виходом судами за межі позовних вимог. Верховний Суд вказав, якщо до предмета доказування по цій справі відноситься визначення спадкової маси при спадкуванні за законом, що, серед іншого, вимагає з'ясування обсягу майна, спадкування якого відбувалося за заповітом, судам слід було розтлумачити заповіт та визначити спадкову масу¹⁶. Але у цій справі Верховний Суд виклав низку досить суперечливих, а іноді і відверто помилкових суджень щодо визначення складу спадкової маси.

84. В той же час слід враховувати, що спадкодавець не може заповідати майно, власником якого він не є.

85. Частиною першою статті 1236 ЦК України визначено, що заповідач має право охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому.

86. Згідно з частиною першою статті 1257 ЦК України заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним.

87. Відповідно до частини другої статті 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається.

88. Отже, заповіт визнається нікчемним в частині заповідання майна, власником якого заповідач не був і не мав права охопити заповітом права, які йому не належать (пп. 84 — 88 постанови КЦС ВС від 01.05.2024 у справі № 501/4300/19).

Наведені тези не враховують природу заповіту і не відповідають ч. 1 ст. 1236 ЦК України. Власне, ні належність майна, вказаного у заповіті на праві власності або на іншому праві, ні можливість набути майно у власність у майбутньому або відсутність такої можливості у заповідача жодним чином не впливають на дійсність заповіту. Заповідач може включити до заповіту будь-які розпорядження щодо спадкового майна, складу спадщини і в цьому й полягає свобода заповіту. І ні про яку недійсність, а тим більше нікчемність заповіту щодо майна, яке не належало, та й не могло належати заповідачу, не йдеться. Більше того, такий заповіт буде дійсним, але оформити спадкові права спадкоємці не зможуть у зв'язку із неможливістю документального підтвердження права власності або іншого права спадкодавця на вказане майно.

¹⁴ Спадкове право крізь призму судової практики. Монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: ЕКУС, 2022. С. 377.

¹⁵ Постанова КЦС ВС від 23.02.2022 у справі № 474/454/18. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/103886369.

¹⁶ Постанова КЦС ВС від 01.05.2024 у справі № 501/4300/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/118961051.

ЗБІЛЬШЕННЯ, ЗМЕНШЕННЯ ПОЗОВНИХ ВИМОГ ЧИ ЗМІНА ПРЕДМЕТА АБО ПІДСТАВИ ПОЗОВУ?

Валерія Шкварко, секретар Комітету НААУ
з питань цивільного права та процесу

Як відомо, практикам-юристам та адвокатам для звернення до суду та, найголовніше, отримання бажаного результату слід вчинити низку дій. І, здавалося, найлегшим із завдань, що передує зверненню до суду, є підготовка позовної заяви. Та незважаючи на таке твердження «недалеких в юриспруденції» осіб, якраз це є і найважчим. Складність завдання полягає в тому, що позовна заява — це перший документ по суті, в якому позивачем викладаються вимоги до відповідача, обґрунтування цих вимог, посилання на докази, які підтверджують позицію позивача.

Нормами Цивільного процесуального кодексу України¹ передбачені вимоги до форми та змісту позову, недотримання яких має наслідком залишення позову без руху, а згодом, може, і без розгляду. Саме положеннями ст. 175 ЦПК ми керуємося під час складання позову з метою звернення до суду для захисту прав і законних інтересів осіб, що звертаються за кваліфікованою юридичною допомогою.

Та незважаючи на всю відповідальність за написання позову, нерідко на практиці трапляються випадки, коли постає питання щодо збільшення, зменшення позовних вимог, зміни предмета або підстави позову. Таке право регламентується ч. 2, 3 ст. 49 ЦПК. Це впливає з права особи самостійно визначати у позовній заяві, яке її право чи охоронюваний законом інтерес порушено особою, до якої пред'явлено позов, і зазначати, які саме дії необхідно вчинити суду для відновлення порушеного права.

Та як визначитися, що саме з переліченого необхідно застосувати для досягнення поставленого завдання?

Найперше слід пам'ятати, що Верховний Суд неодноразово звертав увагу на те, що процесуальним законом не передбачено права позивача на подання

заяв (клопотань) про «доповнення» або «уточнення» позовних вимог. Тому в разі надходження до суду однієї із зазначених заяв (клопотань) останній з огляду на її зміст, а також зміст раніше поданої позовної заяви та конкретні обставини справи повинен розцінювати її як: подання іншого (ще одного) позову, чи збільшення або зменшення розміру позовних вимог, чи об'єднання позовних вимог, чи зміну предмета або підстав позову. При цьому при поданні вказаних заяв (клопотань) позивач має дотримуватися правил вчинення відповідної процесуальної дії, недодержання яких тягне за собою процесуальні наслідки, передбачені ЦПК (постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 1 листопада 2021 року у справі № 405/3360/17 (провадження № 61-9545сво21)).

Далі для розуміння питання, яку дію слід застосувати в тому чи іншому випадку, можна звернутися до практики Верховного Суду (постанова Великої Палати від 25.06.2019 у справі № 924/1473/15; постанови КЦС ВС від 01.11.2021 у справі № 405/3360/17, від 31.01.2024 у справі № 201/4160/19; КГС ВС від 09.07.2020 у справі № 922/404/19, від 20.02.2024 у справі № 922/3960/23 тощо).

¹ Далі за текстом — ЦПК.

Верховний Суд у постанові від 31.01.2024 у справі № 201/4160/19 вказав, що особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд.

У згаданих постановках говориться, що під предметом позову розуміється певна матеріально-правова вимога позивача до відповідача, стосовно якої позивач просить прийняти судові рішення, яка опосередковується відповідним способом захисту прав або інтересів.

Підстави позову — це обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги щодо захисту права та охоронюваного законом інтересу.

Правові підстави позову — це зазначена в позовній заяві нормативно-правова кваліфікація обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги.

Зміна предмета позову означає зміну вимоги, з якою позивач звернувся до відповідача, а зміна підстав позову — це зміна обставин, на яких ґрунтується вимога позивача.

При цьому Верховний Суд наголошує, що одночасна зміна і предмета, і підстав позову не допускається, оскільки у такому разі фактично виникає нова матеріально-правова вимога позивача, яка обґрунтовується іншими обставинами, що за своєю суттю є новим позовом.

Необхідність у зміні предмета позову може виникати тоді, коли початкові вимоги позивача не будуть забезпечувати чи не повною мірою забезпечать позивачу захист його порушених прав та інтересів.

Зміна предмета позову можлива, зокрема, такими способами:

- 1) заміна одних позовних вимог іншими;
- 2) доповнення позовних вимог новими;
- 3) вилучення деяких із позовних вимог;
- 4) пред'явлення цих вимог іншому відповідачу

в межах спірних правовідносин.

Визначившись із предметом і підставою позову, перейдемо до зменшення і збільшення позовних вимог.

Під збільшенням або зменшенням розміру позовних вимог слід розуміти відповідно збільшення або зменшення кількісних показників за тією ж самою вимогою, яку було заявлено в позовній заяві. Збільшено (чи зменшено) може бути лише розмір вимог майнового характеру. Тобто збільшити або зменшити

розмір позовних вимог можна лише тоді, коли вони виражені у певному цифровому еквіваленті, наприклад у грошовому розмірі.

Доповнення позовних вимог новими відбувається шляхом зміни предмета позову, а не через збільшення розміру позовних вимог.

Не вважаються зміною підстав позову доповнення його новими обставинами при збереженні в ньому первісних обставин і зміна посилання на норми матеріального чи процесуального права.

Враховуючи всі наявні похідні дані тієї чи іншої справи та вказану наразі практику Верховного Суду, кожен з нас має можливість визначитись з тією чи іншою дією, що має привести до бажаної мети.

Водночас слід пам'ятати, що для подання відповідної заяви необхідно дотримуватися чітко передбачених строків.

У постанові КГС ВС від 28.09.2021 у справі № 902/743/18 звертає увагу на те, що заява позивача про зміну (доповнення) предмета позову, яка ґрунтується на ст. 391 Цивільного кодексу України², подана без додержання вимог ст. 46 Господарського процесуального кодексу України³, а отже, неправильно була прийнята судом першої інстанції до розгляду.

У постанові вказується, що ч. 2 цієї статті закріплено, що, крім прав та обов'язків, визначених у ст. 42 цього Кодексу:

1) позивач вправі відмовитися від позову (всіх або частини позовних вимог), відповідач має право визнати позов (всі або частину позовних вимог) — на будь-якій стадії судового процесу;

2) позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог — до закінчення підготовчого засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження;

3) відповідач має право подати зустрічний позов у строки, встановлені цим Кодексом.

Також ч. 3, 4 ст. 46 ГПК (у редакції, чинній на момент нового розгляду цієї справи) передбачено, що до закінчення підготовчого засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви. У справі, що розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, зміна предмета або підстав позову допускається не пізніше

² Далі за текстом — ЦК.

³ Далі за текстом — ГПК.

ніж за п'ять днів до початку першого судового засідання у справі.

У разі направлення справи на новий розгляд до суду першої інстанції зміна предмета, підстав позову не допускається, крім випадків, визначених цією статтею.

Зміна предмета або підстав позову при новому розгляді справи допускається в строки, встановлені частиною третьою цієї статті, лише у випадку, якщо це необхідно для захисту прав позивача у зв'язку зі зміною фактичних обставин справи, що сталася після закінчення підготовчого засідання, або якщо справа розглядалася за правилами спрощеного позовного провадження — після початку першого судового засідання при первісному розгляді справи.

Враховуючи викладене, можемо бачити, що суди стало застосовують у практиці постанови вищого суду. Та незважаючи на це, можемо спостерігати непоодинокі випадки, коли судді нижчих інстанцій помиляються і неправильно застосовують у розгляді справи поняття збільшення, зменшення позовних вимог, зміни предмета або підстави.

На прикладі справи № 367/6102/21 ми можемо бачити, що суд першої інстанції, постановляючи ухвалу про відмову у прийнятті заяви про збільшення розміру позовних вимог, мотивував своє рішення тим, що правові підстави для прийняття заяви з додатковими вимогами відсутні, у зв'язку із чим суд вважає за необхідне відмовити у прийнятті заяви про збільшення позовних вимог, яка подана позивачем, оскільки за такою заявою заявляється вимога, яка є новою, що не є за своїм змістом збільшенням розміру позовних вимог і суперечить положенням ст. 49 ЦПК, тобто

є окремою та самостійною позовною вимогою, що не передбачено процесуальним законом. Крім того, суд звернув увагу, що заява про збільшення позовних вимог у частині зміни предмета позову не відповідає вимогам ст. 49 ЦПК України, оскільки позивач змінює не тільки предмет, але й підстави позову, і її слід розглядати як новий позов з новими позовними вимогами, які мають бути оформлені письмовою заявою відповідно до ЦПК.

Апеляційний суд не погодився із вказаними висновками суду першої інстанції, вказавши, що з поданої заяви про збільшення розміру позовних вимог вбачається, що позивачка фактично збільшила розмір майнових вимог, при цьому підстави позову, тобто обставини, якими позивачка обґрунтовує свої вимоги щодо захисту прав, залишилися первісними.

Так, апеляційний суд постановив, що подана позивачкою заява за своїм змістом є заявою про збільшення розміру позовних вимог, можливість подання якої передбачена чинним процесуальним законом (ч. 2, 3 ст. 49 ЦПК), а тому висновки суду про невідповідність такої заяви положенням ст. 49 ЦПК є хибними.

Отже, озброївшись напрацюваннями Верховного Суду, проаналізувавши наявні матеріали справи, визначайтеся правильно зі своїми діями, взявши до уваги строки. Та пам'ятайте, що опонент чекатиме слушної нагоди завдати удару, знайшовши ваше слабке місце. Не дайте йому такого шансу. Знайдіть таке місце першими. Зауважте суду факти, на підставі яких буде відмовлено у прийнятті тієї чи іншої заяви, тощо. Або ж навпаки для скасування відповідного рішення використайте помилки сторони і суду в суді вищої інстанції.

ВНУТРІШНІ ВИКЛИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Ірина Шаповалова, адвокат, член комітету НААУ
з питань примусового виконання рішень

Криптовалюта набуває популярності в Україні поступово та з часом, я впевнена, зацікавленість українських громадян буде лише зростати, тому ймовірним наслідком стане збільшення цивільних спорів, пов'язаних із криптовалютою, а надалі і стягнення за рішенням суду. Оскільки примусове виконання судових рішень є невід'ємною складовою правосуддя, ключовим елементом у системі захисту віртуальних активів є забезпечення захисту інтересів позивачів в ефективному виконанні судових рішень.

Верховна Рада України пішла свідомим шляхом світових тенденцій, врахувавши позицію Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF), яка оперує саме поняттям «віртуальні активи», приймаючи Закон України «Про віртуальні активи» № 3153-IX від 10.06.2023, але закон не набрав чинності через відсутність затвердження відповідних змін у податковому законодавстві та створення Державного реєстру постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Закон містить декілька невизначеностей і суперечностей, зокрема у визначенні «віртуальний актив». Це поняття було вперше введено у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», де віртуальний актив визначається як «цифрове вираження вартості, яке можна торгувати або переказувати в цифровому форматі і яке може використовуватись для платіжних або інвестиційних цілей». Однак згідно з нормами, запропонованими Законом України «Про віртуальні активи», віртуальні активи визначаються як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і виражене у вигляді сукупності даних в електронній формі. Згідно із системним аналізом такі активи на території Украї-

ни не вважаються засобом платежу і не можуть бути об'єктом обміну на майно, роботи або послуги.

Однією з можливостей вирішення проблем, що виникають у цьому Законі, є імплементація іноземного законодавства, зокрема Регуляції (ЄС) 2023/1114, відомої як Markets in Crypto-Assets (MiCA). Ця регуляція вводить визначення «криптоактив» і класифікує криптоактиви на токени електронних грошей, токени з прив'язкою до активу та інші криптоактиви, які не відповідають визначенням EMTs та ARTs. Вона також встановлює правила для оприлюднення конфіденційної інформації, обмеження щодо торгівлі на основі інсайдерської інформації, заборону на неправомірне розголошення інсайдерських даних та маніпулятивні дії на ринку криптоактивів і вводить стандарти та обов'язки для тих, хто надає послуги у цій сфері.

20 червня 2023 року Європейський парламент прийняв історичне рішення для ринку криптоактивів, схваливши Регламент про ринки криптовалютних активів — Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA).

MiCA — це документ, який передбачає регулювання віртуальних активів у ЄС, захищаючи користувачів та інвесторів у цій галузі та є важливим для України, оскільки цей нормативний акт є основою для внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи».

Насамперед регламент MiCA стандартизує та гармонізує регулювання криптоактивів на рівні всього Європейського Союзу та сприяє розвитку на міжнародному рівні загалом.

Керуючись цим документом, користувачі будуть краще інформовані про ризики, витрати та збори, пов'язані з їхніми операціями. Окрім того, нова правова база врегулює фундаментальні аспекти функціонування ринку криптоактивів, зокрема:

1) уніфікована класифікація типів криптоактивів (e-money tokenів, asset-referenced tokenів та utility tokenів);

2) уніфіковані послуги з криптоактивів (8 основних типів послуг);

3) встановлені вимоги до постачальників послуг із криптоактивами, тому здебільшого виникає потреба отримувати ліцензії.

MiCA також має на меті врахувати динаміку крипторинку останнього року та збалансувати права постачальників послуг та інвесторів. Так, документ встановлює вимоги до мінімального статутного капіталу, корпоративного управління, страхування та розкриття інформації постачальниками криптопослуг, що не менш важливо, регламент вводить заборони та обмеження зловживання та маніпулювання ринком.

Наразі в Україні є певна низка питань щодо правового регулювання криптоактивів, що з погляду різних рівнів ризиків полягає саме в ідентифікації, класифікації та відокремленні різних методів контролю за різними видами віртуальних активів.

Відповідно до п. 13 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» за криптовалюту мож-

на рахувати віртуальний актив — цифрове відтворення цінностей, яке має цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати, може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей.

Отже, існує правова колізія, яка потребує належної правової уваги та законодавчого доопрацювання, у тому числі й особливості оподаткування операцій з віртуальними активами.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» делікатно вуалює визначення криптовалюти під терміном «віртуальні активи».

Судова практика України вже має декілька вироків засуджених осіб, котрі використовували криптовалюту з метою придбання наркотичних речовин, фінансування терористичних організацій чи оплати за підроблені довідки про проходження медичного огляду військово-лікарської комісії. Нерідко зловмисники використовують криптовалюту для анонімізації операцій з перерахування коштів, отриманих внаслідок шахрайських дій.

На фінальній ноті Україна повинна не тільки брати до уваги міжнародний досвід, але й розробляти унікальні рішення, які відповідають специфіці внутрішнього ринку. Враховуючи динамічну природу віртуальних активів, необхідно постійно оновлювати та вдосконалювати регулятивні рамки, аби вони відповідали поточним тенденціям та викликам. Це забезпечить не лише економічний розвиток, але й захистить інтереси українських громадян та інвесторів у цій швидкозмінній сфері.

РЕКОНСТРУКЦІЯ КВАРТИРИ БЕЗ ДОЗВОЛУ (ЗГОДИ) СПІВВЛАСНИКІВ КВАРТИР БАГАТОКВАРТИРНОГО БУДИНКУ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про зобов'язання вчинити певні дії за власний рахунок, відновити становище, яке існувало до реконструкції квартири. Ця проблема є актуальною, оскільки має важливе значення, тому що потребує з'ясування доказів отримання згоди співвласників на проведення реконструкції, влаштування отвору в зовнішній несучій стіні будинку, оскільки це впливає на права усіх співвласників такого конструктивного елемента.

Згідно зі ст. 1 Закону України від 14.05.2015 № 417 «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку»¹ багатоквартирний будинок — житловий будинок, в якому розташовано три чи більше квартири. У багатоквартирному будинку можуть також бути розташовані нежитлові приміщення, які є самостійними об'єктами нерухомого майна; нежитлове приміщення — ізольоване приміщення в багатоквартирному будинку, що не належить до житлового фонду та є самостійним об'єктом нерухомого майна; спільне майно багатоквартирного будинку — приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), несучі, огорожувальні та несуче-огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення, а також будівлі та споруди, які призначені для задоволення потреб співвласників багатоквартирного будинку і розташовані на прибудинковій території, а також права на земельну ділянку, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі та споруди і його прибудинкова територія; частка співвласника — част-

ка, яку становить площа квартири та/або нежитлового приміщення співвласника у загальній площі всіх квартир і нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку.

Відповідно до частин 1 та 2 ст. 5 Закону № 417 *спільне майно багатоквартирного будинку є спільною сумісною власністю співвласників.*

За приписами ст. 1 Закону України від 29.11.2001 № 2866 «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку»², *об'єднання співвласників багатоквартирного будинку* (далі — об'єднання) — юридична особа, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна.

Згідно зі ст. 18 Закону № 2866 об'єднання відповідно до цього Закону і статуту зобов'язане: забезпечувати належний санітарний, протипожежний і технічний стан спільного майна, що належить співвласникам; забезпечувати дотримання інтересів усіх співвласників при встановленні умов і порядку володіння, користування і розпорядження спільною власністю, розподілі між співвласниками витрат на експлуатацію

¹ Далі за текстом — Закон № 417.

² Далі за текстом — Закон № 2866.

та ремонт спільного майна; у випадках, передбачених законодавством, статутом об'єднання, представляти інтереси співвласників відповідно до наданих повноважень у відносинах із третіми особами.

Відповідно до ст. 369 Цивільного кодексу України³ співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними (ч. 1). Розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників, якщо інше не встановлено законом (ч. 2).

Відповідно до ч. 2 ст. 382 ЦК усі власники квартир і нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку є співвласниками на праві спільної сумісної власності спільного майна багатоквартирного будинку. Спільним майном багатоквартирного будинку є приміщення загального користування (у тому числі допоміжні), несучі, огорожувальні та несуче-огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку, яке обслуговує більше одного житлового чи нежитлового приміщення, а також будівлі та споруди, які призначені для задоволення потреб усіх співвласників багатоквартирного будинку і розташовані на прибудинковій території, а також права на земельну ділянку, на якій розташований багатоквартирний будинок і його прибудинкова територія, у разі державної реєстрації таких прав.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 09.11.2011 р. № 14-рп/2011 в аспекті конституційного звернення положення п. 2 ст. 10 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19.06.92 р. № 2482-XII (2482-12)⁴, зі змінами, необхідно розуміти так, що власники квартир дво- або багатоквартирних житлових будинків і житлових приміщень у гуртожитку, незалежно від підстав набуття права власності на такі квартири, житлові приміщення, є співвласниками допоміжних приміщень у будинку чи гуртожитку, технічного обладнання, елементів зовнішнього благоустрою.

Частиною 1 ст. 385 ЦК передбачено, що власники квартир і нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку (будинках) для забезпечення експлуатації такого будинку (будинків), користування квартирами та нежитловими приміщеннями й управ-

ління, утримання і використання спільного майна багатоквартирного будинку (будинків) можуть створювати об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (будинків).

Відносини, що виникають у процесі реалізації прав та виконання обов'язків власників квартир і нежитлових приміщень як співвласників багатоквартирного будинку, регулюють закони України: Закон № 2866-III, Закон № 417-VIII.

Статтею 41 Конституції України визначено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

Згідно зі ст. 13 Конституції України власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині та суспільству.

Згідно зі ст. 317 ЦК встановлено, що власникові належить право володіння, користування і розпорядження своїм майном. На зміст права власності не впливають місце проживання власника та місцезнаходження майна.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 319 ЦК власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, які не суперечать закону. При здійсненні своїх прав та виконанні обов'язків власник зобов'язаний дотримуватися моральних засад суспільства.

Відповідно до ч. 1 ст. 376 ЦК житловий будинок, будівля, споруда, інше нерухоме майно вважаються *самостійним будівництвом*, якщо вони збудовані або будуються на земельній ділянці, яка не була відведена для цієї мети, або без відповідного документа, який дає право виконувати будівельні роботи, чи належно затвердженого проєкту, або з істотними порушеннями будівельних норм і правил.

Частиною 7 ст. 376 ЦК передбачено, що у разі істотного відхилення від проєкту, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб, істотного порушення будівельних норм і правил суд за позовом відповідного органу державної влади чи органу місцевого самоврядування може ухвалити рішення, яким зобов'язати особу, яка здійснила (здійснює) будівництво, провести відповідну перебудову.

³ Далі за текстом — ЦК.

⁴ Далі за текстом — Рішення № 14-рп/2011.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 20.07.2022 у справі № 923/196/20⁵ (провадження № 12-58гс21) зазначено, що «зміст приписів статті 376 ЦК засвідчує неможливість застосування інших, ніж ті, що встановлені цією статтею, способів легітимізації (узаконолення) самочинного будівництва та набуття права власності на такі об'єкти. Реєстрація права власності на самочинне будівництво за особою, яка його здійснила, не змінює правовий режим такого будівництва як самочинного (див. постанови від 07.04.2020 у справі № 916/2791/13⁶ (пункти 6.31 — 6.33) та від 23.06.2020 у справі № 680/214/16-ц⁷) (пункти 53 — 56))».

Згідно з ч. 2 ст. 383 ЦК власник квартири може на свій розсуд здійснювати ремонт і зміни у квартирі, наданій йому для використання як єдиного цілого, за умови, що ці зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир і нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку та не порушать санітарно-технічних вимог і правил експлуатації будинку.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.99 № 687-XIV⁸ будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт) об'єкта архітектури здійснюється відповідно до затвердженої проєктної документації, державних стандартів, норм і правил у порядку, визначеному Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI⁹.

Відповідно до ст. 152 Житлового кодексу України¹⁰ виконання власниками робіт із переобладнання та перепланування жилого будинку і жилого приміщення приватного житлового фонду, які не передбачають втручання в несучі конструкції та/або інженерні системи загального користування, не потребує отримання документів, що дають право на їх виконання. Після завершення зазначених робіт введення об'єкта в експлуатацію не вимагається.

Розділом 3 Державних будівельних норм України А.2.2-3-2014 «Склад та зміст проєктної документації

на будівництво» перебудова введеного в експлуатацію в установленому порядку об'єкта будівництва, що передбачає зміну його геометричних розмірів, унаслідок чого відбувається зміна основних техніко-економічних показників, поліпшення умов експлуатації належить до реконструкції.

До перепланування належать ремонтно-будівельні роботи, що здійснюються за відповідними проєктами зі зміною фізичних параметрів цих приміщень, знесенням або перенесенням внутрішніх легких некапітальних перегородок, улаштуванням нових елементів і деталей, прорізів без втручання у зовнішні стіни, міжповерхові перекриття та інші несучі конструкції жилого будинку з метою підвищення благоустрою та поліпшення умов проживання без обмеження інтересів інших громадян, які проживають у цьому будинку або приміщенні.

Тобто при здійсненні будівництва власник зобов'язаний дотримуватися норм і правил, установлених законодавством України.

Під істотним порушенням будівельних норм і правил, з огляду на положення Закону України від 16.11.92 № 2780 «Про основи містобудування»¹¹, Закону № 687 та Закону № 3038, що вже згадувалися вище, постанови Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 № 466 «Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт»¹², необхідно розуміти, зокрема, недотримання архітектурних, санітарних, екологічних, протипожежних та інших вимог і правил, а також зміну окремих конструктивних елементів житлового будинку, будівлі, споруди, що впливає на їх міцність і безпечність та загрожує життю і здоров'ю людини тощо.

Такий правовий висновок щодо застосування норм матеріального права викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду від 31.10.2018 у справі № 725/5630/15-ц¹³ (провадження № 14-341цс18).

Якщо технічна можливість перебудови об'єкта нерухомості відсутня або забудовник відмовляється

⁵ Постанова Верховного Суду від 20.07.2022 у справі № 923/196/20. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105852862.

⁶ Постанова Верховного Суду від 07.04.2020 у справі № 916/2791/13. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/89564248.

⁷ Постанова Верховного Суду від 23.06.2020 у справі № 680/214/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/91555165.

⁸ Далі за текстом — Закон № 687.

⁹ Далі за текстом — Закон № 3038.

¹⁰ Далі за текстом — ЖК.

¹¹ Далі за текстом — Закон № 2780.

¹² Далі за текстом — постанова № 466.

¹³ Постанова Верховного Суду від 31.10.2018 у справі № 725/5630/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/77720897.

від такої перебудови, суд, незалежно від поважності причин відмови, за позовом зазначених органів або особи, права чи інтереси якої порушено таким будівництвом, ухвалює рішення про знесення житлового будинку чи іншого нерухомого майна. Відмовою забудовника від перебудови слід вважати як його заяву про це, так і його дії чи бездіяльність щодо цього, вчинені до або після ухвалення рішення суду про зобов'язання здійснити перебудову.

За ст. 391 ЦК власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном.

Однією із загальних засад цивільного законодавства є справедливість, добросовісність і розумність.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 29.11.2021 у справі № 947/30277/19¹⁴ (провадження № 61-12547св21) зазначено, що «у разі будь-яких обмежень у здійсненні права користування та розпорядження своїм майном власник має право вимагати усунення відповідних перешкод, у тому числі шляхом звернення до суду за захистом свого майнового права, зокрема, із позовом про усунення перешкод у користуванні власністю».

За висновками, наведеними у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 02.06.2021 у справі № 509/11/17¹⁵ (провадження № 61-268св21), оскільки вимог про усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження своїм майном (знесення самочинно збудованого майна) чи про відновлення становища, яке існувало до порушення, не пред'явлено, у задоволенні позовних вимог необхідно було відмовити у зв'язку з тим, що визнання незаконними та скасування рішень державних реєстраторів і визнання недійсними договорів купівлі-продажу не є ефективним способом захисту та не забезпечує усунення порушень, спричинених самочинним будівництвом.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27.10.2021 у справі № 202/7377/16-ц¹⁶ (провадження № 61-20139св19) зазначено, що вирішення вимог про знесення самочинного будівництва виключає застосування інших вимог власника (користувача) земельної ділянки про усунення перешкод у користуванні належною йому земельною ділянкою.

У п. 61 Рішення від 09.10.2018 у справі «Фонд «Батьківська турбота» проти України»¹⁷ ЄСПЛ зазначив, що помилки та недоліки, допущені державними органами влади, повинні служити на користь постраждалих осіб, особливо в разі відсутності інших конфлікуючих приватних інтересів. Інакше кажучи, ризик вчинення державними органами будь-якої помилки має нести держава, і ці помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавленої особи.

Розглянемо приклад судової практики щодо позовних вимог про зобов'язання вчинити певні дії за власний рахунок, відновити становище, яке існувало до реконструкції квартири.

ОСББ «4ДЖІ» звернулося до суду з позовом, у якому просить зобов'язати ОСОБА_3 за власний рахунок відновити становище, яке існувало до реконструкції квартири, а саме привести зовнішню стіну житлового будинку на 13-му поверсі в попередній стан шляхом закладення цеглою отвору зовнішньої несучої стіни житлового будинку.

Ухвалою суду від 25.01.2022 р. відкрито загальне позовне провадження, розпочато підготовче провадження. Ухвалою від 03.10.2022 закрито підготовче провадження, призначено справу до судового розгляду.

В обґрунтування позову позивач зазначає, що 28.04.2016 власниками квартир у будинку створено ОСББ «4ДЖІ». 19.02.2019 власник квартири у зазначеному будинку влаштував у несучій стіні отвір для встановлення вікна. Відповідачем зареєстровано повідомлення про початок виконання будівельних

¹⁴ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 29.11.2021 у справі № 947/30277/19. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/101712126.

¹⁵ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 02.06.2021 у справі № 509/11/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/97565519.

¹⁶ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27.10.2021 у справі № 202/7377/16-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/100704352.

¹⁷ Рішення від 09.10.2018 у справі «Фонд «Батьківська турбота». (Заява № 5876/15). СТПАСБУРГ 03.09.2020. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f40#Text.

робіт, проте його реєстрація була скасованою за скаргами позивача.

Також за скаргами позивача *відповідача притягнуто до адміністративної відповідальності*. Оскільки *реконструкція здійснена без згоди співвласників квартир будинку*, із втручанням у несучу стіну будинку, вони просять зобов'язати відповідача привести стіну будинку до попереднього стану.

Згідно з випискою з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців і громадських формувань ОСББ «4ДЖІ» зареєстровано 28.04.2016 р.

Відповідно до статуту ОСББ «4ДЖІ» воно створено власниками квартир у будинку з метою забезпечення функціонування будинку, всіх систем життєвого забезпечення та захисту прав співвласників, дотримання ними своїх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна будинку.

Згідно з інформацією з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно право власності на квартиру зареєстровано за ОСОБА_4.

Рішенням правління позивача, оформленим протоколом від 19.02.2019 р., постановлено заборонити ОСОБА_5 встановлення *не передбаченого проектом будинку вікна* та зажадати від ОСОБА_5 відновлення первісної конструкції цілісності несучої стіни. Такий протокол вручено ОСОБА_6 01.03.2019 р.

Управління ДАБК ДМР 26.02.2019 р. за номером ДП__ зареєстровано повідомлення про початок виконання *будівельних робіт* у квартирі відповідача. Замовником вказано ОСОБА_3.

У листі Управління ДАБК ДМР від 02.07.2019 щодо дотримання вимог законодавства у сфері містобудування, адресованому позивачу, зазначено про виявлення *недостовірних фактів у повідомленні* про початок виконання будівельних робіт від 26.02.2019 р. за номером ДП__, яке є підставою вважати об'єкт самочинним, управлінням винесено наказ про скасування такого повідомлення.

Разом із тим Управлінням ДАБК ДМР 31.05.2022 зареєстровано *декларацію про готовність до експлуатації об'єкта реконструкції квартири* відповідача. Документ, який давав право на початок виконання будівельних робіт, вказано за номером ДП061190572155 від 26.02.2019.

У листі Управління ДАБК ДМР від 01.04.2021, адресованому позивачу, зазначено про складення

протоколу про адміністративне правопорушення за встановленим *фактом реконструкції* з порушенням містобудівного законодавства.

Як вбачається з наданих відповідачем технічного паспорта на квартиру, робочого проекту, у квартирі позивача *замість житлової кімнати і кладової під номером 7 влаштовано дві житлові кімнати під номерами 5, а також влаштовано нове вікно у фасаді з кімнати під номером 6*.

Згідно з відзивом відповідач заперечує проти позову, зазначає, що для реконструкції було розроблено робочий проект, скеровано повідомлення про початок виконання будівельних робіт. Після завершення реконструкції квартири було зареєстровано про готовність до експлуатації від 31.05.2022 р. Відтак *реконструкцію проведено правомірно*. Згідно з висновком судового експерта, проведеним за замовленням відповідача, виконані відповідачем роботи відповідають робочому проекту і вимогам нормативно-правових актів. Реконструкція проведена відповідно до вимог законодавства та не порушує прав інших співвласників.

Відповідно до відповіді на відзив позивач зазначає, що *реконструкція здійснена відповідачем без отримання згоди позивача та дозволу органу місцевого самоврядування*. Відповідач порушив *цілісність несучо-огорожувальної стіни будинку, змінив зовнішній вигляд фасаду*. Викладене свідчить про порушення прав кожного із власників квартир у будинку. Віконний отвір пошкоджує утеплення будинку.

У запереченні відповідач вказує на належність такого доказу, як наданий ним *висновок експерта, недоведеність порушення прав позивача, причиною виявлених тріщин було порушення при утепленні фасаду, на фасаді будинку знаходяться вікна на першому поверсі будинку*.

Сторонами долучено фотознімки з відображенням здійсненого отвору у фасаді будинку, із зображеннями вікон на першому поверсі будинку, тріщин утеплення навколо влаштованого відповідачем отвору.

Згідно з висновком експерта № 1362-06, який відповідає вимогам ч. 5 ст. 106 ЦПК України: виконані ремонтно-будівельні роботи у квартирі відповідача відповідають робочому проекту та вимогам нормативно-правових актів у галузі будівництва. Влаштування нового віконного прорізу у зовнішній несучій стіні будинку обумовлено втручанням у зазначену несучу стіну будинку. Такий отвір не впливає в цілому на несучу

конструкцію будівлі, адже розрахунки надають нормативний запас міцності всіх несучих конструктивних елементів будівлі.

Згідно з актом від 11.07.2022, складеним позивачем, при обстеженні системи утеплення на фасаді будинку були виявлені *тріщини від кута вікна із квартири відповідача*.

Отже, відповідачем здійснено реконструкцію власної квартири, в результаті якої влаштовано отвір у зовнішній несучій стіні будинку. Такі дії здійснено відповідачем без згоди інших власників квартир будинку.

Влаштування отвору у зовнішній несучій стіні будинку впливає на права усіх співвласників такого конструктивного елемента. Відтак доводи відповідача про недоведення позивачем факту порушення його прав суд відхиляє.

Суд звертає увагу, що у декларації про готовність до експлуатації квартири відповідача документом, який давав право на початок виконання будівельних робіт, вказано документ від 26.02.2019 за номером ДП__.

Проте у листі Управління ДАБК ДМР від 02.07.2019 р. зазначено про виявлення недостовірних фактів у повідомленні про початок виконання будівельних робіт від 26.02.2019 за номером ДП__, що є підставою вважати об'єкт самочинним, управлінням винесено наказ про скасування такого повідомлення.

Викладене викликає сумніви у *правомірності реєстрації декларації про готовність до експлуатації квартири відповідача*.

У будь-якому випадку відповідач не мала повноважень *одноосібно приймати рішення щодо зміни конструктивного елемента будинку*, тому реєстрацію повідомлення про початок виконання будівельних робіт, так само як і реєстрацію декларації про готовність до експлуатації квартири відповідача не можна визнати правомірними.

На переконання суду, *влаштування відповідачем отвору у зовнішній несучій стіні будинку не можна визнати правомірним*. Неможливим є вчинення відповідних дій будь-яким власником квартири у багатоквартирному будинку, адже це призводить до погіршення зовнішнього вигляду будинку та може призвести до руйнування будинку. При цьому всі співвласники є рівними у своїх правах.

Рішенням Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023 позов об'єднання спів-

власників багатоквартирного будинку «4ДЖІ» задоволено.¹⁸

Не погодившись із рішенням суду, представник ОСОБА_1 — ОСОБА_2 подав *апеляційну скаргу*, в якій просить рішення суду скасувати й ухвалити нове рішення, яким відмовити позивачу — Об'єднанню співвласників багатоквартирного будинку «4ДЖІ» у задоволенні позовних вимог.

Заслухавши суддю-доповідача, представника позивача, оцінивши доводи апеляційної скарги та заперечення на неї, перевіrivши матеріали справи та законність і обґрунтованість рішення в межах позовної заяви та доводів апеляційної скарги та відзиву на апеляційну скаргу, судова колегія доходить такого висновку.

Задовольняючи позовні вимоги, суд *першої інстанції дійшов висновку* про те, що відповідачем без згоди інших власників квартир будинку здійснено реконструкцію власної квартири, в результаті якої влаштовано отвір у зовнішній несучій стіні будинку.

Влаштування отвору у зовнішній несучій стіні будинку впливає на права усіх співвласників такого конструктивного елемента. Відтак доводи відповідача про недоведення позивачем факту порушення його прав суд відхиляє.

Суд *першої інстанції звернув увагу*, що в декларації про готовність до експлуатації квартири відповідача, як документ, який давав право на початок виконання будівельних робіт, зазначено документ від 26.02.2019 р. за номером ДП__.

Проте у листі Управління ДАБК ДМР від 02.07.2019 р. зазначено про *виявлення недостовірних фактів у повідомленні* про початок виконання будівельних робіт від 26.02.2019 р. за номером ДП__, яке є підставою вважати об'єкт самочинним, управлінням винесено наказ про скасування такого повідомлення.

Тому суд *першої інстанції дійшов висновку*, що *порушені права* мають бути відновлені в єдиний належний спосіб — шляхом зобов'язання ОСОБА_1 за власний рахунок відновити становище, яке існувало до реконструкції квартири, а саме привести зовнішню стіну житлового будинку на 13-му поверсі у *попередній стан* шляхом закладення цеглою отвору зовнішньої несучої стіни житлового будинку.

Як вбачається з листа Управління ДАБК ДМР від 02.07.2019 р. щодо дотримання вимог законодавства

¹⁸ Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023 у справі № 932/10156/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/111636409.

у сфері містобудування вказано про виявлення недостовірних фактів у повідомленні про початок виконання будівельних робіт від 26.02.2019 р. за номером ДП___, яке є підставою вважати об'єкт самочинним, управлінням винесено наказ про скасування такого повідомлення.

Тобто ОСОБА_1 не дотрималася норм і правил, установлених законодавством України, тому зміни *конструктивного елемента будинку не можна визнати правомірними*.

А тому і наданий відповідачем ОСОБА_1 висновок експерта № 3819-23 від 30.10.2023 р., в якому зазначено, що *проведені будівельні роботи у квартирі відповідають робочому проєкту № 106/19-АБ, розробленому ТОВ СОДЕЛЬ із реконструкції зазначеної квартири, та вимогам чинного законодавства, яке діяло на момент проведення реконструкції, не вплинули на несучу здатність, стійкість, тріщиностійкість і деформативність несучих конструкцій зовнішніх стін житлового будинку, не може бути прийнятий колегією суддів до уваги*.

Надаючи оцінку наявним у матеріалах справи доказам, урахувуючи позицію сторін і норми права, які регулюють спірні правовідносини, *колегія суддів апеляційного суду погоджується з висновком суду першої інстанції*.

Наведені в апеляційній скарзі аргументи зводяться до незгоди з висновками суду першої інстанції стосовно встановлення обставин справи і тлумачення норм матеріального та процесуального права на свій розсуд, містять посилання на докази, що були предметом дослідження й оцінки судом, який їх обґрунтовано спростував.

Отже, доводи апеляційної скарги позивача *не впливають на правильність висновків суду першої інстанції*. Крім того, наведені в апеляційній скарзі доводи були предметом дослідження в суді першої інстанції з наданням відповідної правової оцінки всім фактичним обставинам справи, яка ґрунтується на вимогах законодавства і з якою погоджується суд апеляційної інстанції.

Європейський суд з прав людини зазначив, що п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент. Межі цього обов'язку можуть бути різними залежно від характеру рішення. Крім того, необхідно брати до уваги, між іншим, різноманітність аргументів, які сторона може надати суду, та відмінності, які існують у державах-учасниках, з огляду на положення законодавства, традиції, юридичні висновки, викладення та формулювання рішень. Таким чином, питання, чи виконав суд свій обов'язок щодо надання обґрунтування, що впливає зі ст. 6 Конвенції, може бути визначено тільки з огляду на конкретні обставини справи (Проніна проти України, № 63566/00, § 23, ЄСПЛ, від 18.07.2006¹⁹). Оскаржене судове рішення відповідає критерію обґрунтованості судового рішення.

Суд апеляційної інстанції враховує положення практики Європейського Суду з прав людини про те, що право на обґрунтоване рішення не вимагає детальної відповіді судового рішення на всі доводи, висловлені сторонами. Крім того, воно дозволяє вищим судам просто підтверджувати мотиви, надані нижчими судами, не повторюючи їх (справа «Гірвісаарі проти Фінляндії»²⁰, п. 32).

Рішення суду першої інстанції ухвалене з дотриманням норм матеріального і процесуального права, підстави для скасування судового рішення в межах доводів та вимог апеляційної скарги відсутні, тому апеляційну скаргу слід залишити без задоволення, а рішення суду першої інстанції без змін.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 23.11.2023²¹ апеляційну скаргу представника ОСОБА_1 залишено без задоволення. Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023 залишено без змін.

Додатковою постановою Дніпровського апеляційного суду від 06.12.2023²² вирішено питання розподілу судових витрат.

¹⁹ Справа «Проніна проти України». (Заява № 63566/00). Страсбург, 18.07.2006. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096#Text.

²⁰ Case of Hirvisaari v. Finland. (Application no. 49684/99). JUDGMENT STRASBOURG 27 September 2001. FINAL 25/12/2001. URL: hudoc.echr.coe.int/#%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-59682%22]].

²¹ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 23.11.2023 у справі № 932/10156/21. URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/115332533.

²² Додаткова постанова Дніпровського апеляційного суду від 06.12.2023 у справі № 932/10156/21. URL: reyeestr.court.gov.ua/Review/115500165.

У грудні 2023 р. представником ОСОБА_1 подано до Верховного Суду касаційну скаргу на судові рішення, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, він просить оскаржувані судові рішення скасувати й ухвалити нове судові рішення, яким у задоволенні позову ОСББ «4ДЖІ» відмовити.

Ухвалою Верховного Суду у складі судді Касаційного цивільного суду від 16.01.2024 касаційну скаргу представника ОСОБА_1 залишено без руху з наданням строку для усунення її недоліків. Зазначено строк виконання ухвали та попереджено про наслідки її невиконання.

У наданий судом строк представник ОСОБА_1 звернувся до суду із клопотанням на виконання ухвали Верховного Суду від 16.01.2024.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05.02.2024 клопотання представника ОСОБА_1 про поновлення строку на касаційне оскарження задоволено і поновлено цей строк, відкрито касаційне провадження у зазначеній справі та витребувано цивільну справу № 932/10156/21 з Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська. У задоволенні клопотання представника ОСОБА_1 про зупинення виконання постанови Дніпровського апеляційного суду від 23.11.2023 відмовлено.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.03.2024 клопотання представника ОСОБА_1 про зупинення виконання рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023 та постанови Дніпровського апеляційного суду від 23.11.2023 задоволено частково. Зупинено виконання рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023 до закінчення його перегляду в касаційному порядку.

У задоволенні клопотання у частині зупинення виконання постанови Дніпровського апеляційного суду від 23.11.2023 відмовлено.

У червні 2024 року справа надійшла до Верховного Суду.

Касаційна скарга представника ОСОБА_1 мотивована тим, що згода співвласників багатоквартирного будинку на реконструкцію квартири потрібна

не була, оскільки згода інших співвласників будинку для реконструкції об'єкта нерухомого майна є необхідною, на думку заявника, лише у випадку, якщо реконструйований об'єкт належить на праві спільної часткової власності декільком співвласникам, проте відповідач була єдиним власником квартири, яка була реконструйована.

Посилався на висновок експерта за результатами проведення судової будівельно-технічної експертизи від 15.07.2022 № 1362-06, згідно з яким проведення ремонтно-будівельних робіт із реконструкції квартири об'єкта дослідження не впливає в цілому на несучу конструкцію будівлі житлового будинку розміщення зазначеної квартири, адже перевірені розрахунки, виконані при проєктуванні зазначеної реконструкції квартири, дають нормативний запас міцності всіх несучих конструктивних елементів будівлі житлового будинку. За наведених обставин, на думку заявника, небезпека експлуатації в цілому будівлі житлового будинку відсутня, ознак погіршення технічного стану будівлі житлового будинку у зв'язку з виконанням робіт із реконструкції квартири об'єкта дослідження не встановлено.

Зазначається, що ОСББ «4ДЖІ» не мало права на звернення до суду з позовом про знесення або перебудову самостійно збудованого об'єкта нерухомості, оскільки таке право мають відповідні органи державної влади або місцевого самоврядування.

У лютому 2024 року ОСББ «4ДЖІ» подало відзив на касаційну скаргу, в якому зазначається, що доводи касаційної скарги є безпідставними, оскаржувані судові рішення є законними та обґрунтованими, підстави для їх скасування відсутні.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ²³

Касаційна скарга представника ОСОБА_1 задоволенню не підлягає.

Встановлено, і це вбачається з матеріалів справи, що оскаржувані судові рішення ухвалені з дотриманням норм матеріального та процесуального права, а доводи касаційної скарги цих висновків не спростовують.

Суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку, що на зовнішню несучу стіну, в якій відповідачем влаштовано віконний отвір, поширюється

²³ Постанова Верховного Суду від 26.08.2024 у справі № 932/10156/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121222058?fbclid=IwY2xjawFCDpdleHRuA2FibQlxMAABHRS5c5_7nxNawyhbkJcwEor-hoWaT_yU4x-3e4kXVO4KdFi5HzNyuWLR4HA_aem_ZekgyU_iLq-r807_TtaOTA.

правовий режим права спільної сумісної власності спільного майна багатоквартирного будинку, оскільки влаштування отвору у зовнішній несучій стіні будинку впливає на права всіх співвласників такого конструктивного елемента будинку.

Ураховуючи обов'язки та функції, встановлені у ст. 18 Закону № 2866, які покладено в основу його діяльності, ОСББ «4ДЖІ» звернулося з позовом до суду з вимогою до відповідача *відновити первісний стан спільного сумісного майна співвласників багатоквартирного будинку*, тому доводи касаційної скарги щодо відсутності у позивача права на звернення до суду з відповідними вимогами до позивача є безпідставними.

За відсутності доказів отримання згоди співвласників на проведення реконструкції суди попередніх інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про зобов'язання ОСОБА_1 за власний рахунок відновити становище, яке існувало до проведення реконструкції належної їй квартири.

Доводи касаційної скарги про те, що згідно з висновком експерта від 15.07.2022 № 1362-06 проведення ремонтно-будівельних робіт із реконструкції квартири об'єкта дослідження не впливає в цілому на несучу конструкцію будівлі житлового будинку, безпідставні, оскільки проведена ОСОБА_1 реконструкція квартири, унаслідок чого було здійснено втручання у несучу зовнішню стіну на 13-му поверсі багатоквартирного будинку, могла здійснюватися відповідачем лише за згодою співвласників багатоквартирного будинку і за умови, що такі зміни не призведуть до порушень прав власників інших квартир у багатоквартирному житловому будинку.

До подібних висновків дійшов Верховний Суд у постанові від 14.08.2024 у справі № 442/1888/23²⁴ (провадження № 61-7526 св 24).

Отже, наведені в касаційній скарзі доводи не спростовують висновків судів по суті вирішення зазначеного позову і не дають підстав вважати, що судами порушено норми матеріального та процесуального права, про що зазначає у касаційній скарзі заявник.

Оскільки ухвалою Верховного Суду від 11.03.2024 зупинено виконання рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023 до закінчення його перегляду в касаційному порядку, слід поновити виконання зазначеного рішення суду першої інстанції.

У відзиві на касаційну скаргу ОСББ «4ДЖІ» порушено клопотання про стягнення з відповідача витрат на правничу допомогу в суді касаційної інстанції у розмірі 10 000,00 грн, надано відповідні докази.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду *постановив* касаційну скаргу представника ОСОБА_1 залишити без задоволення. Рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023 та постанову Дніпровського апеляційного суду від 23.11.2023 залишити без змін. Поновити виконання рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 20.02.2023.

Таким чином, робимо висновки:

— за відсутності доказів отримання згоди співвласників на проведення реконструкції, влаштування отвору у зовнішній несучій стіні будинку впливає на права усіх співвласників такого конструктивного елемента;

— влаштування отвору у зовнішній несучій стіні будинку власником квартири у багатоквартирному будинку не можна визнати правомірним, адже це призводить до погіршення зовнішнього вигляду будинку і може призвести до його руйнування.

²⁴ Постанова Верховного Суду від 14.08.2024 у справі № 442/1888/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121075201.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЧИ СОЦІАЛЬНА ЗАХИЩЕНІСТЬ НА ТЕРЕЗАХ «СПРАВЕДЛИВОГО» РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Костянтин Рибалко, голова Комітету земельного та аграрного права при Раді адвокатів Харківської області

В Аналітичній записці «Щодо недоцільності поновлення безоплатної передачі земель сільськогосподарського призначення у приватну власність» (травень, 2023)¹ у рамках проєкту «Земля Незламності» Центру досліджень продовольства та землекористування при Київській школі економіки зазначається про те, що за даними Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру² на початку 2017 року в державній власності перебувало 10,4 млн га сільськогосподарських земель (або 25 % від всіх земель сільгосппризначення), включно з територією АР Крим. З них 3,2 млн були в постійному користуванні держпідприємств, в тому числі 465 тис. га земель Національної академії аграрних наук України, 2,5 млн га перебувало у запасі, решта 4,7 млн га — в оренді.

Проте вже у жовтні 2020 року Держгеокадастр повідомив, що після передачі громадам 1,7 млн га у 2018-2019 роках, а також 2,3 млн га у 2020 році, у державній власності залишилось лише 750 тис. га сільськогосподарських угідь, що належали у тому числі державним підприємствам та Національній академії аграрних наук України.

Повномасштабна війна внесла свої корективи у земельні можливості країни — обсяги тимчасово чи достроково виведених з обігу формально підконтрольних Україні аграрних земель становить близько 20 тис. кв. км, або 6,5 % від сільськогосподарських земель країни. Разом з 18 %, які перебувають під окупацією з 2022 року, це близько чверті всіх аграрних земель³.

Тенденція активного зменшення площ земель запасу сільськогосподарського призначення, сучасна корпоративізація державних підприємств і «небажання» органів місцевого самоврядування розпоряджатись своїм децентралізованим земельним потенціалом через процедуру безоплатної приватизації де-факто нівелюють існування інституту безоплатної приватизації земель. Такий інститут був і залишається єдиною реальною гарантією соціального захисту для громадян, а тим більше, саме для тих їх соціальних категорій, яких називають «першочерговиками», і які щодня протягом понад двох останніх років виборюють кожний метр землі, як території, і неодмінно мають реалізувати свої права на неї, як на ресурс, визначений ст. 14 Конституції України як основне національне багатство.

Про аналітику земель сільськогосподарського призначення, сучасні тенденції користування та приватизації і про вкрай кричущу необхідність знаходження оптимальної законодавчої моделі реалізації першочергових прав наших захисників на таку категорію земель — детальніше в статті.

¹ Див. за посиланням: URL: kse.ua/wp-content/uploads/2023/10/Analitichna-zpiska.-Traven-2023.pdf.

² Далі за текстом — Держгеокадастр.

³ Окуповані та покинуті. Скільки залишилося українських земель? URL: epravda.com.ua/weeklycharts/2024/09/5/718919/.

ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК: МИНУЛИЙ ДОСВІД І ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

Вперше ідея створення Державного земельного банку була «зафіксована» на законодавчому рівні у ч. 4 розд. IX «Прикінцеві положення» Земельного кодексу України⁴, введеного у дію 1 січня 2002 року. Кодекс містив доручення Кабінету Міністрів України протягом шести місяців розробити і подати на затвердження Верховній Раді України проєкт Закону України «Про державний земельний (іпотечний) банк». Однак це доручення протягом понад 10 років виконане не було, хоча на розгляд Верховної Ради України відповідні законопроєкти вносились неодноразово.

До ідеї створення Державного земельного банку Кабінет Міністрів України знов звернувся при розробці у 2011 році проєкту Закону України «Про ринок землі», в який були включені кілька статей про створення та діяльність Державного земельного банку. Однак прийняття Закону України «Про ринок земель» було відкладено⁵.

Уже у 2012 році постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2012 № 609 «Про створення Державного земельного банку» було утворено публічне акціонерне товариство «Державний земельний банк» із статутним капіталом 120 млн грн, сто відсотків статутного капіталу якого належало державі.

Завдяки змінам до Закону України від 07.12.2000 № 2121-III «Про банки і банківську діяльність» на підставі Закону України від 18.09.2012 № 5248-VI «Про внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо державного земельного банку» Кабінет Міністрів України отримав право формувати статутний капітал державного земельного банку за рахунок грошових внесків та внесків у вигляді земельних ділянок, а Державний земельний банк отримав право здійснювати операції з земельними ділянками та майновими правами на земельні ділянки відповідно до законодавства України у сфері земельних відносин та свого статуту.

Однак створення Державного земельного банку з зазначеними функціями потребувало істотного корегування земельного та іншого законодавства

України. По-перше, необхідно було внести певні зміни до Конституції України. Адже згідно зі ст. 13 Конституції України «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією». А ч. 5 ст. 116 Основного закону країни встановлено, що управління об'єктами державної власності здійснює Кабінет Міністрів України відповідно до закону. Отже, Конституція України передбачає, що розпорядження землями державної власності від імені держави-власника можуть здійснювати лише органи влади. А Державний земельний банк являв собою державну юридичну особу, яка не наділена правомочностями щодо розпорядження землями. Тому діяльність банку зі здійснення земельних транзакцій суперечила б перш за все Конституції України.

По-друге, незрозуміло, на якому праві держава могла б передавати власні землі до статутного капіталу Державного земельного банку. Адже цей банк, не будучи приватною юридичною особою, не міг набувати права власності на землю. Передана до його статутного фонду земля і надалі залишалася б у державній власності. Більше того, згідно зі ст. 92 ЗК землі державної власності можуть надаватися державним юридичним особам, до яких належить і Державний земельний банк, у постійне користування. Однак постійний землекористувач наділений лише двома правомочностями — щодо володіння і користування землею. А розпоряджатися нею шляхом продажу чи вчинення інших правочинів він не має права. Отже, за земельним законодавством Державний земельний банк міг набувати землі у постійне користування, але не міг передати такі землі іншим особам⁶.

Відтак, було прийнято рішення про ліквідацію Державного земельного банку шляхом прийняття Закону України від 17.06.2014 № 1507-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» та прийняття

⁴ Далі за текстом — ЗК.

⁵ Кулинич П. Ф. Земельна реформа в Україні: правові проблеми: монографія. Київ, Норма права, 2021. 308 с.

⁶ Кулинич П. Ф. Там само.

постанови Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 418 «Про ліквідацію публічного акціонерного товариства «Державний земельний банк».

Вимога сьогодення щодо створення проєкту Фонду державного майна України «Земельний банк»⁷ обумовлена незадовільним рівнем ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної власності.

Мова цифр пояснювальної записки до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності використання земель фізичними особами та суб'єктами державного сектору економіки» (тепер Закон України від 27.07.2023 № 3272-IX) свідчить про те, що у постійному користуванні державних підприємств, установ та організацій перебувало близько 3,2 млн га сільськогосподарських земель (тобто близько 7,5 % від їх загальної площі), питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (суб'єктів господарювання державного сектору економіки у галузі «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство»), за даними Мінекономіки, у 2020 році становила лише 3,3 %. Таким чином, сільськогосподарське землекористування підприємств державного сектору економіки принаймні у 2,3 рази менш ефективне, ніж мало б бути при наявних площах використовуваних земель та виходячи із середнього рівня виручки по галузі. Крім того, державні підприємства використовують земельні ділянки на праві постійного користування землею. Указане право як інститут існує ще з радянських часів. Фактично, воно дозволяє відповідним суб'єктам мінімізувати плату за землю, оскільки постійні користувачі сплачують за використання належних їм земельних ділянок державної власності земельний податок (не більше 1 % від нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь), а не орендну плату (яка при визначенні орендаря на земельних торгах перевищує 20 % від нормативної грошової оцінки земель). Це суттєво зменшує можливі надходження до місцевих бюджетів та впливає на добробут місцевих громад.

З 03.09.2023 набрав чинності Закон України від 27.07.2023 № 3272-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної власності», а з 13.06.2024 набрало чинності розпорядження Кабінету Міністрів України № 541-р «Про вилучення і передачу земельних ділянок у постійне користування без зміни цільового призначення», що дозволило запровадити такі ключові зміни:

- надати Кабінету Міністрів України право визначати та приймати рішення про передачу цілісних майнових комплексів державних підприємств, установ, організацій, яким належить право постійного користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення;

- встановити організаційно-правовий механізм перетворення державних підприємств, у постійному користуванні яких перебувають земельні ділянки сільськогосподарського призначення загальною площею не менше 100 га, у товариства з обмеженою відповідальністю, 100 відсотків часток у статутному капіталі яких належать державі;

- визначити порядок переоформлення права постійного користування земельними ділянками державного підприємства, що перетворюється на юридичну особу іншої організаційно-правової форми, на право оренди строком на 50 років;

- запровадити передачу в суборенду земельних ділянок державної власності, які орендуються державними підприємствами, виключно на земельних торгах;

- визначити порядок переоформлення права довічного успадкованого володіння землею, права постійного користування земельною ділянкою на право оренди землі або викуп таких земельних ділянок;

- вилучити з постійного користування державних підприємств, установ земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної власності та передати їх у постійне користування державному підприємству «Фонд аграрних інвестицій» без зміни цільового призначення.

⁷ Див. за посиланням: URL: landbank.spfu.gov.ua.

Важливо!

21.08.2024 р. Фонд державного майна України завершив корпоратизацію «Земельного банку»: тобто перетворив його із держпідприємства «Фонд аграрних інвестицій» у ТОВ «Державний земельний банк».

Проект «Земельного банку» загалом ділиться на шість етапів:

Перший етап — внесення змін до законодавчих актів (Земельний кодекс України, Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України) та низки постанов Кабінету Міністрів України.

Другий етап — розпорядження Кабінету Міністрів України про вилучення та передачу державних земель від 59 державних підприємств до ТОВ «Державний земельний банк»: 104 тис. га землі.

Третій етап — перереєстрація права постійного користування на 104 тис. га землі.

Четвертий етап — корпоратизація і перетворення ДП «Фонд аграрних інвестицій» у ТОВ «Державний земельний банк».

П'ятий етап — співпраця з Держгеокадастром (скасовуючи право постійного користування він передає ТОВ «Державний земельний банк» цю землю в оренду на 50 років під 12 % нормативної грошової оцінки⁸.

Шостий етап — здача аграріям земельних ділянок у суборенду через Prozorro.Продажі.

ТОВ «Державний земельний банк» має земельні ділянки в 20 областях у 105 громадах. У кожній громаді є різна інвестиційна привабливість земель та кількість бажаючих. Це впливатиме на вартість оренди. Склад угідь — це 85 % рілля.

У розпорядженні ТОВ «Державний земельний банк» є земельні ділянки різного розміру: від 1 га до 4 тис. га одним лотом. За областями градація ділянок також різниться: є області з ділянками по 400 — 500 га і по 7 — 8 тис. га.

Старт торгів на Prozorro.Продажі складає в середньому від 12 % НГО (це 3 — 4 тис. грн залежно від області), а очікується 10 тис. грн, тобто до 36 % НГО.

За оренду 104 тис. га землі заплановано отримати до бюджету до кінця цього року близько мільярда гривень. У місцеві надійде 95 млн грн та 905 млн грн — у державний⁹.

Таким чином, створення і подальше функціонування проєкту «Земельний банк» спрямоване на ефективне системне управління землями сільськогосподарського призначення державної форми власності та наповнення державного та місцевих бюджетів загальною сумою коштів на рівні 1 млрд грн. Разом з тим такий проєкт значно обмежить повноваження територіальних органів Держгеокадастру в частині фактичного розпорядження землями сільськогосподарського призначення державної форми власності в розумінні ч. 4 ст. 122 ЗК з урахуванням приписів п. 24 розд. X «Перехідні положення» та ст. 25 ЗК, що призведе до значного зменшення земельних можливостей для набуття громадянами України прав приватної власності на землю в межах норм безоплатної приватизації.

ІНСТИТУТ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НА ПОЧАТКУ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Історично запровадження в Україні безоплатної приватизації земельних ділянок громадянами, яке слід пов'язувати з ухваленням законів України від 30.01.1992 № 2073-XII «Про форми власності на землю» та від 13.03.1992 № 2196-XII «Про внесення змін і доповнень до Земельного кодексу Української РСР», на початку земельної реформи мало стати способом радикального «пришвидшення» становлення ринкових земельних відносин та швидкого формування нового класу приватних землевласників (перш за все,

⁸ Далі за текстом — НГО.

⁹ Див: Ярославський Я. Перші земельні торги державними землями на системі Прозоро стартують в кінці серпня або на початку вересня 2024 року. URL: agropolit.com/interview/1040-yaroslav-yaroslavskiy-pershi-zemelni-torgi-derjavnimi-zemlyami-na-sistemi-prozoro-startuyut-vkintsi-serpnya-abo-na-pochatku-veresnya-2024-roku.

у сільській місцевості), які, за сподіванням тогочасного політикуму, господарюючи на власній землі, мали забезпечувати продовольчу безпеку молодій державі в умовах фактичного колапсу радянської «колгоспної» системи організації сільськогосподарського виробництва.

Переважна частина рішень органів місцевого самоврядування щодо передачі раніше наданих у користування земельних ділянок у власність громадян була ухвалена протягом 1993-1996 років на виконання Декрету Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 № 15-92 «Про приватизацію земельних ділянок». У цілому, «декретними» є 96 % земельних ділянок з числа тих, які безоплатно передані у власність громадян за часи незалежності України.

Попри порівняно швидке утвердження у 1990-х роках ринкових економічних відносин, інститут безоплатної приватизації земель був не лише збережений, але й розвинений ЗК у 2001 році:

— передача ділянок, що перебувають у користуванні громадян (ч. 1, 2 ст. 118 ЗК);

— безоплатне отримання земельних ділянок державної та комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації (ч. 6 — 9 ст. 118, ст. 121 ЗК);

— приватизація земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій (ст. 25 ЗК, ч. 3 — 5 ст. 118 ЗК);

— приватизація земельних ділянок членами фермерських господарств (ст. 32 ЗК, ч. 1, 2, 6 — 9 ст. 118 ЗК)¹⁰.

Важливо!

Згідно з ч. 1 ст. 121 ЗК громадяни України мають право на безоплатну передачу їм у власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності в таких розмірах:

- а) для ведення фермерського господарства — в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району;
- б) для ведення особистого селянського господарства — не більше 2,0 гектара;
- в) для ведення садівництва — не більше 0,12 гектара;
- г) для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах — не більше 0,25 гектара, в селищах — не більше 0,15 гектара, в містах — не більше 0,10 гектара;
- г) для індивідуального дачного будівництва — не більше 0,10 гектара;
- д) для будівництва індивідуальних гаражів — не більше 0,01 гектара.

Так, громадянин України в межах норм безоплатної приватизації може отримати у власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення: для ведення фермерського господарства (в середньому по Україні площа такої земельної ділянки дорівнює 3,6 га), для ведення особистого селянського господарства, для ведення садівництва, які складають питому вагу в загальній площі земельних ділянок, які припадають на одного громадянина в межах норм безоплатної приватизації.

На думку експерта С. Біленка: «Виходить, що на одну людину, за чинним Земельним кодексом, припадає від 5,93 до 6,08 га»¹¹.

Наразі в умовах безперервно триваючого воєнного стану безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою

з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється. Положення цього підпункту не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам

¹⁰ Див.: Безоплатна приватизація землі — перезавантаження: чим замінять 2 га землі українцям — пропозиції влади. Агрополіт. URL: agropolit.com/blog/469-bezoplatna-privatizatsiya-zemli-perezavantajennja-chim-zaminyat-2-ga-zemli-ukrayintsyam-propozitsiyi-vladi.

¹¹ Див.: Землі на всіх не вистачить. Чому з безоплатною приватизацією треба закінчувати». Економічна правда. URL: epravda.com.ua/publications/2019/09/17/651693.

розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим Кодексом (п.п. 5 п. 27 розд. X «Перехідні положення» ЗК).

Слід розуміти, що обсяг наявних земельних ресурсів в Україні є обмеженим. Аби усі громадяни, які досі не скористалися своїм правом на безоплатне отримання земель у приватну власність, могли його реалізувати, потрібно близько 160 млн га землі, що майже в чотири рази перевищує сукупну площу всіх сільськогосподарських земель¹².

За даними Аналітичної записки «Щодо недоцільності поновлення безоплатної передачі земель сільськогосподарського призначення у приватну власність» (травень, 2023)¹³ 690 тис. га державних земель було безоплатно передано у 2013 — 2020 роках громадянам у приватну власність.

Серед переданих безоплатно у приватну власність ділянок домінують землі з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства», про що свідчить середня площа земельної ділянки — 1,6 га. Виходячи із середньозваженої ринкової вартості оренди для сільськогосподарських ділянок з відповідним цільовим призначенням (права на які зареєстровані в Державному реєстрі прав на нерухоме майно) обсяг доходу від орендної плати за землю, які недоотримують місцеві бюджети

внаслідок безоплатної приватизації, може становити від 2,4 до 14,73 млрд грн на рік (розрахунок експертів KSE Агроцентр). Відтак, якби земля замість безоплатного відчуження, була б передана громадам в оренду, це призвело б до збільшення надходжень місцевих бюджетів мінімум на 11,1 %, а максимум — на 68 %.

ЗАХИСТИТИ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ТИХ, ХТО ЗАХИЩАЄ ЦЮ ЗЕМЛЮ ВІД ВОРОГА

Така історично важлива категорія громадян, як учасники бойових дій (зокрема, за рахунок кількості ветеранів російсько-української війни), з початку повномасштабного вторгнення РФ активно (що є природньо) зростає, і вже зараз на державному законодавчому рівні (деталізувавши на підзаконному рівні) важливо відпрацювати механізм реалізації прав наших захисників, хоча б у частині такого активу, як земельні ділянки сільськогосподарського призначення (!), першочергові права на які нормативно закріплені в Законі України від 22.10.1993 № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (норми потребують оновлення, зокрема заміна в п. 14 ч. 1 ст. 12 слів «для городництва» на «для ведення особистого селянського господарства») та в розпорядженні Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 № 898-р «Питання забезпечення учасників антитерористичної операції та сімей загиблих учасників антитерористичної операції земельними ділянками».

Важливо!

Акцентуючи увагу на статистиці безоплатної приватизації станом на травень 2021 року, головними управліннями Держгеокадастру в областях учасникам бойових дій (АТО/ООС) передано у приватну власність 180 тис. земельних ділянок загальною площею 261,8 тис. га із земель сільськогосподарського призначення державної власності¹⁴. Лідерами серед областей стали Київська, Вінницька та Харківська області. При цьому кількість дозволів на розроблення документації із землеустрою дорівнювала 260 тис. шт., тобто 80 тис. земельних ділянок станом на 27.05.2021 залишались не переданими головними управліннями Держгеокадастру в областях учасникам бойових дій (АТО/ООС) в приватну власність і мали бути в подальшому передані органами місцевого самоврядування до 01 січня 2023 року виключно їм, як таким особам, яким були надані дозволи.

Однак відповідна норма абзацу 15 пункту 24 розділу X «Перехідні положення» ЗК здебільшого ігнорувалась «новими розпорядниками» таких земель — органами місцевого самоврядування.

¹² Див.: Землі на всіх не вистачить. Чому з безоплатною приватизацією треба закінчувати. Там само.

¹³ Див. за посиланням: kse.ua/wp-content/uploads/2023/10/Analitichna-zpiska.-Traven-2023.pdf.

¹⁴ Держгеокадастр передав у власність учасникам бойових дій 180 тис. земельних ділянок площею 261,8 тис. га. URL: land.gov.ua/derzhgeokadastr-peredav-u-vlasnist-uchasnykam-boiovykh-dii-180-tys-zemelnykh-dilianok-ploshcheiu-2618-tys-ha.

Протягом 2018 — 2020 років, як вище зазначалось, територіальними органами Держгеокадастру було передано громадам на виконання вимог розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.01.2018 № 60-р «Питання передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад» 1,7 млн га у 2018 — 2019 роках та на виконання вимог Указу Президента України від 15.10.2020 № 449/2020 «Про деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин» та постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2020 № 1113 «Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин» — 2,3 млн га у 2020 році.

З набранням чинності в травні 2021 року Законом України від 28.04.2021 № 1423-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» земельні можливості органів місцевого самоврядування в розпорядженні землями сільськогосподарського збільшилися, зважаючи на оновлену редакцію ч. 1 ст. 122 ЗК, згідно з якою сільські, селищні, міські ради передають земельні ділянки у власність або у користування із земель комунальної власності відповідних територіальних громад для всіх потреб.

Окрім того, земельний банк земель сільськогосподарського призначення комунальної власності значно збільшився також завдяки набуттю чинності Законом України від 20.09.2016 № 1533-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової долі земельних ділянок, власники яких померли» (загальна площа земель сільськогосподарського призначення, які входять до складу спадщини, яка має бути визнана відумерлою, складає біля 1,5 млн га).

Важливе місце у наповненні такого банку складають землі так званої «колективної власності», які мають бути передані у комунальну власність в порядку визнання майна безхазяйним з 1 січня 2025 року (цей термін планується продовжити до 1 січня 2028 року, про що міститься норма в проєкті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інтересів власників земельних часток (паїв), а також застосування адміністративної процедури у сфері земельних відносин» (№ 11150).

Такий механізм передачі врегульовано в ст. 14-1 Закону України від 05.06.2003 № 899-IV «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» у зв'язку з набуттям чинності Законом України від 10.07.2018 № 2498-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні».

Отримавши такий земельний банк земель сільськогосподарського призначення і усвідомлюючи вичерпний перелік відмов у наданні дозволу на розробку документації із землеустрою, передбачених ч. 7 ст. 122 ЗК, територіальні громади з різних надуманих причин відмовляють учасникам бойових дій у можливості розпочати процедуру безоплатної приватизації земельних ділянок. Така практика обумовлена тим, що учасники бойових дій не є місцевими жителями територіальних громад, на території яких вони бажають отримати у власність земельні ділянки, і до того ж вони звільнені від сплати земельного податку відповідно до п.п. 281.1.4 п. 281.2 ст. 281 Податкового кодексу України.

Важливо!

За даними Єдиного державного реєстру ветеранів, з 13.10.2014 по 24.02.2022 статус учасника бойових дій надано 471 056 особам¹⁵.

В. о. міністра у справах ветеранів України Олександр Порхун в інтерв'ю від 26.07.2024 повідомив:

«Ветеран — це особа, яка брала участь у захисті своєї Батьківщини. На сьогодні 1,3 млн учасників бойових дій в нашій країні. Якщо відкинемо учасників бойових дій Другої світової та інших війн, за які давали «Учасника бойових дій», то з моменту АТО, ООС та широкомасштабного вторгнення кількість доходить до 950 тисяч осіб, які з 2014 року стали на захист нашої країни та досі її боронять»¹⁶.

¹⁵ Понад пів мільйона осіб має статус учасника бойових дій в Україні. URL: zhar.org.ua/ponad-piv-miljona-osib-maye-status-uchasnyka-bojovyh-dij-v-ukraini.

¹⁶ В Україні 1,3 млн учасників бойових дій, — Олександр Порхун. URL: armyfm.com.ua/v-ukraini--mln-uchasnykiv-bojovykh-dij--oleksandr-porkhun.

Можемо стверджувати, що спроби знайти різні шляхи реалізації прав учасників бойових дій на землю в межах норм безоплатної приватизації в різний час були закріплені в нормах таких проєктів законів України:

— проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (№ 6605) — *законопроєктом пропонується надати можливість отримати грошову компенсацію за земельну ділянку*¹⁷;

— проєкт Закону про внесення змін до Земельного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення гарантій реалізації учасниками бойових дій та осіб, прирівняних до них, в тому числі учасниками антитерористичної операції, Революції Гідності та їх сім'ями пільг на одержання земельних ділянок, а також припинення корупційних зловживань у сфері розпорядження землями державної та комунальної власності (№ 7511) — *законопроєктом пропонується отримання грошової компенсації у разі відсутності земель запасу державної або комунальної власності, на території якої громадянин виявив бажання одержати земельну ділянку у власність, або у разі добровільної відмови таких осіб від одержання земельних ділянок безоплатно у власність тощо*¹⁸;

— проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення права працівників державних сільськогосподарських підприємств, установ, організацій на одержання земельної частки (паю) (№ 3012-2) — *законопроєктом пропонується встановлення, що при приватизації земель підприємств здійснюється наступний розподіл їх сільськогосподарських угідь, зокрема, до 20 % земель передаються у власність учасникам бойових дій для ведення особистого селянського господарства (при цьому площа земель, що передається у власність однієї особи, не може перевищувати 2 га)*¹⁹;

— проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації права учасників бойових дій та сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України при відведенні їм земельних ділянок за рахунок земель державної і комунальної власності (№ 10027) — *зако-*

*нопроєктом пропонується надання права учасникам бойових дій на першочергове одержання безоплатно у власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності для ведення особистого селянського господарства за рахунок створеного резервного фонду земель*²⁰;

— проєкт Закону про внесення змін до Земельного кодексу України щодо пільгового надання в оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності учасникам бойових дій (№ 10417) — *законопроєктом пропонується встановлення пільгового механізму оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної і комунальної власності на період у 5 років після припинення або скасування воєнного стану*²¹.

Указані проєкти законів і до сьогодні залишаються лише проєктами.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи бачимо, що на сьогодні триває очікуваний процес формування і управління земельним банком земель сільськогосподарського призначення державної власності, створення якого спрямовується здебільшого на облік таких земель і наповнення за рахунок орендних (суборендних) відносин державного та місцевих бюджетів.

Водночас поступово відходить у вторинну площину реальність функціонування інституту безоплатної приватизації, яка в умовах післявоєнного часу має перш за все створити умови для довгострокового соціального захисту наших захисників і захисниць, які кладуть здоров'я і життя на вівтар захисту конституційної території країни, повертаючи фактично національне багатство її законному власнику — державі Україна, яка має подбати про реалізацію і захист першочергових прав на землю останніх.

На часі залишається гострою проблема знаходження оптимальної моделі реалізації першочергових прав учасників бойових дій на землю в межах норм безоплатної приватизації, яка наразі обмежується законодавчими вимогами і фактичною площею земель запасу сільськогосподарського призначення.

¹⁷ Див.: URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=62074.

¹⁸ Див.: URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63352.

¹⁹ Див.: URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68968.

²⁰ Див.: URL: itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42716.

²¹ Див.: URL: itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43534.

АДВОКАТСЬКА КАР'ЄРА ІВАНА СЕМАНЮКА — ПИСЬМЕННИКА МАРКА ЧЕРЕМШИНИ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Степан Кобута, к. іст. н., доцент кафедри історії України та методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Центр досліджень адвокатури і права НААУ публікує продовження циклу статей до 150-річчя Івана Семанюка — українського адвоката, громадського діяча, письменника-новеліста, знаного як Марко Черемшина¹. Ця наукова розвідка присвячена адвокатській кар'єрі діяча. У статті наведено оцінки професійних навичок і знань його близькими, товаришами, знайомими та з'ясовано, що саме адвокатська професія була основним родом діяльності, засобом матеріального забезпечення родини, способом надання допомоги та захисту прав українського селянства. Таким чином, цикл наукових статей про ювіляра розкриває адвоката Івана Семанюка як представника когорти діячів, котрі своєю професійною, громадською, творчою діяльністю формували фундамент національного самовизначення українців у ті часи.

Власну адвокатську канцелярію І. Семанюк відкрив у 1912 році у повітовому центрі Снятин на Покутті. На час переїзду до Снятина українського адвоката там не було. У 1909 р. кілька місяців тут вів канцелярію українець Андроник Могильницький (з ним І. Семанюк познайомився ще в студентські часи, під час спільної поїздки залізницею з І. Франком до Львова), але невдовзі залишив Покуття і переїхав до міста Долина. Тож І. Семанюк став першим постійним українським адвокатом Снятинського повіту і працював у ньому півтора десятка років, до своєї смерті. Його переїзд посилив станова конкуренцію, оскільки в місті уже діяли пів десятка контор адвокатів-євреїв. Як писала Н. Семанюк, «Навколо Черемшини сіялися безглузді чутки. Щоб скомпрометувати мужицького адвоката, використовувалася кожна нагода. Але це не вдавалося. Осередком селянської юридичної консультації залишалася канцелярія Черемшини»². За спогадом учителя Василя Равлюка, у канцелярії І. Семанюка «від раня до вечора було там повно клієнтів, що потребували поради чи оборони, а всіх їх вислуховував

Адвокат і письменник І. Семанюк (Марко Черемшина). Очевидно 1913 р. Квартура проживання у Снятині

та вдовольняв сам шеф канцелярії, а біднота знаходила тут, як і на попереднім місці праці др. Семанюка безоплатну пораду і оборону. Найкращим доказом довір'я була та обставина, що в його канцелярії складали клієнти грубі тисячні грошові депозити»³.

¹ Початок див. Кобута С. Іван Семанюк (Марко Черемшина): адвокат, літератор, співець Гуцульщини (до 150-річчя від дня народження) // Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2024. № 7-8 (103 — 104). Липень — Серпень.

² Семанюк Н. Співець Гуцульщини. Спогади про Марка Черемшину. Ужгород: Карпати, 1974. С. 22.

³ Равлюк В. Спогади про «покутську трійцю» / упор. В. Харитон. Снятин: Прутпринт, 2006. С. 40.

Розлогу характеристику фахового рівня адвоката дав близький товариш І. Семанюка, на той час суддя місцевого суду Микола Фірманюк: *«Як адвокат провадив Черемшина своїх клієнтів сумлінно і старанно. Передовсім дбав про справи бідних селян, яких доля лежала йому дуже на серцю. В його канцелярії було повно бідних селян, які шукали там і знаходили поміч проти різних кривд»*⁴. За оцінкою М. Фірманюка, в ході судових розглядів поважився І. Семанюк поважно, знав закони, добре вивчав кожну справу, виступав впевнено. Його писемні документи та усні виступи були обдуманими і вмотивованими і відповідно мали в суді велику вартість. Часом послуговувався їдким дотепом, чим збивав противника з пантелику.

Тож звання «мужицький» адвокат І. Семанюк у повній мірі виправдовував своєю прихильністю до українського селянського клієнта — бідного, малоосвіченого, пригнобленого, котрий потребував захисту і юридичного, і морального. За тогочасною, сформованою в українському адвокатському середовищі, традицією, переважно адвокатські запити українців у судах подавалися українською мовою, що змушувало судових урядників вести цією ж мовою подальший процес, і навіть розглядати апеляції у вищих судових інстанціях. Це був спосіб утвердження українських прав, котрий, хоч і наражався на шалений спротив з боку польського судового і адміністративного елементу, завдяки позиції українських повітових оборонців, поступово ставав dokonаним фактом у судовій практиці Східної Галичини австрійського періоду. Самі адвокати, а І. Семанюк був одним із таких, були не тільки носіями української ментальності, але й активно її пропагували у громадському житті. Тож переїзд адвоката до Снятина посилив місцевий національний рух. За оцінкою В. Стефаніка, «його особа і його адвокатська канцелярія зробилися центром в повіті і в місті українського життя в найрізномірніших формах, і до кінця його життя той центр лишився»⁵.

Тогочасний успішний український повітовий адвокат (як правило, один на десяток своїх колег інших національностей) мав бути своєрідним «універсалом» у правничих питаннях — йому доводилося вести справи карного, цивільного, сімейного і майнового

характеру, оформляти земельні документи, виступати поручителем, а часом і третейським суддею. Адвокат І. Семанюк у повній мірі відповідав критеріям такого адвоката, а крім правничої роботи, ще й брав активну участь у громадському житті. Він був активним членом місцевих культурно-просвітницьких і економічно-господарських товариств «Просвіта», «Сільський Господар», «Січ», виступав на вічах і громадських зібраннях.

Про шляхетність поведінки І. Семанюка, готовність безкорисно допомогти вказували багато його сучасників. Н. Семанюк у своїй книзі описала промовистий факт його ставлення до людей, що потребували допомоги. Один з коломийських колег адвоката жалівся на скрутне становище. Він тільки-но відкрив адвокатську канцелярію, однак хвороба вимагала багато коштів на лікування, і він попросив підписати йому чек на позику. І. Семанюк охоче допоміг товаришу, але той невдовзі після операції помер. Борг залишився несплаченим, але І. Семанюк жодним словом чи вчинком не спонукав родичів померлого щодо його повернення⁶.

Описана Н. Семанюк історія стосувалася Євгена Косевича, відомого у студентські роки громадського діяча, одного з організаторів товариства «Молода Україна». У квітні 1914 р. Є. Косевич відкрив адвокатську канцелярію у Коломиї, однак хвороба змусила звернутися за матеріальною допомогою до різних людей. І. Семанюк був одним з перших, хто відгукнувся на прохання Є. Косевича, надавши йому грошові кошти. Та в липні 1914 р. Є. Косевич помер.

Інший приклад, у січні 1914 р. під час одруження І. Семанюка із Н. Карп'юк, адвокат оплатив братам нареченої, на той час студентам Віденського університету, дорогу додому і назад, щоб вони могли взяти участь у шлюбній церемонії сестри. Пізніше матеріально підтримував велику сім'ю дружини, що залишилася без батька.

Адвокат І. Семанюк сам став наставником для українських здобувачів адвокатського звання. Уже в якості патрона сприяв проходженню адвокатської практики свого першого конципієнта Олексі Коссака, з яким у нього склалися дружні професійні та особисті взаємини. У 1913 р. він став свідком при укладенні шлюбу

⁴ Фірманюк М. Спогади про Марка Черемшину (д-ра Івана Семанюка) // Снятин. Краєзнавчий і літературно-мистецький журнал. 2014. № 9. Ст. 29.

⁵ Марко Черемшина у спогадах, документах і матеріалах. / Авт.-упоряд. Р. Кіреєва, П. Кіреєв, І. Стеф'юк; за ред. В. Карого. Чернівці: Друк Арт, 2014. С. 67.

⁶ Семанюк Н. Співець Гуцульщини... С. 26.

та старостою на весіллі у свого підопічного, підтримував з ним зв'язки у повоєнний період⁷.

Під час Першої світової війни адвокат залишився в краї, пережив кількаразову російську окупацію, намагався захищати інтереси українського населення. Не маючи змоги під час першої російської окупації займатися правничою роботою, переїхав у рідне село Кобаки, і присвятив цей непростий час написанню низки нових оповідань і новел про воєнне лихоліття, що увійшли до нової літературної збірки «Село вигибає». Його особистий авторитет визнавали дві супротивні воюючі сторони. За австрійської адміністрації він виробляв сім'ям мобілізованих солдатів державні допомоги, робив опис збитків від військових дій для компенсацій селянським родинам, обороняв в суді і домагався звільнення з в'язниці невинних. Під час чергової російської окупації Покуття у липні 1917 р. російський комендант призначив І. Семанюка заступником бурмістра Снятина, і той виконував ці обов'язки до повернення австрійської влади.

Із постановам Західно-Української Народної Республіки І. Семанюк був обраний головою міста, увійшов до складу міської та повітової національних рад. Він відмовився від посади бурмістра на користь місцевого діяча Семена Зінкевича, залишився його заступником, совісно і відповідально виконував свої громадські обов'язки у названих радах⁸. У травні 1919 р. саме І. Семанюк як очільник Снятина, разом із відповідальними державними посадовцями республіки намагався запобігти збройній агресії румунської армії на покутські землі. Після невдалих переговорів потрапив під обстріл румунських солдатів, змушений був ховатися від куль у холодній воді, через що серйозно захворів⁹. Прикметно, що румунські військові, захопивши Снятин, відновили на посаді бурмістра польського представника Нємчинського, але І. Семанюк залишився заступником міського голови, представляючи українське населення міста.

В умовах польського владного режиму І. Семанюк продовжив свою правничу і громадську діяльність, хоч робити це було набагато складніше, ніж за австрійських часів. Він не хотів миритися з несправедливістю, особливо у судовій залі, і це не раз обумовлювало імпульсивність його поведінки. Той же М. Фірманюк відзначав: «Захищаючи справедливість, Черемшина іноді був занадто запальним і порушував всілякі офіційні стосунки. То кинув каламарем у судового чиновника-нахабу, то влаштував пекельну сцену судді, який легковажив із справою бідної жінки, то зіткнувся зі шкільним інспектором, який безпідставно звільнив із роботи Василя Равлюка.»¹⁰.

Подібний випадок описував і М. Голинський: «Іван був чесною людиною, чесним правником, бо коли когось обороняв, то не підступами, а правом. Не любив він адвокатів-спекулянтів, які поводитися в суді нахабно, визиваючи. Одного разу його опонент адвокат почав кпинити з нього. Це дуже обурило Семанюка, і він, відвівши руку, дав йому ляпаса, після того приступив зразу до судді, витягнув з кишені десять злотих і поклав перед ним. Це, — говорив він, — одна п'ятка за сьогодні, а друга авансом за майбутній ляпас!»¹¹.

Незважаючи на погіршення стану здоров'я, адвокат продовжував свою громадську діяльність. У 1921 р. він підтримував заклик українських політичних сил про організацію бойкоту перепису українського населення у Східній Галичині польською окупаційною владою, виступав проти участі українців у польських виборах у 1922 р.¹² Як авторитетний представник української громади Снятина, обирався членом міської прибічної ради, був юридичним радником бурмістра Нємчинського, своїми діями захищав права українців від свавільства повітової адміністрації.

Його канцелярія залишалася осередком надання послуг бідним українським клієнтам¹³. У ній проходили адвокатську практику і здобували досвід громадської роботи молоді українські правники. У 1920-1921 р. він

⁷ Про О. Коссака йдеться у публікації: Волошинський Б. Адвокат Олекса Коссака: правничі і громадські діяльності у міжвоєнній Галичині. // Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2021. № 3 (71). Березень. С. 55 — 60.

⁸ Фірманюк М. Спогади про Марка Черемшину... С. 26.

⁹ Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1974. С. 176.

¹⁰ Фірманюк М. Спогади про Марка Черемшину... С. 27.

¹¹ Голинський Михайло. Спогади. URL: ukrcenter.com/Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади.

¹² Моя автобіографія. Марко Черемшина. Твори в двох томах... С. 68.

¹³ Фірманюк М. Спогади про Марка Черемшину... С. 27.

зумів виробити документи для згадуваного М. Голинського, вояка армії УНР, що дало змогу останньому уникнути польського арешту і працювати помічником у адвокатській канцелярії І. Семанюка. Адвокат підтримував свого родича у виборі музичної кар'єри, яка вивела М. Голинського у число провідних оперних співаків тогочасної Європи. Один із практикантів Григорій Ганкевич став самостійним адвокатом у Снятині, продовживши традиції діяльності свого патрона, представляв і захищав інтереси українських виборців у польському сеймі.

В будинку адвоката, який він придбав у 1919 р., де жив і вів свою правничу справу, гостювало чимало відомих людей. Там, після поразки українських визвольних змагань, на певний час знайшла прихисток сім'я генерала армії УНР Юрія Тютюнника. Сам І. Семанюк підтримував дружні стосунки з багатьма відомими науковими й культурними діячами Галичини. Буваючи у Львові, обов'язково відвідував Володимира Гнатюка, щораз приносячи в його оселю великі букети свіжих квітів. Найближчим другом діяча був письменник В. Стефаник. У 1926 р., незважаючи на прогресуючу хворобу, І. Семанюк долучився до організації святкування 30-річчя літературної діяльності В. Стефаника, виступив із вступною доповіддю на громадських урочистостях у Львові.

Дочасна смерть на Великодні свята 1927 р. перервала життєвий шлях доктора права І. Семанюка. Укладений адвокатом заповіт можна вважати зразком правового документа, що забезпечив інтереси найдорожчих його серцю людей — матері, сестри, дружини, і водночас враховував усі нюанси взаємин та майнових розрахунків між своїми кредиторами і боржниками¹⁴. Похорон І. Семанюка перетворився на величаве скорботне зібрання, якого не бачило тогочасне місто. У прощальному слові його друг В. Стефаник виголосив слова, що відбивали сутність постаті І. Семанюка

Будинок, який придбав І. Семанюк у 1919 р. і жив до 1927 р. Нині приміщення Літературно-меморіального музею ім. Марка Черемшини. Снятин

(М. Черемшини) для українців: «Се, що Семанюк був членом міської та інших рад — це річ другорядна. Семанюк — це для нас Марко Черемшина, великий художник українського слова. Присутні тут пан староста і прочі нехай собі не думають, що ми робимо такий похорон адвокату або членові міської ради. За Марком Черемшиною плаче сьогодні ціла Україна. Про цю велику для нас втрату знає в цій хвилині і Львів, і Київ, і Харків»¹⁵.

У похороні правника взяли участь чисельні делегації із гуцульських сіл, у Снятині тужливо линув звук трембіт. Тисячі людей віддавали данину діячу, котрий своє повсякденне життя присвятив головній меті — служінню народу, сином якого він був і частиною та виразником якого себе вважав. Для багатьох присутніх його літературна творчість була важливим здобутком української культури першої половини ХХ ст., а професійна діяльність, правовий захист українців стали прикладом виконання того морального обов'язку, котрий взяв на себе І. Семанюк ще у студентську пору.

¹⁴ ДАІФО. Ф. 228. Оп. 1. Спр. 494. Арк. 3-5; Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме і призабуте: наукові розвідки, републікації, документи. Снятин: Прут Принт, 2007. С. 53-60.

¹⁵ Косташук В. Володар дум селянських. Ужгород, 1968. С. 172.